

419332

A
HABSBURG-LOTHARINGIAI
HÁZ CSALÁDI TÖRVÉNYE

IRTA
ECKHART FERENC.

58801A
Tör. O. 6669.

A

328128

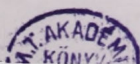
HABSBURG-LOTHARINGIAI HÁZ CSALÁDI TÖRVÉNYE

IRTA
ECKHART FERENC.

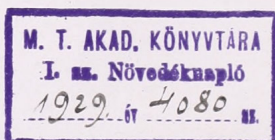
MTAK

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA.

419332

1. Kimerítő házi törvény terve.

A Habsburg, utóbb Habsburg-Lotharingiai ház vagy amint magukat patrimoniális országukról nevezték, a Haus Österreich (domus Austriaca) a régi német birodalom fejedelmi házai közé tartozott s mivel a birodalom megszüntéig (1806) csaknem állandóan e család feje viselte a császári koronát, a legelső fejedelmi család volt. Ha tehát azon jogviszonyok eredetét akarjuk kutatni, melyek közt a Habsburg-Lotharingiai család élt, úgy elsősorban rövid pillantást kell vetnünk a rémet fejedelmi jog (deutsches Fürstenrecht) sajátos fejlődésére. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy mindazon köz- és magánjogi vonatkozású kérdések, melyek a család jogi életében előfordulnak, tisztán német eredetűek. Ép a legfontosabb közjogi vonatkozás, az elsőszülöttségi osztatlan örökösödés, a családi hitbizományi rendszer kifejlődése, mely végeredményben a pragmatica sancliora vezetett, a Habsburgok spanyolországi összeköttetéseire vezethető vissza, hol ez a család szintén két évszázadon át uralkodott. Németország nem ismerte az elsőszülöttnak adott kedvezményeket. A Habsburgcsaládnak ép ezt a valószínűleg kelta és iber-bask jogi hatások alatt létrejött családi hitbizományát tekintik a némei jogtudósok újabban azon mintaképnek, melyet a német államok fejedelmei az osztatlanság és az elsőszülöttségi elv megállapításánál és meggyökeresítésénél szem előtt tartottak.¹ Miként azonban

¹ Voltelini, Ein Familienfideikommiss im Hause Habsburg. (Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich. 1928. S. 165.)

látni fogjuk, ez a legfőbb közjogi vonatkozás, mely valamely állam és uralkodócsaládja közti viszonyban tekintetbe jöhet, nem tárgya az alább ismertetendő családi statutumnak, ennél fogva itt teljesen figyelmen kívül hagyható. Ez a kérdés különben is a *pragmatica sanctio* eredetével kapcsolatban már igen alapos kidolgozásban részesült.² Nekünk itt csekély kivétellel a Habsburg-Lotaringiai ház nem közjogi, hanem magánjogi vonatkozású fejedelmi jogával lesz dolgunk.

A német *Fürstenrecht* hosszas fejlődés. eredménye és főleg Beseler és Otto Gierke teóriáinak hatása alatt általánosan elfogadott magyarázat szerint a német főnemesi családok (hoher Adel) autonómiájának folyamánya. A római jog receptiója, különösen az öröklési jog terén gyakorolt hatása a középkor későbbi századaiban a német főnemességet azzal a veszéllyel fenyegette, hogy ősi birtokainak felaprózódása a családokat megsemmisíti, hogy a birtok megosztásával, az azzal össze függő uralkodói hatalom is kis, jelentéktelen részekre bomlik. A családi hatalom megmaradása érdekében már korán, a 12. században hoznak a birodalmi rendi (*reichsständisch*) családok tagjai személyükre nézve áldozatokat. E családok kezdik magukat azzal, hogy csak maguk közt, egyenrangualkal kötnek házasságot, elkülöníteni. A főnemesi család jogi személylé, *corporatio*vá fejlődött, melynek autonómiája van, s a mely olyan jogokat statuál, melyek eltérnek az általános jogtól (*gemeines Landrecht*). A fejlődés ép oly hosszadalmas volt, mint egyéb *corporatiók* kialakulása. A 16. században azonban a jogtudósoknak már általános nézete, hogy a főnemesi családokat az autonómia vagyis a „*ius statuendi*“ illeti meg. Ezen autonómia jogi alanya a főnemesi család, mint „*universitas*“. Ebből a jogalkotásból olyan jogszabályok fejlődnek ki, melyekben a római jog nem volt recipiálva, hanem az illető családok szükségleteiből és azon törekvéséből alakultak ki, hogy a család fénye s ezzel tekintélye, hatalma is megmaradjon. a háznak mint személyiségnek egysége

² Turba, Die Grundlagen der Pragmatischen Sanction I-II.

minden időt túléljen. A családfőnek közjogi állása, vagyis az, hogy egyszersmind országfő volt, persze nagyon előmozdította az autonómia gyakorlásának eredményességét. Általában szabály volt az, ami az autonómia fogalmából is következik, hogy az uralkodóház jogi viszonyait a rendek közreműködése nélkül szabályozhatja, hisz nem az uralkodó törvényalkotó jogának, illetőleg a törvényalkotásban való részvételének folyománya a házi törvény. Mivel a háznak mint corporationnak autonómiájából folytak e törvények, ennél fogva az uralkodó, a családfő nem adhatta azokat ki saját hatalmából, hanem a családlagok, az agnatusok hozzájárulásával.³

Az autonómiából következik, hogy minden fejedelmi család külön jogot fejlesztett ki s csak abstractio útján beszélhetünk a fejedelmi jogról, amint ezt rendszerbe is foglalták.⁴ A házi törvényekkel gyakorolt autonómia joga a volt birodalmi rendi családokat a régi német birodalom felosztásán túl is megillette. A mediatisált családokra vonatkozólag ezt a Bundesakte 1815-ben külön elismerte és fentartotta. 1806 után kezdődik meg a házi törvények codificatioja és gyors egymásutánban csaknem az összes német uralkodóházak összefoglalják eddigi observantiáikat, illetőleg új törvényeket alkotnak maguknak. Régebben csak egyes jogügyletekkel kapcsolatban történt a családok jogviszonyainak egy-egy részletére vonatkozólag intézkedés. Ezek részben *mortis causa*, tehát végrendelet, részben pedig *inter vivos* örökségi és egyéb vagyoni jogi szerződések formájában jöttek létre, melyeket a családfő és a legközelebbi agnatusok, vagy a család egyes ágai, ritkábban különböző családok kötöttek egymással. 1806 után azonban, mikor az uralkodó családok a császári hatalom megszűntével a teljes szuverénitást elérték, valóságos törvényhozó munka indul meg, mely három-négy évtized alatt nagyjából befejezést nyert. Ennek a codificációnak főcélja az új szuverén házak egységének és az örökösö-

³ Beseler és Gierke, Zeitschrift für das Privat und das öff. Recht. 5. k. 540 és 565 s. köv. II. Gierke, Das deutsche Genossenschaftsrecht. I. k. 1868. 418. l.

⁴ Rehm, Modernes Fürstenrecht. München. 1904.

dési rendnek a biztosítása volt. A nagyobb szuverén házak közül először 1816-ban illetőleg 1819-ben a bajor királyi család alkotott magának statutumot, mely a későbbieknek, mint látni fogjuk, a Habsburg-Lotharingiai ház statutumának is részben mintaképül szolgált. A bajort követte Württemberg 1828-ban, Hannover 1830-ban, Szászország 1837-ben és Ausztria 1839-ben.⁵ A Habsburg-Lotharingiai ház régi, évszázadok folyamán kifejlődött, belső jogéletének codificatiójával nem volt kénytelen sietni, mert az örökösödés és ezzel a család egységének kérdése már régen közjogilag is lehorgonyzott megállapítást nyert. A császári ház (Kaiserhaus, kaiserliches Haus, Erzhaus), amint magát minden családi, házi vonatkozásu ügyben állandóan nevezte, nem kellett, hogy új, jogilag is teljessé vált szuverénítás jótéteményeinek kihasználásával siessen. Hisz a családfő, mint német császár, 1806 előtt is a legteljesebb szuverénitással rendelkezett, nemcsak tényleg, mint a többi német fejedelem, hanem jogilag is.

A többi német uralkodóház példája azonban nem maradhatott hatás nélkül, különösen nem Ferenc császár és királyra, aki egyébként is iparkodott családja jogi helyzetét tisztázni az állammal szemben és különösen a vagyoni jogi kérdéseket minden kétséget kizáró módon szabályozni. 1826 óta hosszas tárgyalások folytak, melyeknek célja volt a családi magánvagyonról az államvagyonról igazgatásában szabatosan elválasztani és megállapítani, hogy melyek azon kiadások, melyeket az uralkodónak, mint az állam és a család fejének az egyikből vagy a másikkól kell fedezni.⁶ Nem hiszem, hogy csalódom azon feltevésben, hogy Ferenc élete alkonyán, — eltekintve nagyfoku bürokratikus hajlamaitól és attól, hogy mindent aktaszerűen vélt elintézhetni — főleg fiára és örökösére, Ferdinándra való tekintettel akart mindent a legnagyobb rendben hátrahagyni. Fiának szellemi inferioritása ismeretes volt előtte. A legitimitás gondolatának Európaszerte

⁵ Schulze H. Das Recht der Erstgeburt. Leipzig. 1851. Die Hausgesetze der regierenden deutschen Fürstenhäuser. I-III Jena 1862-1883.

⁶ L. ezekről Turba, Neues über Lothringisches und Habsburgisches Privateigentum Wien 1925. S. 51. u. ff.

legfőbb örét a természet, tudjuk, azzal gúnyolta ki, hogy gyengeelméjű elsőszülöttet adott neki. Erre vezethető valószínűleg vissza az a nagy sietség, amelyet Ferenc uralkodásának utolsó éveiben a legbonyolultabb kérdések elintézésében kifejtett.

Ferdinánd születésénél fogva arra volt hivatva, hogy ne csak a nagy és oly szétágazó érdekekkel bíró monarchiának, hanem Mária Terézia kora óta terebélyes fává nőtt dinaszticiának is feje legyen. Ferencnek hát, ha halálos ágyáról nyugodtan akart a jövőbe tekintni, törvénybe kellett foglalni azon vonatkozásokat is, melyek a családfő és a család tagjai között régi idő óta fennállottak s ott, ahol megállapodott szokások és szabályok nem voltak, újakat meghatározni. Mint népei jóságos atyjának, aminek magát tartotta, nemcsak az államot, hanem a „házat” is, melyen fia uralkodni fog, legnagyobb rendben kellett hátra hagynia. Ha valami, úgy ez legjobban illett azon patriarchális szerephez, melyet magának egyszerű gondolkodásmódjában országaival szemben szeretett tulajdonítani. A dinasztia egységének, a házi törvényeknek biztosítása elsőrendű állami érdek volt különösen oly örökös mellett, minő V. Ferdinánd volt.

Ily gondolatok foroghattak meg a császár fejében, mikor kabinetjéből 1829 március 28-án, nagyhatalmu miniszteréhez, Metternich államkancellárhoz, aki mint ilyen a császári ház minisztere is volt, kéziratot intézett a következő tartalommal: mivel „az osztrák háznak” nincsen határozott és következetes házi törvénye, és mindeddig csak az örökösödési rendre, a nagykorúságra és az apánageokra vonatkozólag állnak fenn a habsburgi és lotharingiai ősök egyes és gyakran ellenmondó intézkedései, a mindinkább szaporodó családnak pedig szüksége van erre, meghagyja tehát a kancellárnak, hogy ilyen „széleskörű” házi törvényt minél előbb terjesszen elé „az osztrák monarchia különböző tartományainak, tehát Magyarország és Erdély alkotmányainak kellő figyelembévételeivel” („mit gehöriger Beachtung der einzelnen Verfassungen der verschiedenen Provinzen der österreichischen Monarchie, daher auch Ungarn und Siebenbürgen.”) Ez a ház fejének

és tagjainak nemcsak jogait, hanem kötelességeit is szabatosan jelölje meg, állapítsa meg szilárdan és világosan a trónöröklés rendjét. Azonkívül, a főhercegek és főhercegnők házasságáról, nagykorúságáról, apanageáról és kiházasításáról is legyenek benne határozott szabályok. Elrendelte még Ferenc, hogy, ha a kancellár az új házi törvény szövegét felterjeszti eléje, csatolja betekintés végett elődjeinek összes korábbi idevágó intézkedéseit, különösen a lotharingiai hercegek házi törvényét — mely családból tudvalevőleg nagyapja, Mária Terézia férje származott — és Magyarországnak és Erdélynek ezen tárgyakra vonatkozó törvényeit is.⁷

Nem akarok e kézirat alapján Ferenc állampolitikai felfogásáról beszélni, mely eléggé ismeretes. Ebből is kiderül az, hogy az uralkodó Magyarországot és Erdélyt az összmonarchián, az egységes államon belül ép oly tartományoknak tekintette, mint a többieket. Legfeljebb azt hangsúlyozza, hogy sajátos rendi alkotmányukra különös figyelmet kell fordítani akkor, mikor ezen egységes monarchia egységes házának törvényét akarják kidolgozni. Ferenc tehát arra gondolt, hogy házának a német és más felfogásból eredő szokásait a kodifikáláskor a magyar és erdélyi törvények intézkedéseivel összhangba hozzák vagy legalább is arra, hogy a készítendő új házi törvény ne tartalmazzon olyan intézkedéseket, melyek a magyar alkotmánynak ellentmondanak. Jól ismerhette a császár-király a magyar rendek hajthatatlanságát, melyet ily kérdésekben minden elődjével, de vele szemben is tanúsítottak. Nem akarhatta, hogy azon intézkedés, mely az összbiradalom egységének és felbonthatatlanságának új pillére volt hívatva lenni, újabb surlódásokra adjon alkalmat, a rendek és az uralkodó közti küzdelmek újabb kiinduló pontja legyen. Ezzel fia és többi utódainak helyzetét nem könnyítette volna meg, hanem csak nehézségeket támasztott volna nekik.

Ferenc, miként a kéziratból, kiderül, teljes codificatióra gondolt, arra, hogy ne csak azok az összes vonat-

⁷ Bécsi áll. levéltár Hausarchiv. Fam. Akten. Karton 1. F. I. 1/b

kozások kerüljenek bele az új házi törvénybe, melyek a ház feje és tagjai, hanem azok is, melyek a ház és az állam között fennállnak, így elsősorban a legfontosabb ezek közül: a trónöröklési rend kérdése. Bizonyára az 1816. nov. 20. bajor házi törvény hatása alatt állott, mely 5. részében a trónöröklés rendjére vonatkozólag beható intézkedéseket tartalmaz.⁸ Ez a házi törvény kétségtelenül Ferenc előtt feküdt, müncheni követe megküldte neki, ma is a családi törvény előkészítésével összefüggő iratok közt van.

Az 1829. kéziratra Ferenc több mint egy évig semmi felterjesztést sem látott ez ügyben Metternichtől. 1820. május 1-én tehát megsürgette azt néhány soros kéziratban, mely az előzőnél talán még érdekesebb világot vet a házi törvény megalkotásához fűződő szándékaira. Szó szerint a következőkép hangzik: „Mivel a küszöbön álló magyar országgyűlés és más várható és Ön előtt nem ismeretlen események a császári ház számára új terjedelmes házi törvény hamaros megszerkesztését és megállapítását teszik kívánatossá, emlékezetébe hozom Önnek korábbi meghagyásomat és várom a házi törvénynek mielőbbi felterjesztését”.⁹

Ferenc tehát el akarta készíttetni a házi törvényt még az 1830.-i országgyűlés őszre tervezett megnyitása előtt, melyen Ferdinándot magyar királlyá szándékozott megkoronáztatni. A kéziratban foglalt célzás bizonyára erre vonatkozik. Nem mintha a házi törvényt a magyar országgyűlés elé akarta volna elfogadás végett terjesztleni — ez ellenkezett volna úgy az ő, mint legbensőbb tanácsosai nézeteivel — hanem mert a magyar koronázással minden kétséget kizáró módon megtörtént az első lépés abban az irányban, hogy Ferdinánd átvegye az egész birodalom és így a ház feletti uralmat is. A magyar királlyá való koronázással meg kellett szűnnie minden kétségnek a felől, hogy Ferdinánd lesz az uralkodó. Ez a kézirat kétségtelenül megerősíti azon feltevésünket, hogy a házi törvény

⁸ Schulze, Hausgesetze. I. k. 326.

⁹ Hausarchiv. F. A. I. 1/b.

kodifikációja Ferdinánd érdekében történt.

Metternichnek az ügy, úgy látszik, nem volt olyan sürgős, mint urának. Csak jó két hónap múlva tette meg jelentését, július 10-én. Azzal mentette késedelmét, hogy ő alapos munkát akart végeztetni. Mindjárt az első kézirat vétele után elrendelte, hogy a Staatsarchivban és az udvari kamara, valamint a magyar és az erdélyi kancel'ária levéltáraiban gyűjtsék össze azon okmányokat, melyeknek figyelembe vétele az új házi törvény megszerkesztésekor kívánatos. Ennek megtörténte után a kapott nagyszámú aktából ideiglenes tervezet készült, melyet azonban még meg kell alaposan hányni-vetni, mivel nézete szerint, ily fontos aktánál, minő egy házi törvény, az összes jogi és politikai vonatkozásokat egyformán figyelembe kell venni, teljesen meg kell világítani a kérdéseket és csak azután szabad felterjeszteni döntés végett. Azután javaslatokat tett a további tárgyalásokra vonatkozólag. Bizottságot kívánt összehívni, melynek tagjaiul gróf Reviczky Ádámot, a magyar udvari kancellárt, mint aki elsősorban van hivatva a Magyarországra és Erdélyre vonatkozó szempontokat megvitatni, továbbá gróf Taaffe Lajost, az Oberste Justizstelle, a legfelsőbb bíróság elnökét és egy általa megjelölendő, ugyanezen hatóságnál működő udvari tanácsost, azután még báró Münchöt, az államtanács tagját, az aranygyapjas rend kancellárját, aki az uralkodó család tagjainak bizalmát élvezte, jelölte meg. Az uralkodó hozzájárulását kérte még ahhoz, hogy azon kevésbé fontos tanácskozásoknál, melyeknél az ő jelenléte nem szükséges, báró Lebzeltert Ferenc helyettesíthesse, aki a család házi ügyeinek különben is referense volt és hogy a jegyzőkönyvet Gervay, a Staatskonferenz jegyzője vezesse. Ez utóbbi foglalta tollba azon aktavonatokból álló és Metternich felterjesztéséhez mellékelte tervezetet is, mely nyersen a házi törvény anyagát tartalmazta. Ferenc Metternich javaslatát elfogadta, bizonyára azon reményben, hogy most már hamarosan elébe kerül a házi törvény.¹⁰

¹⁰ Resol. jul. 19-én kelt. U. o. F. I. 2/b.

Várákosása azonban nem teljesült. 1831 májusában újból sürgeti Metternichet, hogy tegyen már jelentést, mi történt eddig.¹¹ Jellemző a kancellár hatalmi állására, hogy az uralkodó sürgetésére még választ sem adott. Ferenc csaknem egy újabb év leteltével megindokolt sürgetésben újból felszólítja legelső hivatalnokát, hogy tájékoztassa már az ügy állásáról. Minthogy még életében és jelenlegi rokonai életében be akarja fejezni a házi törvényt, siettesse Metternich az ügyet és mivel már csaknem egy év eltelt utolsó sürgetése óta, úgyhogy már el is készülhetett volna a javaslat, felszólítja, hogy számoljon be az eddig történetekről vagy tegyen jelentést, mi okozta a késedelmet.¹²

Metternich, a munkába bevont, egyetlen magyar hatóság késedelmére hivatkozott. Szerinte Taaffe és a legfőbb igazságügyi hatóság általa kiválasztott tanácsosa, Gärtner a csaknem két évvel előbb beterjesztett tervezetről már régen leadták véleményüket. Az akták azután Reviczkyhez kerültek, hogy az magyar szempontból nyilatkozzék. Ő szóban megsürgette a magyar kancellárt, aki megígérte neki, hogy haladéktalanul megcsinálja véleményét. Ferenc csak nagynehezen törődött bele legközelebbi munkatársainak túlon túl lassú működésébe. „Mivel szükségesnek tartom, hogy ez a tárgy még életben rendbe jöjjön, minthogy már kezdek elöregedni és életem Isten kezében van, nem tudom Önnek ezen tárgy siettetését eléggé kötelességévé tenni” — írja legfelsőbb elhatározásában.¹³ Az uralkodó ekkor 64 éves volt, méltán nyugtalankodhatott, hogy nem éri meg a Vormärz főhivatalnokait jellemző kényelemmel folyó munka végét.

Reviczky nem hiába késlekedett véleménye beterjesztésével. Több mint félév kellett még neki, míg Gervay tervezete ellen felmerülő aggályait írásba foglalta. A magyar kancellár csodálkozva látta, hogy a tervezet nem csak családi rendelkezéseket, hanem olyan intézkedéseket is tartalmaz, melyek a köz- és magánjog kérdéseibe

¹¹ U. o. F. I. 1/b.

¹² U. o. 1832. febr. 2.

¹³ Metternich felterjesztése 1832 márc. 2. U. o. F. I. 2/b.

is belevágnak, Mint a magyar rendi világ egyik kimagasló tagja, a Corpus Jurisra támaszkodó gondolkozásával nem tudta megérteni, mit is akar az udvar ezzel a „Hausgesetz“-zel. Amennyiben az uralkodó a köz- és magánjogra vonatkozó pontokat törvényerőre akarja emelni, ez csak országgyűlési tárgyalás és elfogadás útján volna szerinte lehetséges. Nem oszthatja azt a nézetet, mely Gervay tervezetének megvitatása során felmerült, hogy a tisztán magánjogi intézkedéseknek csupán publikálása is elegendő Magyarországon. Ily eljárást nem lehetne a magyar alkotmánnyal megegyeztetni. mert bár a *pragmatica sanctio* és későbbi törvények szerint Magyarország feloldhatatlanul össze van kötve az örökös tartományokkal, mégis ugyanazon törvény III. cikkelye gondoskodott arról, hogy Magyarországot ne kormányozzák más tartományok módjára, mit az 1790. évi X. törvénycikk is megerősített. Reviczky szerint feltétlenül meg kell kívánni az országgyűlés hozzájárulását a tervezett házitörvény azon intézkedéseéhez, melyek az uralkodó nagykorúságáról, a kiskorú uralkodó gyámjáról és az országnak ezen idő alatti kormányzásáról szólnak, azután azon pontokhoz, melyek a családtagok nagykorúsága és házassága ügyében intézkednek. Magyar közjogi szempontból Reviczkynek a Gervay-féle tervezet 23—28 §-ai ellen volt a legkomolyabb kifogása, melyek szerint a kiskorú uralkodó gyámját, aki egyszersmind az uralkodói ténykedéseket (*Regierungsacta*) végzi, az utolsó nagykorú uralkodó van hívatva megállapítani. Ha az uralkodó erről nem intézkedett volna, a ház régi szokása szerint a kiskorú császárnak vonalban és fokban legközelebbi nagykorú rokona a gyám és régens „kivétel nélkül az egész császári birodalom számára, anélkül, hogy a nádor hagyományos befolyása a magyar királyra vonatkozólag megrövidülést szenvedne“.

Az eredeti tervezet ép a gyámságra vonatkozólag minden eshetőségre kiterjedő figyelmet akart fordítani. Meg akarta állapítani, hogy a főgyám mellett az uralkodó anyja, ha császárné volt, gyámtárs. Minthogy két gyám

esetében azok ellenkező véleményei paralysálhatnak egymást, harmadik főherceget is akart adni melléjük, akit a ház férfitagjai szótöbbséggel választának meg. Ha nem volna a családban férfirokon, aki a főgyám szerepét átvethetné, úgy a hét első és legrégebb miniszter és kormányzó elnök, aki a császár halála idejében állásban volt, alkosson birodalmi és kormányzó tanácsot, mely vagy maga viselné a gyámságot és végezné az uralkodói teendőket, vagy ha csak egy nagykorú főherceg volna életben, e mellett, mint főgyám és az anyacsászárnő mellett, mint tanácsadó, működnek.

Az 1485. évi nádori törvények II. és III. cikke, mely a nádort teszi meg Magyarországon a kiskorú király gyámjának és az ország kormányzójának, míg a kiskorúság tart, a házi törvény első megszerkesztője, Gervay, de a bizottság előtt sem volt ismeretlen. Azonban báró Hormayr, az udvari történetíró, kinek véleményét kikérték ez ügyben, megnyugtatta a tanácsadásra hívatottakat. Hormayr szerint, akinek véleményéhez Gärtner és az elhalt Münch államtanácsos helyett a bizottságba lépő Hess udvari tanácsosok is csatlakoztak, tulajdonképen csak Szapolyai Imre javára tett intézkedés volt, melyet azonban sohasem alkalmaztak. II. Lajosnak is atyja rendelt ki gyámokat: Zsigmond lengyel királyt, György brandenburgi örgrófot, Bakócz primást és Bornemissza Jánost.

Reviczky nem fogadja el Hormayr nézetét, hanem különösen arra hivatkozott, hogy a rendek újabb időkben kifejezetten érvényben tartották a nádori törvény kérdéses cikkeit. Mikor ugyanis Szelepcsényi György helytartó helyett 1681-ben újból nádort választottak, megerősítették az 1485. évi törvényt. De szerinte a történelmi tények sem cáfolják meg a magyar rendek ezen újból megerősített felfogását. Mikor 1741-ben a nemzet Lotharingiai Ferencet önszántából corregenssé választotta meg és Pálffy nádor mellőzésével a trónörökös esetleges kiskorúsága idejére gyámmá is megtette, tiltakozott az ellen, hogy erre valaki a jövőben mint példára hivatkozzék. Az 1741. évi IV. törvény-cikkben a nádor jogait megóvták: „absque ulla in futu-

rum per alios regni huius regios coniuges sumenda consequentia, salvaque omnimode autoritate palatinali."

Reviczky szerint szó sem lehet arról, hogy a rendek az 1485. törvény II. cikkét eltöröljék. A tárgyalások szerinte eredménytelenek maradnának és kellemetlenséggel járnának. Sokkal könnyebb volna a rendekkel azon törvényeket elfogadtatni, melyek az uralkodóház tagjainak nagykorúságáról és arról intézkednek, hogy a főhercegek házasságának megkötéséhez a család fejének beleegyezése szükséges. Magyarországon a rendek hozzájárulása nélkül ezen intézkedések nem is volnának érvényesek, mert az 1790. évi XII. tc. szerint Magyarországot nem lehet rendeletekkel kormányozni. Szerinte azonban fölösleges volna ép ezen pontok miatt az egész házi törvényt a rendek elé vinni. Inkább azt a kibúvót ajánlja, hogy az uralkodó, mint magyar király, szükség esetében adja meg egy-egy főhercegnek a *venia aetatist*.

Mit tegyen tehát a király a házi törvény ügyében? Erre vonatkozólag Reviczkynél a közjogi és politikai megfontolások összeütközésbe kerültek egymással. Közjogi szempontból, mint láttuk, több intézkedést az országgyűlés elé viendőnek tartott, de politikai szempontból véleménye conclusiójában mégis arra a nézetre jut, hogy aggasztó dolog volna a házi törvényt bármilyen formában, „különösen ebben az izgalmas időben“ a magyar rendekkel megtárgyaltatni. Ha a házi törvény megalkotását szükségesnek tartják, úgy Magyarországra való tekintet nélkül tárgyalják azt le, de mielőtt kihirdetnék, adják át magyar publicistákból és jogtudósokból álló bizottságnak véleményadás végett. Ez döntse majd el, hogy vajjon azon pragmatikus elvből kiindulva, hogy „Magyarország *indivisibiliter* és *inseparabiliter* a császársághoz tartozik“, szükséges-e azt a rendek elé terjeszteni.

Úgy látszik azonban Reviczky maga is gondolta, hogy ez a nem életre való indítványa, mely csak újból elhalasztotta volna a döntést, az uralkodónak annyira szívéen fekvő ügyben, nem fog megértésre találni. Ezért dilemmájában, melybe mint a magyar közjogi felfogás hivatott őre és a király kedvelt tanácsadója jutott, egészen

más gondolatot is felvet: „Nem tudom azt az érzésemet elnyomni, hogy új házi törvényt egyáltalán nem tartok szükségesnek, mivel az előttem fekvő aktákból azt a meggyőződést merítettem, hogy a számos milliókat és országokat boldogító uralkodó háznak ősrégi, hagyományos és későbbi pragmatikus állam- és magánjogi, valamint belső viszonyai úgy meg vannak állapítva és alapozva, hogy azok feletti viták és megújításuk évszázados sanctiójukat inkább meggyengítné, mint erősítné, minden változtatás pedig, mely törvény alakjában, vagyis a nyilvánosság előtt menne végbe, ha nem is volna veszélyes, mégsem volna tanácsos és más úton, így családi statutum segítségével kényelmesebben el volna érhető.“¹⁴

Reviczky a magyar közjogi felfogásból kiindulva különbséget tesz „házi törvény“ és „családi statutum“ közt. Törvény szerinte csak az, amit az országgyűlés elfogadott. Semmi nyoma sincs azonban annak, hogy az uralkodó és Metternich gondoltak volna arra, hogy a megszerkesztendő házi törvényt az országgyűlés elé terjesszék. Ferencnek az volt a szándéka, hogy a házi törvényt pátenstben publikálja.¹⁵ Ő és első minisztere azon az állásponton voltak, mint a németországi fejedelmek, akik terjedelmes házi törvényeket adtak ki és ezekben önhatalmukból kifolyólag oly ügyekben is intézkedtek, melyek az államot érdekelték, alattvalóik jogaiba vágtak. A német fejedelmi házi törvények közül egyetlen egy sincs, melynek hozatalába valamely más, a családon kívül álló tényező is befolylt volna, sőt több olyan van, melyet a családfő, mint, aki az államban abszolút hatalmú uralkodó, családja tagjainak megkérdezése nélkül adott ki. Amennyiben a házi törvények állami vonatkozásokat is érdekelnek, azok az államot kötelezik, mert az abszolút uralkodó, állami törvényeket is kiadhat.

A magyar kancellár memoranduma Metternichnek eszébe juttatta, hogy a német „Fürstenrecht“-ről való fel-

¹⁴ Reviczky memoranduma. 1832. okt. Hausarchiv F. A. Karlton 3. Fasc. 3. 7/b.

¹⁵ Ezt mondja Hess.

fogást Magyarországon, hol a rendi alkotmány sértetlenül fennállott, nem lehet érvényesíteni. Annyival is inkább figyelembe veendő voltak Reviczky argumentumai, mert a Gervay-féle tervezet megvitatása során osztrák részről is hangzott el ilyen vélemény. Hess udvari tanácsos szerint oly fontos állami alaptörvények, minők a tervezetnek a trónöröklési rendre és a birodalom kormányzására vonatkozó intézkedései „az alkotmányos magyar országokban (Magyarország és Erdély) a rendek beleegyezése nélkül nem érvényesek“. Az osztrák tartományokban szerinte csak a tartománygyűléseken való kihirdetés lett volna szükséges, hogy a rendek tudomást szerezzenek róla.¹⁶

Metternichnek ezen nézetek, de különösen Reviczky véleményének hatása alatt az uralkodó döntését kellett provokálni, ki első kéziratában beható, terjedelmes (umfassend) házi törvény szerkesztését kívánta tőle. A Gervay-féle tervezet ilyennek indult. Ennek válaszára elég, ha öt fejezetének címét felhozom :

1. A monarchia örökléséről és oszthatatlanságáról, az uralkodó és a ház egyes tagjainak attributumairól.
2. Az örökösödés rendjéről.
3. A nagykorúság-, gyámság- és birodalmi kormányzásról.
4. A főhercegek és főhercegnők ellátásáról és kiházásításáról.
5. A családtagok személyi viszonyairól, különös tekintettel a toscanai és modenai mellékágakra.

Metternichben már Taaffe véleménye megingatta azt a nézetet, hogy a házi törvénynek ily széles alapokra való fektetése és a legfőbb közjogi vonatkozások rendezése szükséges és hasznos. Az osztrák igazságszolgáltatás első embere is figyelmeztetett arra, hogy mindenféle reform, sőt mindenféle magyarázat csak ártana minden olyan vonatkozásban, melyet törvények, szerződések vagy régi szokások már megállapítottak.¹⁷ Reviczky nézeteinek megismerése után Metternich elhatározta, hogy az uralkodót szándékainak megmásítására fogja rávenni. Beter-

¹⁶ Karton 2. F. I. 2/b. m.

¹⁷ U. o. „1“ jelzet alatt,

jesztette neki a beérkezett véleményeket és mielőtt tovább haladna és szóbeli tanácskozásokra térne át a bizottság, elvi döntését kérte azon kérdésekben, melyeket épen vázoltunk.

Az uralkodó — mondja Metternich — nemcsak mindent felölelő, hanem az osztrák monarchia egyes tartományainak alkotmányát is figyelembe vevő házi törvény kidolgozását kívánta. Ily terjedelmű házi törvény oly kérdésekben is intézkednék, melyek már régen el vannak döntve és amelyekben ez újabb intézkedés csak a régi döntés erejét csökkentené. Azután olyan kényes természetű kérdéseket is szóba kellene hoznia, „melyekre vonatkozólag előbb alaposan meg kellene fontolni, hogy vajjon az osztrák monarchia egészen különös természete mellett és a világ jelenlegi mozgalmas állapotában arányban állnának e azon lehetséges és közeli veszélyek és károk, melyekkel ezen kérdések feletti, csak esetleges megállapítás járna, azon előnyökkel, melyeket jövőben távoli esetekben nyújthatna“. Vagyis Metternich szerint okosabb volna bizonyos kérdéseket, melyek a távol jövőben felmerülhetnének, nem is érinteni, mint a kedélyeket Magyarországon, hol a liberális reformok gondolata a közvéleményben egyre jobban hódított, még inkább felizgatni.

Az eldöntött és így könnyen mellőzhető kérdésekhez sorsolta Metternich azt, ami a monarchia egységére és feloszthatatlanságára, a trónöröklés rendjére, az uralkodó és a családtagok címére és címerére vonatkozik. Mindezt törvényes szokás úgy meghatározza, hogy kétségek fel sem merülhetnek. A második, a kényes természetű kérdések csoportjához tartozik a kiskorú uralkodó gyámjának és a birodalmi kormányzónak a kérdése, melynek nehézségeiről Reviczky kimerítően szólt. „Felségednek nagy bölcsességében nem kerülheti el figyelmét — írja Metternich — hogy alig megoldható feladat azt, amit az államkormányzás egysége és az összállam érdeke a kiskorúság ideje alatt is megkíván, a nádornak a magyar törvényekben gyökeredző ily esetre szóló jogával megegyeztetni anélkül, hogy vagy a többi tartománynak okot ne adjanak a nyugtalanságra, ha a magyar nádornak

kiválókép döntő részvételt engednének a kiskorúság idejére a szükségképen egyesített államkormányzásban, vagy Magyarországot ne izgassák fel, ha ezt a részvételt félretolnák vagy tulságosan korlátoznák". Amíg Magyarországon a korviszonyok nem engedik meg a törvények megváltoztatását, mindig könnyebb lesz adott esetben valami célszerű megoldást találni, mint általános, mindenkit kielégítő intézkedést tenni.

Ez és nem a gondoskodás hiánya volt az oka annak, hogy Ferenc elődei a birodalom kormányzásának fontos kérdésében sohasem próbáltak általános törvényt hozni. Belátták, hogy az a feladat, amely nem könnyű másutt, „ahol a nemzetiség és a törvény egysége fennáll,” oly összetett testben, „minő az osztrák monarchia”, ahelyett, hogy a közös államköteleket erősítné meg, azt még inkább veszélyeztetné.

Ebből kitűnik, hogy Reviczky meggyőzte Metternichet arról, hogy ily súlyos közjogi kérdés megoldása a magyar országgyűlés nélkül lehetetlen és hogy a rendek hozzájárulása az ősi törvények megváltoztatásához nem vihető keresztül. Utóbbiról különben az államkancellárt alig kellett felvilágosítani. Sokkal jobban ismerte ő a magyar viszonyokat, semhogy e felől egy pillanatig is más nézeten lehetett volna.

Csatlakozva hát Reviczky és némileg Taaffe véleményéhez, azt a kérést tette fel Metternich Ferencnek, nem volna e célszerűbb mindenre kiterjeszkedő házi törvény helyett csak családi statutumra szorítkozni, „melynek csak az volna a feladata, hogy a legmagasabb családfő és a fenséges uralkodóház többi tagjai kölcsönös jogait és kötelességeit minden kétséget kizáró módon megállapítsa és elrendezze, de olyan kérdések lehetőleg teljes kizárásával, melyek diplomatikailag jogérvényes formában már el vannak döntve vagy amelyek tárgyalásából kár származhatnék.”

Ferenc Metternich javaslatát elfogadta, úgyszintén azt a Hess udvari tanácsos véleménye alapján tett indítványát, hogy a családi statutumba belefoglaltassék a családi alap (Familienversorgungsfonds) már hosszú idő óta

tárgyalt ügye is. Szükséges volt ez utóbbi azért, hogy a családtagok ellátásának és kiházasításának ügye kimerítően el legyen intézve.¹⁸

A közjogi viperának, aminőnek a házi törvény készült, Reviczky fellépése, úgy látszott, kihúzta a méregfogát.

2. A családi statutum keletkezése.

Ezek szerint most már kisebb felelősséggel járó munka állt Metternich és a kiküldött bizottság előtt: egy közjogi vonatkozásokat elkerülő családi statutum szerkesztése. Fából vaskarika. Minden olyan codificatio, mely az uralkodócsalád ügyeit rendezi, kell, hogy egyik vagy másik szempontból közjogi tartalmú legyen. Mikor a családtagok házasságának kérdését szabályozza a családfő, ennek elkerülhetetlenül következményei vannak a trónöröklésben való részvételre jogosultak megállapításában. Vagy lehet-e valamely családtag apanage-át avagy hozományát megállapítani anélkül, hogy ez ne kötelezné az államot, mely azt az apanage-t, hozományt fizetni köteles? Kétségtelen, hogy Metternich és az ő nyomán Ferenc császár és király Reviczky magyar közjogi felfogását fogadták el, mely szerint törvény az, melyet az országgyűlés elfogad és ami annak hozzájárulása nélkül jön létre, csak statutum lehet, minők például a megyei statutumok. A magyar közjogi felfogást akarta Metternich oly területen alkalmazni, melyen ez teljesen idegen volt. A német „Fürstenrecht“ nem ismer lényegbe vágó különbséget „Hausgesetz“ és „Familienstatut“ közt. Családi törvényeket, melyek a trónöröklés rendjéről, a kiskorú uralkodó gyámjáról, tehát eminenter közjogi kérdésekről intézkednek, egyszer házi törvénynek, máskor családi törvénynek, ismét máskor meg családi statutumnak nevezték. Ilyen pl. az 1806. badeni nagyhercegi, vagy 1819. bajor „Familienstatut“,

¹⁸ Metternich felterjesztése 1832. dec. 26. — A királyi elhatározás 1833. febr. 16-án kelt. U. o. 1. doboz F. I. 2/b.

de sok más is. El lehet-e képzelni oly családi statutumot, melynek intézkedései az állami szerveket nem köteleznék? Bizonyára nem, mert nem volna semmi célja. Metternichnek erről csakhamar meg kellett győződnie, mikor az új statutum tárgyalása megindult és nekünk is be kell ezt látnunk, ha a statutum tartalmát meg fogjuk ismerni.

Már a családi statutum sémájának tárgyalásánál megváltoztatta Metternich Reviczky véleményének hatása alatt keletkezett nézeteit. Az utolsó resolúció felszólította ugyanis a kancellárt, hogy a szövegezés előtt a családi statutum vázát terjessze be, hogy el lehessen dönteni, mely kérdésekről intézkedjék az. Ezen séma bizottsági tárgyalásánál általános volt az a kívánság, hogy az új statutum mégis csak intézkedjék a trónörökös nagykorúsága és gyámja kérdésében is, hiszen a főhercegek gyám-sága és nagykorúsága ügyében úgyis kell intézkednie. A trónörökösre vonatkozó hasonló intézkedés elmulasztása „feltűnő hiány” volna és az új családi statutum megszövegezésében a bizonytalanság és félénkség egy fajtáját árulná el.¹⁹ Metternich tehát már kezdett visszavonulni arról az útról, melyre Reviczky vezette. ámbár ennek álláspontját a régensség kérdésében még mindig tekintetbe akarta venni. Az előkészítő tanácskozáson abban is megállapodtak, hogy a statutumba ugyan felvesznek intézkedést, mely szerint az uralkodónak jogában áll a kiskorú trónörökös részére gyámot kijelölni, de egyszersmind elkerülik a régensség kérdésében való rendelkezést. Ami persze nem jelentett volna egyebet, mint a gyámot adott esetben mégis csak régensnek tekinteni, hisz a két funkció nem lett volna elválasztható egymástól. Ezzel az eljárással azonban kiküszöbölték nézetük szerint annak szükségét, hogy a magyar kancellárt megkérdezzék a statutum intézkedései felől. Metternich felhasználva Reviczky azon javaslatát, hogy tárgyalják csak le előbb nyugodtan a családi jogviszonyok kodifikációját és csak elkészülte után kérdezzenek meg magyar bizottságot, nem vonta be többé az ország első hivatalnokát a tárgyalásokba. Csak arra

¹⁹ Az 1833. dec. 10. tárgyalás jegyzőkönyve, U. o. F. III. 7/b.

szorítkozott, hogy Reviczkyt szóban megkérdezte, van-e kifogása az ellen, hogy az uralkodó nagykorúságáról is történik intézkedés. Reviczky erre nem-mel felelt, mert a magyar törvénykönyvnek erre vonatkozólag figyelembe veendő intézkedése nincsen.²⁰ Reviczky javaslatának második részére, a készülő munkának magyar szempontból való felülvizsgáltatására Metternich nem érezte magát kötelezettnek, mert most már nem „Hausgesetz“, hanem „Familienstatut“ készült. Hogy ez a Familienstatut közjogi kérdésekben intézkedik, melyek a magyar alkotmányt közelelről érdeklik, az bizonyára nem kerülte el Metternich figyelmét sem.

Ferenc hozzájárult ahhoz, hogy a beterjesztett vázlat szerint, melyet a Staatskanzleiben báró Lebzeltern Ferenc udvari tanácsos készített, csinálják meg a családi törvényt, megadván a bizottságnak az engedélyt arra, hogy a tárgyalások folyamán változtassanak rajta és betoldásokat javasoljanak. Ez 1834 március 12-én történt.²¹ Jó háromnegyed év multán az uralkodó kénytelen megsürgetni a dolgot, mert mindaddig nem kapott semmi újabb felterjesztést.²² 1835 februárban is csak azzal tud mentegetőzni Metternich, hogy a Staatskanzlei összetorlódó folyó ügymenete késleltette a tervezet kidolgozását, de reméli, hogy most már semmi sem fogja a letárgyalást megakadályozni. Hat év után sem tudta tehát a császár megvalósítani kedvenc tervét. Azt hihetnők, hogy ezen csigalassúság mögött valami szándékosság rejlik, ha nem ismernők a Vormärz alatti adminisztráció ügymenetét. Mai szemlélő ez esetről legfeljebb azt a megfigyelést teheti, hogy az ügymenet gyorsítását még az uralkodó sem tudta elérni, még akkor sem, ha leghívebb szolgájához fordult. Ferencnek, ki ekkor már élete utolsó napjait élte, meg kellett újabb, szinte resignált sürgetéssel elégednie: „... mivel ezt a dolgot még életemben, melynek tartama Istentől függ, és a családban uralkodó egyetértés mellett annak jelenleg élő

²⁰ Mett. felterjesztése 1833. dec. 19. U. o. Kart. 1. F. 1, 2/b.

²¹ U. o.

²² 1834. dec. 23. Kézirat, Karton 1. F. I. 1/b,

tagjai között óhajtom befejeztetni“, megbízta a kancellárt, hogy mindent tegyen meg, hogy minél előbb megkapja a végleges javaslatot.²³ Az uralkodó sajátkezű soraiból kitetszik az aggodalom, hogy ha nem érné meg kívánsága megvalósulását, a családban nem lesz meg az az egyetértés, melyet az ő személye biztositott. Bizonyára aggódott, nem tör-e ki valamely viszály a családtagok között, kik nem lesznek hajlandók egy gyengeelméjű családfő akaratának alávetni magukat. Az aggodalom azonban hiába való volt. Ferenc nem érte ugyan meg a családi statutum elkészültét, de halála után Metternich az ügyet az ő intenciói szerint tovább vezette és nem akadt a családban senkisé, aki megütődött volna azon, hogy Ferdinánd sanctionálja a ház törvényeit.

1837 február 4-én végre Ferdinánd elé került a Familienstatut szövege, aki az államkonferencia meghallgatása után, amelyben szintén Metterniché volt a főszerep, néhány módosítást kívánt.²⁴ Ezután megküldte a kancellár a javaslatot a nagykorú főhercegeknek körlevél kíséretében. Már az első javaslat megtárgyalásánál követelték az összes szakértők az agnatusok meghallgatását és hozzájárulásuk megszerzését. Szükséges volt ez már azért is, mert az oldalági rokonok közt szuverének is voltak, akiknek személyére és utódaira csak akkor lehetett kiterjeszteni a családi törvények hatályát, ha azok önként elvállalták azt, illetőleg hozzájárulásukkal, utódait is engedelmességre kötelezték. A család ekkor már meglehetősen szétágazott. A javaslatra a nagykorú főhercegek mind beküldték megjegyzéseiket. Így a császár-király fivére: Ferenc Károly, nagybátyjai, atyja, Ferenc testvérei: Károly, József, János, Rainer és Lajos főhercegek, azután Lipót főherceg, nagybátyjának Ferdinándnak a fia, Toscana nagyhercege és az uralkodó legtávolabbi rokonai, nagyatyja, II. Lipót testvérének, Ferdinándnak a fiai, Ferenc modenai herceg, Ferdinánd és Miksa főhercegek, összesen tizen. Nem foglalkozhatunk itt ezekkel külön-

²³ Mett. 1835. febr. 20. felterj. A resolutio már febr. 21-én kelt. Kart. I. F. I. 2/b. Ferenc márc. 2-án halt meg.

²⁴ Metternich felterjesztése, 1837. iedr. 4. Kart. II. F. I. 2/b.

külön, legnagyobb részük a főhercegek ellátására vonatkozik.²⁵

Különös figyelmet érdemel azonban József főherceg, a nádor véleménye, mert szembehelyezkedik Reviczky kancellár már ismertetett nézeteivel. A nádor, a rendi alkotmány első tényezője, másképp gondolkozott a régensség kérdésében, mint az ország első hivatalnoka. Csak 1837 decemberében küldte be megjegyzéseit. Másodszülött fia, Sándor halálával mentegette magát, mely őt hosszabb időre munkaképtelenné tette. József nádor nem volt megelégedve azzal, hogy a javaslat 10. pontjában csak az volt kimondva, hogy az uralkodónak módjában áll kiskorú örököse részére gyámot rendelni. Mi lesz akkor kérdi, ha ilyen intézkedés nem történt, ha az utolsó uralkodó elmulasztott gyámról gondoskodni. Talán a családjában épen előfordult haláleset hatása alatt hivatkozik az emberi élet bizonytalanságára, „melynek az isteni gondviselés gyakran oly pillanatban vet véget, mikor az ember legkevésbé gondol rá és ezért nincs is ideje végrendelet tevésére.” Ezért szükséges, hogy a statutum arról az esetről is gondoskodjék, hogyha az uralkodó kiskorú örököseit hagyott hátra végrendekezés nélkül. Megkívánja ezt a statutum főcélja: az uralkodóház egységének fentartása, de az alattvalók javáról való gondoskodás is, mely nem engedi meg, hogy a trónörökös gyámjának kiválasztását a véletlenre bizzák. Ha ily előzetes gondoskodás nem történnék, az uralkodó halála után a családi viszonyokban és az „államgépezet” működésében zavarok állhatnának elő. Mindezen bajok megakadályozására hát a nádor új pont felvételét ajánlotta, mely szerint, ha az uralkodó kiskorú trónörököst hagy hátra és nem gondoskodik végrendeletében gyámról, akkor ezt a tisztelet az uralkodóház azon nagykorú tagja tölti be, aki az elhunyt leszármazóinak halála esetében az örökösödési rend szerint a trónöröklésre hivatva volna.²⁶

A nádor javaslata szeget ütött Metternich fejébe. Ő

²⁵ Ezek Kart. 3. F. III. 7/c.

²⁶ U. o.

maga is jól tudta, hogy a gyámság és régensség kérdésében alkotott szabályok hiányosak. De hisz ez ép Magyarországra, a magyar nádorra való tekintettel történt így, Reviczky kívánságára, az uralkodó beleegyezésével. Azt javasolta hát Ferdinándnak, hogy a nádort még egyszer, meg kell-e ügyben kérdezni. Fejtse ki részletesen nézeteit, nem ütközik-e hát a magyar közjogba az a pont, melyet a régensségre vonatkozólag ajánlott. Megjegyezte azonban az államkancellár, hogy a nádor ajánlotta módosítás minden hozzátétel nélküli elfogadása nem felelne meg a monarchia érdekeinek. Akkor, 1838-ban ugyanis elképzelhető volt az az eset, hogy kiskorú uralkodóra száll a korona. Ferdinánd után, kinek nem volt gyermeke, Ferenc Károly főherceg volt a trón legközelebbi várományosa. A két fivér halála esetében az akkor még csak 7 éves Ferenc József, Ferenc Károly legidősebb fiára szállt volna a trón. A nádor javaslatának elfogadása esetében pedig, ennek gyámja, ha atyja nem gondoskodott volna végrendeletileg másképp, II. Lipót toscanai nagyherceg lett volna. Ennek az apja, Ferdinánd szintén toscanai nagyherceg volt ugyanis II. Lipótnak Ferenc után másodszülött fia s így Ferenc ágának, a főágnak teljes kihalása esetében az ő utódait illette volna meg a trón, illetőleg az idősebb ágból életben levő kiskorú uralkodó feletti gyámkodás. Az pedig nem lett volna kívánatos, hogy idegen szuverén, ha a családhoz tartozott is, gyakoroljon gyámi és régensi jogokat. Metternich ezt azért sem helyeselte, mert a toscanai ág nem ismerte jól a monarchia viszonyait, — különösen a legfőbb hivatalnokokat, így őt magát sem.²⁷

Az „államkonferencia” is óhaj tandónak tartotta a nádor újabb megkérdezését, hogy alkalma legyen részletesen nyilatkozni arról a kérdésről, mely kezdettől fogva, mint láttuk, a legnagyobb nehézségeket okozta.²⁸ Metternich tehát levélben fordult a nádorhoz, amelyre az terjedelmes memorandumban fejtette ki véleményét. Ez

²⁷ Mett. 1838. ápr. 29. felterjesztése. U. o. Kart. 1. F. I. 2/b.

²⁸ Staatsarchiv Conf. Akten 1838. 685.

mutatja, hogy a sokszor meggyanusított és rendőri megfigyeléseknek kitett főherceg, családjának leghívebb fia volt, aki első sorban mégis csak a császári ház tagjának érezte magát. Itt, ahol ép a nádor jogairól volt szó, bebizonyította, hogy a családi és összbirodalmi érdekeket mindennél előbbre helyezi. Alapos meggondolás után — írja memorandumában — arra a meggyőződésre jutott, hogy organikus családi statutum megfogalmazásánál a legfontosabb, hogy a jövőben az uralkodó család tagjai között minden elképzelhető viszálynak elejét vegyék. Ezért kell a gyámság és a régensség kérdését világosan és határozottan megoldani.

Magyarország törvényei, írja tovább, melyekre tekintettel voltak, amint azt Metternich levelében közölte vele, ennek nem állják útját. Ezután hosszabb történeti áttekintés következik, melynek főbb pontjai a következők: az 1485. törv. II, III. és VII. cikke értelmében a nádor a gyám és mint ilyen, intézi a király helyett az ország ügyeit. Ezen cikkek, eltekintve az eredetiségükhöz fűződő kételyektől, nem értelmezhetők másképen, mint hogy csak azon esetekre vonatkoznak, ha az utolsó uralkodó halála előtt nem intézkedett s így úgy a trónörököst, mint az országot védelem és gondozás nélkül hagyta. Ezen magyarázat mellett szólnak a történeti események: II. Lajos már ismertelett gyámsága, mely a nádor, Perényi Péter nélkül működött a rendek ellenkezése nélkül. Ettől az esettől kezdve I. József haláláig nem merült fel a király helyettesítésének kérdése. Ekkor sem került az szőnyegre, mert az elhalt öccse, III. Károly, már nagykorú volt és visszátérését Spanyolországból minden pillanatban lehetett várni, de különösen azért, mert 1485 óta már nagyot változott a helyzet azzal, hogy az „Erzhaus Österreich“ a magyar koronát más államokkal egyetemben birtokolta. Hivatkozik ezután a *pragmatica sanctiora*. Mivel a háznak a trónöröklésre hívatott tagja az örökös tartományokat Magyarországgal együtt oszthatatlanul bírja, kiskorúság esetében Magyarországon is az az agnatus van hívatva a gyámságra, akit ez a hivatás a családi pactumok és statutumok alapján az örökös tartományokban is megillet. A

magyar rendek által elfogadott örökösödési rendnél fogva az 1485. törvény cikkei akkor is megszűnteknek volnának tekintendők, ha az események nem bizonyították volna be, hogy maguk a rendek is másképp értelmezték a törvény rendelkezéseit. Mikor a magyarok elfogadták azon szabályokat, melyek az örökös tartományokban a trónöröklésre vonatkoznak, akkor a — nádor szerint — hallgatólag a gyámságra vonatkozókat is elismerték.

De mindentől eltekintve a dolog természetéből következő, „hogyan sem foederatív államban, még kevésbbé azonban oly szoros, közös uralkodó alatti országtársulásban (Länderverband), minő az osztrák császárságé (Kaiser-Staat). az összállam céljával és javával nem egyeztethető össze, hogy annak egyes részeiben külön gyámságok és kormányzóságok álljanak fenn és ne egy gyám és kormányzó vezesse a kiskorú uralkodó teletti gyámkodást és vigye az ügyek legfőbb vezetését. Az 1485. törvény érvényessége „az összállamra“ nézve a legkárosabb következményekkel járna.

Az újabb törvény okozta nehézségek könnyen elháríthatók. Az 1741. évi IV. törvénycikk Ferencre, Mária Terézia férjére, ruházta a corregensséget, elismerte őt Magyarországon uralkodótársnak, valamint a kiralynő halála és a trónörökös kiskorúsága esetében az uralkodó gyámjának. Ezen cikk bevezetésében a rendek fenntartották a nádor jogait. Itt aztán furcsa fordulattal él a nádor memorandum: Szerinte ezt úgy lehet megfelelően megoldani, hogy a rendeknek a nádori méltóság csak azon jogait illetőleg lehetett és volt szándékuk fenntartással élni, melyek nem változtak meg azzal, hogy Magyarország „az osztrák monarchia államtestébe“ felvételét és melyek ennél fogva új törvényes intézkedések útján kimondottan vagy hallgatólag meg nem szűntek. Mintha bizony a nádor más jogaira vonatkozólag kellett volna a fenntartással élni! Szólt még József az 1751. évi II. az 1790—91. V. és az 1796. I. cikkekről, melyek a nádorra vonatkoznak ugyan, de kérdésünkkel közelebbi összeköttetésbe nem hozhatók.

Összefoglalóan a nádor véleménye tehát az volt, hogy

Magyarország törvényei nem állnak útjában annak, hogy a családi statutum a gyám és kormányzó kérdésében világosan intézkedjék. Megkönnyíti ezt az, hogy az új statutumot nem fogják nyilvánosságra hozni, amint azt Metternich közölte vele. Nyilvánosságra nem hozott intézkedést végrehajtani is könnyebb lesz. „A jelenlegi viszonyok közt, amelyben a kormány minden intézkedését bírálgtják, nem mindig kellően mérlegelik és nagyon gyakran már előre kedvezőtlenül ítélik meg, amikor államviszonyokról és közügyekről előismeretek, a fennálló törvényekre, hosszas observantiára és a szokásokra való tekintet nélkül pusztá elméletek, előre megalkotott vélemények és újságcikkek alapján beszélnek és nyilvános rendi gyűléseken vitalkoznak, mikor sokan azok közül, akik manapság az országgyűléseken mint szónokok lépnek fel, a közjogi alapelveknek, valamint Magyarország közjogának csekély ismeretével bírnak, a családi statutum intézkedései Magyarországon, ha közismertekké válnak, ... különösen a gyámságról szólók, még ha mostani kitérő szövegezésükben maradnak is meg, okot fognak adni további vitákra ... és a nádor jogairól hosszas és kellemetlen tárgyalásokat fognak előidézni.“ ... Egyelért tehát Metternichkel abban, hogy a családi törvényt nem szabad egészében közzé tenni, a gyámságra vonatkozó intézkedéseket pedig a magyarországi politikai viszonyokra való tekintettel semmi esetre sem. Ha tényleg gyámságra kerülne a sor, a legközelebbi agnatus, aki az új statutum szerint hivatva van erre, mindjárt az uralkodó halála után vegye azt át és tegye proclamatióban közzé, hogy ezt a házi törvények és *pragmatica sanctio* értelmében teszi, hívjon össze koronázó országgyűlést és tegye még hozzá, hogy a Magyarországot illető ügyekben a nádor tanácsával fog élni.²⁹

A nádor ezen véleményéből meg tudjuk tehát, hogy a családi törvény titokbantartásának egyik legfőbb oka ép a kiskorú király gyámjáról és a régensségről való ren-

²⁹ A⁷ memorandum kelt 1838. május 31-én. Mellékelve az imént említett Conf. Akt-hoz.

delkezés volt. Ez a terjedelmes vélemény nagyon jól megvilágítja egyszersemind a nádor közjogi felfogását, aki természetesen az összmonarchia és az uralkodó család legszigorubb egységének elvén állott, a legitimitás legteljesebb tiszteletében. Jól tudta Mária Terézia, miért ajánlotta utódainak, hogy ha már a magyaroknak egyszer nem lehet megtagadni azon kívánságuk teljesítését, hogy nádot válasszanak, a főhercegek közül kell egyet megválasztatni.³⁰

József nádor ezen véleményének hatása alatt bekerült a családi statútumba ugyanaz a rendelkezés, amely miatt nem alkották meg a „házi törvényt”. A különbség csak az volt a Ferenc alatt létre nem jött házi törvény és a Ferdinánd alatt létrejött családi statútum között, hogy a családi statútumot illetőleg mással mint a birodalmi egység álláspontján levő náddal nem tárgyaltak. Az magyar befolyástól teljesen mentes maradt.³¹ 1838 aug. 30-án terjesztette be Metternich a statútum végleges szövegét. Miután az államconferenciában még néhány csekély szépséghibáját kiigazították, az uralkodó is elfogadta. 1839 febr. 3-án — tehát tív évvel atyja kívánságának első kifejezése után — írta alá Ferdinánd a legünnepélyesebb formában kiállított okiratot, melyet az uralkodóház levéltárában helyeztek el.

3. A családfő jogai és a családtagok kötelelességei.

A családi statútum összesen 61 §-ból áll, melyek hat fejezetbe vannak csoportosítva. Az első öt a családfő jogait és a családtagok vele szemben fennálló kötelesegeit tartalmazza. A 6. azon jogokról és igényekről szól, mely a családtagokat illeti meg. Az alapgondolat a családi egység megóvása. Általános elve a statútumban, hogy a

³⁰ Turba i. m. 75. l.

³¹ Teljesen érthetetlen Turba azon állítása, hogy az új családi törvény „unter vorwiegend ungarischer Führung” jött létre. i. m. 110. l.

külön szuverénitással bíró ágak kis egységeket alkotnak, melyeken belül az illető ág feje ugyanazon jogokat gyakorolja, mint az egész család feje. Utóbbinak azonban ezen családtagok felett is van bizonyos hatalma. Miként minden ilyen természetű családi jogi szabályzatban a főág előnyösebb helyzetben van a mellékágakkal szemben és persze a női ág is mindenképen háttérbe szorul a férfiakkal szemben.

A bevezetés megokolja a családi törvény létrejöttét. A monarchia örökletessége és oszthatatlansága, valamint az öröklés sorrendje megváltozhatatlan törvényekkel van ugyan megállapítva, de olyan fontos megállapítások, melyek a család fejének és tagjainak vonatkozásait illetik, pusztán csak szokásokon vagy szétszórt intézkedéseken alapulnak. Az egyre jobban elágazó császári háznak az állam javától el nem választható virágzása, valamint a családban fennálló egyetértés megszilárdítása megkívánják ezen írásbeli és tradicionalis megállapítások maradandó és jogerős összefoglalását. Ezért jött létre az összes agnatusok tanácsával és helyeslésével a családi statutum, melybe célszerű, új intézkedéseket is vettek fel.

Az első fejezet, miként a bajor családi törvényben, arról szól, hogy kikből áll az uralkodó ház, továbbá általánosságban ezek kölcsönös jogairól és kötelelességeiről. Az uralkodó ház áll a császárból mint annak fejéből, feleségéből, uralkodó elődjeinek esetleg még élő özvegyeiből, a főhercegekből és főhercegnőkből, akik az uralkodótól vagy a közös ősszülők, Mária Terézia és I. Ferenc római császár fiainak egyikétől rangszerű (*standesgemäss*), a mindenkori családfő által jóváhagyott házasságból apai ágon származnak le. A főhercegnők addig tartoznak a házhoz, „míg az uralkodóházon kívül rangszerűen házasságot nem kötnek“, amely utóbbi mondat szóról-szóra az 1828. évi württembergi királyi házi törvényből van átvéve.³² A házhoz tartoznak még a főhercegek elismert feleségei és özvegyei is addig, amíg özvegyi sorban maradnak. (1. §.).

³² L. H. Schulze i. m. III. k. 512.

E pont tehát elsősorban megállapítja, ki főherceg és így egyszersmind magyar királyi herceg, vagyis, hogy ki juthat trónra, ha az örökösödés rendje rá esik. Az, aki Mária Teréziától és Lotharingiai Ferentől származik apai ágon rangszerű házasságból. Ez utóbbi megállapítás nem világos és hosszas vitatkozások előzték meg. Már az első Gervay-féle tervezet tárgyalásánál megoszoltak a vélemények abban, hogy felvegyék-e az egyenrangú (ebenbürtig) házasságból való származást, mint a házhoz való tartozás előfeltételét. Felmerült már ekkor az a nézet, hogy ki kell mondani, hogy csak azok lehetnek öröklésre jogosultak, akik egyenrangú házasságból vagyis olyanból származnak, melyet uralkodó családok tagjaival kötöttek vagy pedig „reichsunmittelbar“ hercegi és grófi családok tagjaival, melyeket a német „Bundesakte“ 14. pontjában megállapít.³³ Győzött azonban az a nézet, hogy elég arról gondoskodni, hogy a családtagok csak a családfő beleegyezésével köthessenek házasságot. Ez magában véve elegendő a nem egyenrangú házasságok kötésének a megakadályozására, mert nem lehet feltenni azt, hogy a családfő beleegyezését adja olyan házassághoz, mely a ház tekintélyét és fényét vagy az állam biztonságát veszélyeztethetné. Nehéz is lenne, mint az a tanácskozásokban kifejezésre jutott, az egyenrangúság fogalmát megállapítani. Forradalmak letaszítanak családokat másokat meg felemelnek. Vajjon a trónvesztett Wasa-k, az ősi svéd dinasztia leszármazói, kérdi Taaffe véleményében, nem egyenrangúak, míg a Bernadotte-ok, akiket a francia forradalom emelt Svédország trónjára, azok?³⁴

A „standesgemäss“ kifejezés Ferenc Károly főherceg kívánságára került az eredeti „anerkannt, rechtmässig“ helyébe és tulajdonképen csak más szó az „ebenbürtig“ helyett, de ugyanazon értelemmel. A bajor családi törvény csak azt kívánja meg, hogy a család tagjainak a házasságát a családfő elismerje, míg a württembergiben az egyenrangúság fogalma bennfoglaltatik.

³³ Gärtner nézete.

³⁴ L. Kart. 2. F. I. 2/b. 1. jelzet alatt.

Kivel, mely családok tagjaival köthet hát főherceg olyan házasságot, hogy az ebből származó utódok trónöröklésre képesek legyenek? Ez a házi törvényben nincs megállapítva. Erre vonatkozólag jóval később történt csak intézkedés — közvetlenül Ferenc Ferdinánd házasságkötése előtt, amikor Ferenc József minden kétséget kizáró módon biztosítani akarta azt, hogy trónja örökösének morganatikus neje és ezen házasságból származó utódjai ne lehessenek az uralkodóház tagjai. Az erről szóló okmány, mely a család összes nagykorú agnatusainak és külön kiemelten Ferenc Ferdinándnak hozzájárulásával is készült, a családi statutum I. fejezetének 1. §-ához fűzött, azt magyarázó pótlék. 1900 június 12-én kelt, nem is három héttel Ferenc Ferdinánd főhercegnek gróf Chotek Zsófiával kötött házassága előtt. (1900 júl. 1.) E szerint rangszerű (standesgemäss) házasságot köthetnek az uralkodóház tagjai: 1. az uralkodóház valamely tagjával 2. más keresztény jelenleg vagy a múltban uralkodó család valamely tagjával 3. olyan hercegi ház valamely tagjával amelynek az 1815. évi német „Bundesakte“ 14. cikke értelmében megvan az egyenrangúsága. Előfeltétel azonban, hogy az illető házastárs olyan házasságból származzék, mely az ő családjának házi törvényei szerint rangszerű, vagy pedig ha az illető családnak ilyen törvényei nincsenek, az alábbi követelményeknek megfelel. Az egyenrangú hercegi házak mellékletben fel vannak sorolva, közöttük a szintén mediatisált Esterházy német-birodalmi hercegi család. is. Más nem egyenrangú hercegi család tagjaival az uralkodóház tagjai csak akkor köthetnek rangszerű házasságot, ha ezen hercegi család statutumában is az egyenrangúság a rangszerű házasság alapfeltétele, vagy pedig ilyen statutum hiányában a hercegi családnak az a tagja, akivel az uralkodóház egyik tagja házasságot szándékozik kötni, ki tudja mutatni apai és anyai ágon 8—8 nemesi őstől vagyis negyedizig tisztán nemesektől való leszármazását és azt, hogy visszamenve az ötödik izben is az *egyenest* ág két-két szülője nemes és a két férfi, vagyis a házasodni készülő atyjának és anyjának egyenesági apja legalább háromszáz éves nemesség élve-

zetében volt, míg a többi tizenhat nemesi ősnél elég a lovagi származás kimutatása. A nemességet ez a meghatározás a „Ritter-, Turnier- und Stiftsmässigkeit“-től teszi függővé, ami azt jelenti, hogy az illetőnek hűbérképesnek (lehensfähig) kellett lenni és olyannak, aki birói párviadalban, lovagjátékban vagy tornában részt vehetett és lovagrendbe vagy nemesi alapítványba beléphezett. Mindehhez azonban nem volt elég a lovagi minőség, hanem lovagi születésűnek is, lovagok gyermekének és unokájának is kellett lenni.³⁵

Minden egyéb család nem egyenrangú. Azok tagjaival kötött házasságok csak balkézre kötött, u. n. morganatikus házasságok. Ezek a megállapítások azon házasságokra is vonatkoznak — mondja az okmány Ferenc Ferdinándra célozva — melyeket a jövőben az uralkodóház feje fog kötni. Az, hogy ezen örökérvényűnek tervezett okmányt a trónörökös elismerte, volt bizonyára az ára annak a beleegyezésnek, melyet Ferenc József Ferenc Ferdinánd morganatikus házasságának megkötéséhez megadott.³⁶

A főhercegnők, mindenütt a fejedelmi családok női ága, a családnak csak addig tagjai, amíg férjhez nem mennek, mely esetben a trónöröklési jogra renuncálnak. A „filiae renunciatae“ természetesen nem tarthatnak az uralkodóházhoz.

Következik ezután a családfő jogainak általános megállapítása a családtagokkal szemben magánjogi viszonylatban. A császárt, a családfőt nemcsak a szuverénítás és az összes családtagok feletti bíraskodás illeti meg, hanem különös felügyelet joga is, mely kiváltképpen a gyámságokra, gondnokságokra és házasságokra terjed ki, de a családtagok minden olyan cselekményére és viszonyaira is, melyek az uralkodóház tisztességére, méltóságára, nyugalma, rendjére és jólétére befolyással vannak. (2. §).

³⁵ Schröder — Künssberg, Deutsche Rechtsgeschichte. 6. kiadás 1922. 482. 1.

³⁶ Az okmány Staatsarchiv, Urkunden des Hauses, részben kiadva Neues Wiener Journal 1925. jún. 7. számában.

Ez a pont azt tárja elénk, hogy az uralkodóház tagjai az uralkodónak nemcsak közjogi minőségénél fogva vannak alávetve, hanem családfői hatalmánál fogva is, mely utóbbi az előbbinek csak járuléka. Ezen családfői hatalomnál fogva lehetnek azonban a családnak olyan tagjai is az uralkodónak alávetve, akik különben közjogi szempontból nem alattvalói. Az állampolgárság nem kelléke a családhoz való tartozásnak. A ház toscanai és modenai ágának tagjai, bár idegen államok polgárai, mégis az uralkodó családhoz tartoznak. Ezekre is kiterjed a főfelügyelet joga. Ennek kifejezése megint az 1816. bajor családi törvény 24. cikkelyére emlékeztet.

A 3. §. a családfő ezen nagyfokú jogaival szemben, melyek a családtagok magánjogi kötelességeit involválják, megállapítja általában a családtagok jogait: a születésükkel szerzett eselleges trónigényen kívül, joguk van arra, hogy mint az uralkodóház tagjaival bánjanak velük, résztvegyenek az ezzel a ranggal járó kiváltságokban. Igényük van a rangszerű ellátásra és eltartásra.

A külön szuverénitással rendelkező ágak fejének ezen ág tagjai felett ugyanolyan jogai vannak, mint a családfőnek. Mivel azonban ezen ágak tagjai is részt vesznek a ház tagjait megillető jogokban és kiváltságokban, a családfőnek minden fontosabb ügyről és elhatározásról, mely ezen ágakon belül történik, tudomással kell birni és az ő legfőbb tanácsát a mellékág fejének is meg kell hallgatni.

A statutum II. fejezetének van a legtöbb közjogi vonatkozása: a *nagykorúságról*, *gyámságról* és *gondnokságról* intézkedik. Az uralkodó nagykorúságának megállapításáról a történeti előzmények figyelembevételével hosszú tárgyalás folyt. Az osztrák, a magyar sőt a lotharingiai szokásjogot is fontolóra vették. Már az első tervezet megvitalásánál szóba került, hogy a Habsburgok újabb házi szokásai szerint 18 év a nagykorúság határa. Már IV. Károly császár az aranybullában 18 évet állapított meg a választófejedelmek részére. Ugyanezt az évet hozzák fel I. és II. Ferdinánd végrendeletei, Mária Terézia és I. Ferenc házassági szerződése és más XVIII. századi szer-

zódések is. Ezzel szemben azonban I. Lipót már 17 éves korában trónra lépett.³⁷ A magyar praxis itt segítségére sietett azon kívánságoknak, melyek arra irányultak, hogy az esetleges régensség minél rövidebb ideig tartson. Magyar törvény — miként ezt Reviczky bőven ismertetett memorandumában fejtegette — nem intézkedett ebben a kérdésben, de régebbi példáktól eltekintve I. Lipót alig volt 15 éves, mikor megkoronázták és kiadta diplomáját. I. József meg alig 9 éves. Mivel az 1790/91. törvény III. cikke csak azt mondja hogy a király halála után hat hónapon belül össze kell hívni koronázás végett az országgyűlést — tekintet nélkül arra, hogy még gyermek vagy ifju-e a trónörökös, Reviczky a magyar közjog szempontjából nem emelt kifogást az ellen, hogy 16 évben állapítsák meg a nagykorúság határát. A lotharingiai családban meg I. Ferenc császár apjának rendelkezése szerint a betöltött 14 évvel lett az elsőszülött nagykorú. Miután az államconferentia referense Pilgram udvari tanácsos ki-sütötte, hogy a Habsburgoknál is a középkorban 16 év volt a nagykorúság éve és nagyon óhajtanónak tartotta, hogy a magyar és az osztrák szokást kiegyenlítsék,³⁸ a mindenkori szuverén közvetlenül trónutódlásra hivatott fiának nagykorúságát a házi törvény a betöltött 16. évben állapította meg. (5. §.)

A többi főhercegek és főhercegnők betöltött 20. évükkel lesznek nagykorúak. A családfő fontos okokból úgy a trónörököst, mint a család többi tagjait előbb is nagykorúsíthatja. (6. és 7. §.). A nagykorúság következményei részben közjogi, részben magánjogi természetűek. Az előbbiekhöz tartoznak: a közvetlen trónralépés joga a gyámság alatt álló szuverén számára és a trónöröklőnél trónüresedés esetében, a főhercegek számára pedig a külön udvartartás joga. A magánjogi következmények részben azok, melyek a polgári törvényekből folynak: az önálló vagyonkezelés joga és általában a jogi cselekvőképesség, érvényes szerződések kötésének joga, részben

³⁷ L. Gaertner véleményét.

³⁸ Staatsarchiv. Cab. Arch. 1837. 681.

különlegesek, az eltartásra és epanagera való igény joga. (8. §.). A gondnokság esetei a ház nagykorú tagjaira vonatkozólag a polgári törvények szerint igazodnak. (9. §.).

A 10. § a kiskorú uralkodó gyámjáról intézkedik, amit már részletesen ismertettünk. Itt még csak megjegyezzük, hogy az a rendelkezés, amely szerint, ha az utolsó uralkodó nem intézkedett a gyámság kérdésében, a legközelebbi nagykorú agnatus a gyám, az 1816. bajor családi törvény 67. cikkében is megtalálható. A gyám közjogi szerepéről a statutum nem intézkedik.

A család többi kiskorú tagjainak gyámságára vonatkozólag szintén az atyai rendelkezés irányadó, de érvényességükhöz a mindenkori szuverén és családfő megerősítése szükséges. Ily intézkedés hiányában a családfő rendel ki gyámot, illetőleg gyámtársat, ha a kiskorú családtag anyja még életben van és képes gyámsággal foglalkozni. A főgyám mindkét esetben azonban az uralkodó, akinek a gyámok felelősek és számadással tartoznak. Ugyanezek a szabályok állnak fenn a gondnokságra vonatkozólag. A külön szuverénitással bíró ágaknál minden jogokat az ág feje gyakorolja, de az általános családi köteleknél fogva az egész család fejét értesíteni kell az intézkedésekről. Abban az esetben, ha semmi intézkedés nem történt, ő gondoskodik arról. (11.—14. §.).

A statutum III. fejezete a család házassági jogáról intézkedik. A családtagok legnagyobb korlátozása magánjogi tekintelben az, hogy a családfő beleegyezése nélkül nem köthetnek házasságot. Ez a beleegyezés írásban történik vagy úgy, hogy az uralkodó ratifikálja a házassági szerződést, vagy pedig külön nyilatkozatban. (15—16. §.).

Az előzetes tárgyalásokon sokat vitatkoztak arról, hogy a családfő beleegyezése nélkül kötött házasság érvénytelen legyen-e vagy csak a családi jogokra vonatkozólag legyen hatálytalan. A szóban forgó állami és családi érdekek miatt az érvénytelenítés mellett döntöttek.³⁹ Az uralkodó beleegyezése nélküli házasság a 17. §. szerint semmis. A házastársnak és a házasságból eredő

³⁹ Metternich 1837. febr. 4. felterjesztése. Kart. I. Fasc. I. 2/b

gyermeknek nemcsak a családhoz való tartozásból eredő jogokra nem ad igényeket, hanem a házasság más jogi következményeit sem vonja maga után. Az ilyen házasságból eredő gyermekek tehát törvénytelenek. Ezt a szigorú intézkedést az 1816. évi bajor családi törvényben is megtaláljuk. Ha valamely családtag házasságának érvényessége vagy érvénytelensége felől kételyek merülnének fel a házban, a család fejének van a döntés fenntartva. A balkézre kötött vagyis morganatikus — azaz nem rangszerű házasságok is csak a családfő beleegyezésével köthetők. Enélkül tehát a morganatikus házasságok is érvénytelenek (19. §.) Fennmarad továbbra is az a szokás, hogy a férjhezmenő főhercegnők, miután a hozományt és a végkielégítést megkapták, nemcsak a trónöröklésről mondanak le völegényük által is jóváhagyott iratban, hanem az esetleges végrendeleten kívüli örökösödés jogáról is, vagyis arról, hogy a család, illetőleg águk vagyonából örökölhessenek (20. §.) Az adoptiót a családi törvény ugyan nem zárja ki egészen, de csak a család tagjai közt és csak az uralkodó beleegyezésével engedi meg, de hozzáteszi, hogy adoptiók a trónöröklés rendjére semmiféle befolyással nem bírnak. Vagyis az adoptio közjogi szempontból semmis. (21. §.)

A IV. a legrövidebb fejezet csak azt állapítja meg, hogy a családfőnek a családtagok néhány más cselekvényében is *felügyeleti* joga van. Így jogában áll az összes főhercegek és főhercegnők neveléséről tudomást szerezni és örködni azon, hogy az a családtagok állásának megfelelő irányban történjék anélkül azonban, hogy a nevelési módba, melyet egyes családfők alkalmazni akarnak, beleszólna. Csupán a családi és az állami érdekek megóvásáról van szó (24. §.) Nem kevésbé gyakorol felügyeletet az uralkodó az egyes családtagok berendezkedése, udvartartásuk megválogatása felett. (25. §.)

Az V. fejezet a *bíráskodás* kérdéseiben intézkedik. Alapgondolata az, hogy az uralkodó nem mint család-, hanem mint államfő a legfőbb bírói hatalmat családja felett fenntartotta magának. A család tagjai bírósági kiváltságokat élveznek, nem tartoznak a közönséges bíró-

ságok elé. Az első forum rájuk nézve a főudvarnagyi hivatal, (Obersthofmarschallamt) a második az alsóausztriai fellebbviteli törvényszék a harmadik az osztrák legfelsőbb bíróság. Ha maguk a ház tagjai közt polgári per keletkezik, az ki van véve a főudvarnagyi bírói hatósága alól. Az államconferentiában felmerült gondolat szerint a feleknek — a régi német fejedelmi jog értelmében — döntőbírákban kell megegyezni s azokat a családfőnek megerősítés végett bejelenteni. Ha azonban a bírák személyében nem tudnak megállapodni, akkor a családfő határozza meg azokat. A választott bírácoknak a pert az általános törvények szerint kell tárgyalni és eldönteni. Ezen döntéssel szemben csak akkor lehet a család fejéhez fellebbezni, ha a pereskedő felek ezt a jogot kifejezetten fenntartották maguknak és a családfő ezt a pontot meg is erősítette. (28. §.)

Ez a fejezet a családtagok cselekvőképességének még egy erős korlátozását is magában foglalja, mely szintén a családi érdekek megvédését célozza. A főudvarnagyi bíróság minden bírói ügyben eljár, mely a császári család tagjainak személyét vagy vagyonát érinti, különösen halálesetekben, még pedig a törvények és különös bírói utasítások alapján. Nem szabad azonban valamely családtag végrendeletét kihirdetni vagy végrehajtására lépéseket tenni, mielőtt azt a mindenkori szuverén és családfő felül nem vizsgálta. Csak akkor történhetik meg ez a bírósági eljárás fennakadása nélkül, ha az örökhagyó már életében láttamoztatta az uralkodóval a végrendeletét. (29. §.) Bírói keresetet a család tagjai csak a főudvarnagyi bírósághoz adhatnak be. A családtagok által eskü helyett kiállított bírósági nyilatkozatok eskü erejével és annak jogi következményeivel bírnak. Oly perek, melyekben a család valamely tagja az alperes, a főudvarnagyi bíróság elé tartoznak, mely fórumról szerződésileg nem lehet lemondani. Hatásköre azonban nem terjed ki azon keresetekre, melyeket ingatlanok miatt indítanak a családtagok ellen. Ezek az általános bírói fórum elé tar-

toznak. A főudvarnagyi bíróság iparkodjék a főhercegek és főhercegnők pereit lehetőleg egyezkedéssel befejezni. (30-32. §.)

Bizonyos esetekben az uralkodó fenntartja magának a legfőbb bírói hatóság személyes gyakorlását a családtagok felett, így azon nem remélt esetben, ha a családnak valamely tagja ellen büntető eljárásnak kellene megindulni. A családfő a mindenkor körülményeknek megfelelően fogja azon intézkedéseket megtenni, melyeket az igazságszolgáltatás, az állam java és a ház becsülete megkíván. Épen úgy az uralkodó dönt olyan polgári perekben, melyekben a felperes a ház valamely tagjának ingó vagyonát akarja zár alá vétetni. (33-34. §.)

Végül még ki van mondva ebben a fejezetben, hogy a ház tagjainak személyes szabadságát korlátozni, illetőleg erre vonatkozó indítványt tenni nem lehet.

4. A családtagok jogai és igényei.

A családi statutum legterjedelmesebb fejezete, a VI. a családtagok *vagyonjogi viszonyairól* intézkedik. Azokról az igényekről, melyeket a családtagok támaszthatnak, a családfővel, illetőleg az állammal szemben. A családtagokat azon magánjogi korlátozások fejében, melyeket a családfő részéről elszenvednek, jogok illetnek meg. Hogy ezek együtt legyenek, a VI. fejezetben még egyszer megvannak említve azok is, melyekről a III. már szólt, így többek közt a trón öröklésének képessége is. (36. §.).

Előbb a magánvagyonról következik néhány fontos intézkedés. A család minden tagja szerezhethet magánvagyonot takarékoság, hagyományozás, ajándékozás útján, vagy más törvényes módon és a felett szabadon rendelkezik az általános polgári törvények szerint. Ezek csak az uralkodót nem kötik magánvagyonáról való rendelkezésében. Végredeleti intézkedés hiányában úgy az uralkodó, mint az egyes családtagok magánvagyonában a polgári törvények szerinti öröklés áll be azzal a különbséggel, hogy csak a férfiág örököl, míg a nők és utódaik

csak akkor, ha a férfiág kihal. Kivétel az, ha külön szerződésekben, pl. házasságiakban, a nők javára más rendelkezés történt, vagy ha egy vegrendelet nélkül elhalt házas *főhercegnő* csak lányokat hagy hátra. Ez esetben vagyona végrendelet nélkül is a leányokra száll, nem az oldalági rokonokra; az apa vagyonából azonban a lányok nem örökölnek. Szabály az, hogy mindaddig, amíg férfiág van, a nőknek csak megfelelő hozományra és kiházításra van igényük, a házasságkötésig meg rangszerű eltartásra. (37—38. §.). A női ágnak ez a kizárása a magánvagyonból más fejedelmi családok törvényeiben is megvan. Így a bajorban az uralkodó ingó vagyonából (1816.40 cikk). Ennek a célja a család fényének és gazdagságának gyarapítása. A nők a vagyont kiviszik a családból.

A magánvagyonnal szemben áll a családi vagyon, melynek alkotó részei az „Avitical javak“ és a „Familienversorgungsfonds“. Az előbbiek az alsóausztriai mannersdorfi uradalomból és bizonyos pénzalapból állottak, melyek eredetükben azon királyi adományokra vezethetők vissza, melyeket III. Károly nejének Magyarországon tett. A családi alap, melyet Mária Terézia Kaunitz tanácsával élve férje gazdag hagyatékából alapított 1765-ben elsőszülöttjének, Józsefnek beleegyezésével hosszas, e helyen nem ismertethető bizottsági vitáknak volt tárgya.⁴¹ Ezek a körül forogtak, hogy kiket illet meg ezen családi vagyon jövedelme és mennyiben fedezendőek belőlük a családtagok eltartásának költségei. A családi statutum szerint a családi alap rendeltetése csak abból áll, hogy azon összegeket fedezze, melyeket az uralkodó, aki az alap kezelője, az állampénztárból fizetendő ellátási összegeken felül az erre rászoruló családtagoknak megállapít és kiutal. Kimondja, hogy a családi alap nem fizetheti még részben sem a családtagok ellátására szolgáló összegeket. Azok teljes fedezése a családi alapból a családtagok egyre szaporodó számánál fogva úgy sem lett volna lehetséges. (42. §.). Az előzetes tárgyalások során a nádor,

⁴¹ L. erről Turba i. m. 112 s köv. l.

János és Rainer főhercegek azon nézetüknek adtak kifejezést, hogy a családi alapra II. Lipót utódainak nagyobb jogai vannak s azért kívánták, hogy annak egy részét osszák ki II. Lipót fiai, illetőleg azok örökösei között.⁴² Érvényben maradt annak elfogadása mellett, hogy az alap jövedelmének egyharmadrészét II. Lipót örökösei közt kell szétosztani, I. Ferencnek a családtagok hozzájárulásával hozott azon döntése, hogy az alap az egész háznak közös vagyona, melyet egyes családtagok vagy ágak anyagi helyzetének javítására kell felhasználni.⁴³

A családi vagyon értéke pl. 1848-ban 8,120.379 fl. volt papirokban és 5,353.319 fl. ingatlanokban. A jövedelem ugyanebben az évben 276000 forintot ért el.⁴⁴ A családi statutum megállapítása szerint, hogy az alap meg tudjon felelni azoknak az igényeknek, melyeket az egyre jobban kiterjedő család tagjai emelhetnek vele szemben, a tőkéhez nyúlni nem szabad, hanem csak a kamatok egyharmadát kell ágak szerint azon családtagok között szétosztani, kiknek erre joguk van, vagyis II. Lipót le származottjai közt. A kamatok kétharmadát a családfő belátása szerint rendkívüli segélyek alakjában ki lehet osztani. Azt az összeget, melyet erre a célra nem használnak fel, a tőkéhez kell csatolni.

A családi vagyon részesei az önálló szuverénitással bíró ágak tagjai is (44. §.), mivel ezeknek megalapítói, Ferdinánd toscanai nagyherceg és Ferdinánd modenai herceg nem mondtak le a magánvagyonban való örökösödésről. Nem lehet a szuverén ágakat Metternich szerint már azért sem kizárni, mert előfordulhat az az eset, hogy rászorulnak a főág támogatására. Jogaikat „rendkívüli események esetére, minők az elmúlt század végét és jelen század elejét jellemzik” — írja a kancellár — fenn kell tartani. A francia forradalom és Napoleon kora megtanított arra, hogy nem lehet a trónokat az anyagi ellátás biztos forrásának tekinteni és jó, ha van nem várt

⁴² Metternich 1838. ápr. 29. felterj. F. A. Kart. I. F. I. 2/b.

⁴³ Ezekre vonatkozó tárgyalások Turba i. m. 105. s. kll.

⁴⁴ Kart. 3. Fasc. III. 7/a.

események idejére olyan magánvagyon, mely a rangszerű megélhetést biztosítja.

A családi vagyon felosztására csak egyszer történt kísérlet. István főherceg 1848 aug. 28-án öccse József és nagybátyja János főherceg nevében Wessenberghez, mint a császári ház miniszteréhez intézett levelében felvetelte azt az eszmét, hogy tekintettel a megváltozott viszonyokra, a családi alapot fel kellene osztani II. Lipót lezármazói, hat ág között. Így új magánvagyon keletkezne, mely nem adhatna az új népképviselésekben kellemetlen interpellációkra és tárgyalásokra alkalmat.⁴⁵

Csak mellesleg jegyezzük meg, hogy a Habsburg-Lotharingiai családnak ez a közös vagyona, mely tisztán magánjogi eredetű, a Habsburg-monarchia összeomlása után csaknem teljesen elveszett. A csehszlovák köztársaság, melynek területén e vagyontárgyak túlnyomó része feküdt, a saint-germaini békeszerződésre való hivatkozással elkobozta azt. Az osztrák köztársaság is hasonlóan járt el az Ausztriában lévő vagyontárgyakkal.⁴⁶

A VI. fejezet utolsó és legterjedelmesebb része azon igényeket foglalja magában, melyeket a főhercegek és főhercegnők az állammal szemben támaszthatnak. Ezek az igények azon felfogásból erednek, hogy, mivel a családfő az országokból alakult hitbizomány ura, ő és örökösei a trónon, a hitbizomány későbbi urai tartoznak a család többi tagjainak ellátásáról gondoskodni.⁴⁷ Ez egyrészt ellenszolgáltatás azért, hogy az elsőszülöttek ága az egész birodalmat öröklje, másrészt pedig kárpótlás illetőleg ellensúly azon magánjogi korlátozásokért, melynek a családtagok az elsőszülött részéről alá vannak vetve. Nehéz volna megállapítani, hogy a fejedelmi családok igényei köz- vagy magánjogi természetűek-e. Erre vonatkozólag a német jogtudósok nézetei eltérők.⁴⁸ A Habsburg-házban

⁴⁵ Kart. 2. F. II. 5

⁴⁶ L. Schager, Die Konfiskation des Privatvermögens der Familie Habsburg-Lotharingen und des Kaisers und Königs Karl. Innsbruck, 1922. — és Turba i. m.

⁴⁷ Kifejezi ezt Taaffe többször idézett véleménye,

⁴⁸ Rhem i. m. 341. s köv. ll.

határozottan az uralkodóház és az alattvalók egymáshoz való viszonyának patrimonialis, magánjogi felfogásából keletkeztek, hogy utóbb az államnak mint jogi személynek kialakulása után közjogivá váljanak. Eredetileg az igények a családfővel mint a hitbizomány urával szemben érvényesülnek, a családi statutumot megelőző tárgyalásokban azonban már az államfővel szemben emelnek a családtagok anyagi igényeket és az abszolút állam közegei annak jogosultságát el is ismerik. A két felfogás a magán- és közjogi, mint látni fogjuk, a tárgyalások folyamán összeütközésbe is került egymással.

Nem véletlen, hogy a családtagokról való gondoskodás, igényeik pénzbeli kielégítése először II. Ferdinánd 1621. évi végrendeletében van elismerve, mely örök időkre elrendelte az összes országokra nézve „a primogenitura és majoratus” szerinti öröklést, mely intézkedés a *pragmatica sanction* az alapja volt.⁴⁹ A végrendelező meghagyja, hogy legidősebb fia és annak örökösei minden fivérüknek évi 45000 frt. járadékot fizessenek és mind-egyiknek adjanak egy-egy uradalmat székhely gyanánt. A lányoknak 50000 frt. hozományt és 25000 frt. értékű ékszert, ruhát és más berendezési szükségletet rendel és azt, hogy a lakodalom költségeit is az uralkodó fizesse. Ha valamelyik lány kolostorba lép be, 45000 frt.-ot kapjon.

A család leányainak évi járadékáról Mária Terézia gondoskodott először. Neki, az egyetlen nőnek, aki családjából trónra került, nagyon szíven feküdt leányainak és a család jövőendő női tagjainak a sorsa. Egyik leghívebb és legkedveltebb tanácsosát, a jó tollú, nagy tudományú, széles látókörű és bámulatos munkásságot kifejtő Bartensteint kérdezte meg, hogy miként biztosíthatná legjobban a család női tagjainak járadékát. Bartenstein szerint nem volt semmi akadályja annak, hogy miként II. Ferdinánd a főhercegeknek, úgy Mária Terézia a főhercegnőknek rendeljen évjáradékot. A formája a rendelkezésnek lehet „per actum inter vivos” vagy végrendelet is. Mind a kettőre van családi rendelkezésben példa. Az

⁴⁹ Kiadta G. Turba *Die Grundlagen der Pragmatischen Sanktion*, II. 335.

első formát azonban nem engedi meg a majorátus urának vagyis a Habsburg trónok örökösének, Józsefnek kiskorúsága. Kiskorúval nem lehet szerződni, már pedig a tervezett rendelkezés elsősorban Józsefet, illetőleg az ő utódait terhelné. Bartenstein tehát a végrendeleti intézkedést ajánlotta és mellékelte is végrendelettervezetet, melyben a legerősebb módon akarta biztosítani, hogy a királynő kívánsága teljesüljön. Így jött létre Mária Teréziának 1754 április 3-án kelt végrendelete, mely megállapítván, hogy a *pragmatica sanctio* meg nem változtatható törvénye úgyszintén megjelöli az összes örökös országokban és királyságokban utódját és általános örökösét, felújítja II. Ferdinándnak a fiútestvérekre vonatkozó intézkedését. Bár azóta a pompás és rangszerű élet költségei sokkal nagyobbak lettek és II. Ferdinánd idejében 45000 frt. „ügy belső értéke, mint vásárló képessége szempontjából sokkal tekintélyesebb összeg volt, mint manapság” mégis ennek mérlegelését legidősebb fiára bízta és csak II. Ferdinánd intézkedését ismétli meg: fizessen fivéreinek 45000 frt. évi járadékot, de adjon mindegyiküknek az udvarnál rangjának megfelelő lakást, konyhát, pincét és istállót is. Ha fiverei közül egyik vagy másik nem az udvarnál lakik, kapjon ezen szolgáltatások helyett 24000 frt.-ot.

Ezután következik az intézkedés, mely miatt az egész végrendelezés történt. A lányok ellátásának kötelessége épúgy az igazságosságban és a majorátusi rendelkezésekben gyökerezik, mint a nem elsőszülött fiúké. Férjével való tanácskozás után elrendeli a királynő, hogy örököse minden leánytestvérének amíg azok férjhez nem mennek, vagy kolostori fogadalmat nem tesznek, évi 24000 forintot fizessen és azonkívül kapjanak a főhercegnők az udvarnál lakást, konyhát, pincét és világítást, vagy ha nem laknak az udvarnál, 12000 forintot ezen szolgáltatások helyett. Ha a leányok férjhez mennek, 100000 frt. hozomány jár nekik és legalább 25000 frt. a berendezésre. Ha valamelyik leány kolostorba lép be, nem kap ennyit, hanem csak azt, amit a tisztesség ilyenkor megkíván. A végrendeletet megerősítette még hasonló tartalmú szerződés is, melyet Mária Terézia kiskorú örökösével, illetőleg

ennek képviselőjével, atyjával, a királynő férjével kötött.⁵⁰

Bár József magát nem tartotta ezen végrendelethez,⁵¹ ez lett azon tárgyalásoknak alapja, melyeket a *Familien-versorgungs fonds* rendeltetésének kérdésével kapcsolatban folytattak arról, hogy mennyiben kötelezhető az állam a főhercegek és főhercegnők eltartására és kiházásítására. Egy 1824-ben kiküldött, előkelő jogászokból álló bizottság tárgyalásai után⁵² megkérdezték a főhercegeket is, hogy nézetük szerint mennyiben terhelik az államot ezek a kötelességek. Persze valamennyien azon a nézeten voltak, ami nemcsak az abszolutistikus, hanem a parlamentáris monarchiák jogi felfogásának is teljesen megfelel, hogy az uralkodó és családja tagjainak rangszerű ellátása az állam elsőrendű kötelessége. „Az államnak az általános közjog elvein alapuló kötelessége — írja József nádor sajátkezűleg (1829 nov. 20) — az uralkodó és családjának eltartásáról és utóbbinak ellátásáról gondoskodni.” Károly főherceg, az asperni győző még így gondolkozik: „A közjog vitathatatlan alapelvei szerint az államnak az a kötelessége, hogy az uralkodóház ellátását fedezze, lényeges és feltétlen. Ezen jogalaposságot illetőleg még sohasem merült felkételty”. Csak arra vonatkozólag voltak eltérők a vélemények, hogy azon főhercegeket is megilleti-e az állami apanage, kiknek nagyobb magánvagyonuk van. Általános volt az a nézet, hogy a férjhezmenő főhercegnők hozománya és kelengyjének költségei az államot terhelik. A főherceg csak akkor kapja meg a házasságakor fizetendő „Widerlaget” (donatio propter nuptias) ha a házasságot, mint az majdnem mindig történik, a családfő kívánságára államérdekből kötik meg.⁵³ Ha az állam köteles a főhercegnőnek hozományt adni, miért ne legyenek a főhercegek is feljogosítva az államkincstárból egy összeget kapni? „Ha az uralkodó a császári család egy tagjának megengedi, hogy házasodjék és ezt a jogot nem lehet vitatni, úgy megvan a fejedelemnek az a joga is, hogy a házasságra szükséges összeget az állampénztárból

⁵⁰ Az okmányok a „Hausurkunden” sorozatban őriztetnek.

⁵¹ L. Turba Neues über Lothring. u. Habs. Privateigenthum 85.

⁵² U. o. 92. l.

⁵³ Miksa főherceg véleménye 1829 jun. 17.

kifizesse, mert az állam kötelezve van a közjog szerint minden főherceg eltartására, akár nőtlen, akár házas az”, írja Rainer főherceg.⁵⁴

A Gervay-féle javaslatot tárgyaló bizottság még úgy vélekedett, hogy az utóbbszülött főhercegeket nem illeti meg abban az esetben apanage, ha rangjuknak megfelelő birtokaik vannak, de általános volt az a nézet, hogy a család minden tagjának joga van a rangszerű ellátásra. Ez új megállapítás volt, mert a fent ismertetett végrendeletek tulajdonképpen csak az elsőszülött testvéreiről intézkedtek. Ekkor még arra gondoltak, hogy az állampénztárt erre acélra csak annyira fogják igénybe venni, amennyiben a családi alap a szükségletet nem bírja fedezni. Az egyes főhercegek állami, esetleg katonai szolgálatából származó jövedelmet az ellátási összegbe nem akarták beszámíttatni, vagy legalább is csak részben, mert kívánatosnak tartották, hogy az ily állásban levő, tehát az államnak szolgálatot tevő főhercegnek nagyobb legyen a jövedelme is. Az 1832-i bizottság az uralkodóra akarta bízni az egyes családtagok viszonyainak figyelembevételével az apanage-összegek nagyságának megállapítását.

1832 decemberében József főherceg-nádor sajátkezü memorandumot adott be az uralkodónak, mely nemcsak az ő, hanem fivérei Károly, Antal, János, Rainer és Lajos főhercegek nézeteit is hivatva volt kifejteni, akik szintén aláírták a József-szerkesztette iratot. Ekkor már el volt döntve az, hogy az állam meg fogja tenni kötelességét az uralkodóház tagjaival szemben és hogy a családi alap nem lesz erre a célra felhasználva, hanem csak a családtagok jobb ellátására.⁵⁵ A memorandummal a főhercegek teljes mértékben biztosítani akarták maguk és utódaik rangszerű ellátását. Hivatkozva II. Ferdinánd és Mária Terézia végrendeletére, azt kívánták, hogy a családi törvények számszerint is állapítsák meg azt az ösz-

⁵⁴ A főhercegek véleményei 1829 máj. 27—1830. ápr. 6. közli időből. Kart. 2. F. II. 5.

⁵⁵ L. Gaertner, Taaffe és Hess már idézett véleményeit.

⁵⁶ Circulandum an die Erzherzoge Carl, Joseph, Anton, Johann, Rainer und Ludwig. 1832 dec. 6. Kart. 3. F. II. 5.

szeget, mely a családtagoknak kijár apanage, hozomány és kelengye címén. Kivánták továbbá annak az időpontnak a megállapítását is, melytől fogva az apanage-ra igény emelhető. Szerintük a nagykorúság elérése volna a határ, vagy pedig az az időpont, mikor egy családtag a nagykorúság előtt állami szolgálatba lép.

A két végrendelet szerint az apanage-okat az állam „ohne Entgelt“ köteles fizetni, ami bizonyára annyit jelent, hogy a főhercegek ennek fejében semmiféle ellenszolgáltatásra nincsenek kötelezve. Ebből a főhercegek szerint az következik, hogy semmiféle magánvagyon az apanage-ba nem szabad beszámítani, vagyis az a vagyonos főhercegeknek ép úgy jár, mint a vagyontalanoknak. Szerintük — s ebben bizonyára igazuk is volt — az eddig megállapított összeggel egyáltalában nem elégíthetők ki az igények, melyeket oly sok felől és annyfélé ürügy alatt a család tagjaival szemben emelnek és „amelyek ki-elégítése azzal, hogy az egyes állampolgárok megelégedettségét növeli, az alattvalók és az uralkodóház közti kötelekeket szorosabbra fűzi, utóbbiak tekintélyét emeli s így az állam célját lényegesen szolgálja“. Legfeljebb olyan állami dotáció jöhet számba, mely nagyobb az apanagenál. Addig, amíg az előbbi tart, az utóbbit ne fizessék ki.

Legfontosabb volt azonban a főhercegek részére gyermekeik jövőjének a készülő házi törvényben való biztosítása. II. Ferdinánd és Mária Terézia végrendelete mint mondtuk, csak az uralkodó és a trónörökös testvéreiről intézkedik. Valószínűleg azért, mert a megállapított összeget nem annyira apanage-nak, mint inkább azért a részért járó kárpótlásnak kell tekinteni, melyet a családtag ezelőtt az osztrák összhűbérben (Gesammlehen Österreich) birt. Mária Terézia óta ugyan nincs arra példa, hogy nem elsőszülött főhercegek gyermekei az államkincstárból apanaget kaptak volna, és pedig azért, mert a királynő azon gyermekeit, akik nem lettek szuverének, vagy nem mentek szuverénekhez nőül részben az államkincstár terhére, részben a családi alapból gazdagabban látta el, mint az apanage összege. Ferenc alatt meg a nem elsőszülött testvérek vagy házasodásuk alkalmával kaptak

külön dotációt, vagy már előbb mint az állam alkalmazottjai fizetést az államkincstárból. Azt hiszik mégis, hogy a hozzájuk intézett és az előzetes tárgyalások alapján készült körlevél alapján kérhetik az uralkodót, hogy az apanage-ra való igényt az uralkodóház összes *tagjaira* terjessze ki. Leányaiknak is joguk van az állammal szemben hozományra és kelengyére. A magánvagyonot ezeknek sem volna szabad beszámítani, mert eltekintve attól, hogy örökségük kevesebb mint atyáiké „Európa oly lényegesen megváltozott viszonyai közt a fiuknál független, az osztrák államokon kívüli elhelyezkedés, a leányoknál meg a rangszerű előnyös házasság lehetősége oly csekély, az államban pedig a kiadós fizetéssel összekötött hivatalok és méltóságok száma oly korlátozott, hogy a kilátás jobb ellátásukra — (mint aminőt az állami apanage nyújtott) — nagyon megcsappant”.⁵⁷ Mária Terézia kora, melyre a főhercegek gondoltak, visszavonhatatlanul elmúlt. Az ő tizenöt gyermeke közül négy fiu és hat leány érte meg a nagykorúságot és csaknem mindnek akadt egy-egy trón. József volt a primogenitus, Lipót toscanai nagyherceg, Ferdinánd modenai herceg, Miksa kölni hercegérsek, münsteri püspök és a német lovagrend nagymestere, „Antonia” francia, „Carlotta” nápolyi királyné, Amalia parmai hercegné lett, Mária Krisztina, anyjának kedvence meg Magyarországon, majd Németalföldön helytartóskodott férjével és csak két leány maradt pártában szerényebb viszonyok között.

A családi statutum végső tárgyalásainál még egyszer szőnyegre került a családtagok anyagi igényeinek kérdése. Metternich iparkodott az állam érdekeit némely családtag túlzott követeléseivel szemben megvédelmezni, melynek amúgysem rózsás pénzügyi helyzetében a családi alap rendeltetésének megváltoztatása és a készülő családi statutum nem csekély új terhet jelentettek. Különbséget akart tenni apanage és a kisebb összegű „sustentatio” között. A nagykorú főhercegeket és főhercegnőket is csak ez utóbbi illette volna meg addig, amíg szüleik udvarában éltek. Ki akarta zárni az apanage élve-

⁵⁷ Kart. 1. F. I. 2. b.

zetéből mindazokat, akik oly ághoz tartoztak, melyet már tekintélyes dotációban részesítettek, vagy amelynek öröklött vagy más úton szerzett nagy vagyona volt, avagy másfajta rangszerű ellátása. Az előkészítő bizottság nem akart méltatlan alkudozásba bocsátkozni a ház tagjaival, avagy őket szigorú vagyonbevallásra kényszeríteni, azt mégis figyelembe akarta véletni, hogy míg a legtöbb házi törvényben — mint a bajorban is (1816. 46. cikk.) — apanage-zsal bíró családtag utódainak csak az atyjuktól örökölt apanage-ra van igényük és a kiházásítás is annak terhére történik, addig a monarchiában minden egyes utódnak ugyanakkora apanage-ra van igénye, mint amelyet az ág feje élvezett.⁵⁸

A főhercegek a családi statútummal kapcsolatban leadott véleményükben újból felsorolták már ismertetett igényeiket. A nádor minden családtag számára kívánta az apanage-t, ha a nagykorúságot elérte, akár élnek a szülők akár nem, hisz a főhercegi szülők ugyis viselik addig a nevelésnek és a család eltartásának nem csekély terhét. A modenai herceg azt kívánta, hogy az apanage-t a főhercegnek ne egyenest az állampénztárból fizessék ki, hanem a családfő dotációjából kapják meg. Ugyanezt kívánta Miksa főherceg is hozzátéve, hogy e kifejezések „*állam és államvagyon*” egyáltalában kerültesenek el, és ahol csak lehet, az udvari kamarát tegyék helyébe. Amennyire nem volt a kancellárnak kifogása az ellen, hogy az apanage-okat az udvari pénztárból fizessék ki, és hogy azokat beszámítsák azon dotációkba, melyeket az udvari pénztár az államtól kap, épúgy tiltakoznia kellett azon nézet ellen, mely vissza akart térni a régi patrimoniális felfogáshoz, melynek az abszolutizmus akkori közjogában, az állam személyiségének kialakulása után nem lehetett már helye. Államvagyon és uralkodói magánvagyon évtizedek tárgyalásai folyamán már elváltak egymástól, visszatérést a régi állapothoz, az állam személyiségének elhomályosítását nem kívánhatta Metternich. Ha a főhercegneknek, írja, az a véleményük, „hogy azt a

⁵⁸ Metternich 1837 febr. 4. felterjesztése. Kart. 1. F. I. 2/b.

határvonalat, melyet újabb időben élesebben vontak meg az állam és a szuverén között magánviszonyaiban, meg kell szüntetni és az uralkodó családfőt az állammal oly módon kell azonosítani, hogy minden csak az elsőből induljon ki és az állam annak személyében bizonyos mértékig feloldódjék, úgy alighanem némi nehézségeket okozna az állami viszonyokat, amint azok ez idő szerint különböző események és okok következtében kialakultak, ismét azon távolabbi időbe visszavezetni, amikor még nem tudtak semmit államvagyonról és patrimonialis vagyonról, hanem mindkettőt mint az uralkodó tulajdonát, mint fideicommissumot (az államvagyon) vagy allodiumot (magánvagyon) összeolvasztották.“ Nem csekély fontosságú sorok ezek Metternich államszemléletének ismeretéhez sem.⁵⁹

Ilyen retrograd fejlődésről persze nem lehetett többé szó, de a főhercegeknek sikerült kívánságaik túlnyomó részét Ferdinánddal elfogadtatni, köztük a legfőbbet is „Azt akarom, olvassuk az uralkodói elhatározásban, hogy magánvagyon birtoklása ne legyen semmi befolyással arra a jogra, hogy a családtag az államtól apanaget és berendezkedési költséget (Ausstattung) kívánhasson meg.“ Elrendelte hát Ferdinánd, hogy a statutum beterjesztett tervezetében mindazon pontokat, melyekben ellenkező elv van kimondva, vagy amelyek intézkedései azt feltételezik, át kell dolgozni.

Ilyen előzményekből alakultak a statutum idevonatkozó pontjai. Az állam kötelessége nemcsak az uralkodóról és a trónörökösről, hanem azok testvéreiről és gyermekeiről is gondoskodni. Amig kiskorúak és nem vezetnek maguk házat, eltartásuk és nevelésük az általános udvartartási költségek terhére megy. (45. §.) Utóbbszületett főhercegek kiskorú gyermekeinek nevelési költségeit azon jövedelemből kell fedezni, melyet atyjuk udvartartásának megalapításakor és házassága alkalmából kapott. Ha atyjuk meghalt és nem marad megfelelő vagyon, ranghoz illő nevelési költségük fedezésére, akkor a családfőnek, mint főgyámnak, kötelessége gondoskodni arról, hogy mit kell

⁵⁹ Metternich 1838 ápr. 29. felterjesztése. U. o.

a családi vagy esetleg az államvagyonból erre a célra fordítani. (46. §.) Apátlan főhercegeknek, valamint apátlan és anyátlan főhercegnőknek a nagykorúság idejétől kezdve igényük van apanagera, melyet az állam által dotált udvari pénztár fizet ki, addig pedig csak támogatásra (sutentatio). Különös okokból és körülmények közt a főhercegeknél még atyjuk és a főhercegnőknél még anyjuk életében felmerülhet annak a szüksége, hogy saját házuk és udvartartásuk legyen. Ezt és ezzel az apanage élvezetének kezdetét a családfő állapítja meg. (47. §) Az uralkodó fivérei és fiai 75,000 frt., lányai és nővérei 42,000 frt., a többi főhercegek 45,000 frt., a főhercegnők meg 20.000 frt. apanaget kapnak, de ebből tartoznak minden udvari és háztartási kiadást fedezni. Amennyiben az udvarnál laknak, egyharmaddal kevesebb jár nekik. Ezen összegeket az állam fizeti, melynek nem szabad számításba venni a főhercegek esetleges katonai és polgári állása után járó fizetést. (48—49. §).

Az apanage-ok fizetésének kötelezettsége megszűnik a.) ha a család valamely ága olyan maradandó dotációt kapott, hogy abból az egyes tagok apanageát lehet fedezni, b.) ha valamely főhercegről az egyház vagy az állam rangjának megfelelő módon gondoskodott, de nemcsak fizetés alakjában, c.) a főhercegnőknél a férjhezmenetelkor, d.) az apanaget élvező halálával. (50. §.)

Addig, amíg valamely főherceg vagy főhercegnő a nagykorúság elérésekor apanaget kap, atyja vagyonából jár neki támogatás; ha valamely főhercegnek sok a gyermeke, az uralkodó ad támogatást a családi alapból, még pedig személyenként a rendes apanage felét. (51. §.) A főhercegeknek és főhercegnőknek udvartartásuk felállításakor rangjuknak megfelelő berendezésre, a főhercegnőknek meg házasságkötéskor hozományra és kelengyére van igényük. Az uralkodó és a trónörökös gyermekeinek és testvéreinek legalább 40000 frt., a többieknek meg 25000 frt. jár, a hozomány meg 200000 ill. 100000 frt. Ezeket minden esetben az állam fizeti. (52-55. §.) Ha valamely főherceg megházasodik, nejének „Widerlage“ és „Morgengabe“ (donum matutinale) jár, azután a házasság ideje alatt megfelelő tüpénz. Ezek összege a házassági szer-

ődésektől függ, melyeket minden esetben az uralkodónak kell jóváhagyás végett bemutatni. Ha ezek és az özvegy-ég idejére szóló „Wittum“ (dotalicium, vidualicium) a fő-erceg saját vagyonából nem fedezhetők, az állam köteles gondoskodni róluk. (56-58. §.)

Az uralkodó fenntartja magának a jogot a fenti összegeken a körülményeknek megfelelő módon változtatni. (59. §.)

A 60. §. kimondja, hogy a családi alap terhére vagy az udvari és állami pénztáraknál kiutalt apanage, támogatás, özvegyi járadék stb. sem át nem engedhető, sem el nem zálogosítható, sem bírói végrehajtást vagy tilalmat nem lehet rá foganatosítani, ami azok közjogi természetének bizonyítéka. Miután a 61. §. még megállapítja, hogy a statutum a külön szuverénitással bíró ágakra nem vonatkozik, még egyszer hangsúlyozza az uralkodó, hogy az a családtagok jóváhagyásával jött létre és eredeti példányát a titkos házi-, udvari- és állami levéltárban helyezik el, míg az összes családtagok hiteles másolatot kapnak róla.

* * *

A családi statutumot, ellentétben a német fejedelmi házak törvényeivel, nem tették közzé, bár nem egy pontja mint pl. a jóvá nem hagyott házasságok érvénytelensége családon kívüli személyek jogait érintette. Ennek okát a már említetten kívül bizonyára az anyagi igényekre vonatkozó intézkedésekben kell keresni. Felmerült az a nézet, hogy ép ezen, másokat is érdeklő pontokat közölni kellene azon bíróságokkal, melyek elé a családtagok ügyei tartoznak. De ez sem történt meg, még kevésbé a közjogi vonatkozású szabályok közzététele, melyek publikálását már a tárgyalások idejében sem tartották időszzerűnek. A liberális eszmék terjedésének korában a statutum bizonyára éles kritikára adott volna alkalmat. A forradalom intermezzoja után beállt abszolutizmus idejében meg, amikor az uralkodó akarata amúgy is törvény volt, feleslegesnek tarthatták a ház magánügyeit a nyilvánosság elé vinni. Így hát csak esetről esetre adtak, a bíróságok megkeresésére egy-egy pontról felvilágosítást. Így 1862-ben a bécsi törvényszék felkérte a császári ház miniszteriumát, hogy közölje vele, vajjon a nápolyi ki-

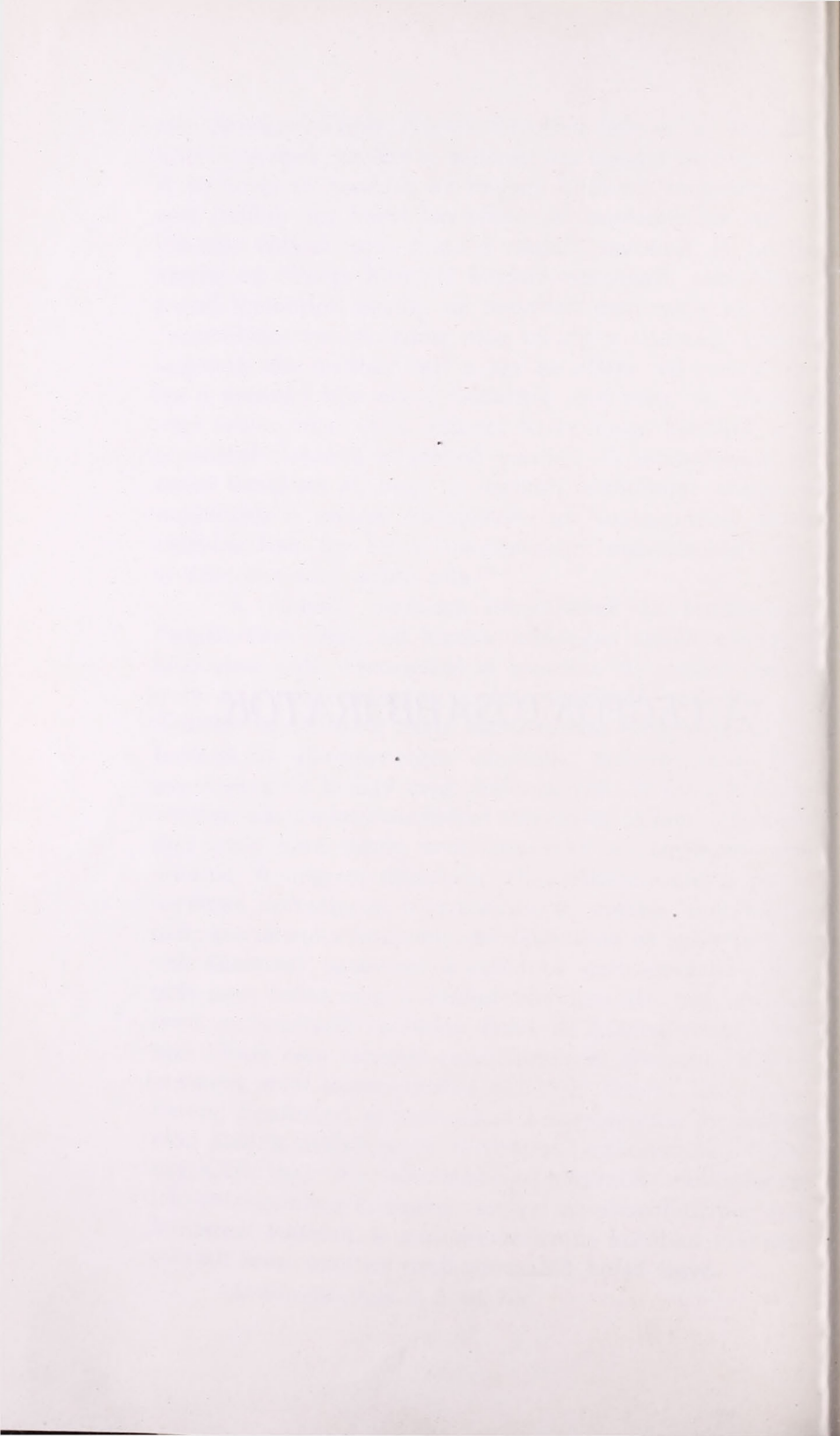
rály özvegye, Teréz, Károly főherceg leánya a fennálló házi törvények szerint a császári ház tagjául tekintendő-e. A törvényszék ugyanis az özvegy királyné megsértéséért pert indított egy bécsi lap ellen. A miniszterium azt a különös választ adta, hogy a családi statutum 1. pontja szerint az özvegy királyné közjogi igényeiről, mint főhercegnő lemondott ugyan, mi azonban nem zárja ki, hogy „személyére vonatkozólag még mindig a császári család tagjának viszonyában áll” s így az ellene elkövetett sértés a császári ház elleni tiszteletet sérti meg. A bíróság nem értvén meg ezt a választ, kérte, hogy közöljék vele a családi statutum megfelelő pontjait. A miniszterium ezt azzal utasította el, hogy a családi statutumot sohasem publikálták s annak közzététele az uralkodónak nincs szándékában. Így hát a miniszterium másolatokat vagy kivonatokat sem adhat róla.⁶⁰

A családi statutum létrejöttének és tartalmának megismerése után, azt hiszem felesleges annak a magyar közjoghoz való viszonyáról is beszélni. A családi törvények az összbirodalmi eszmekör talajából sarjadtak ki. Készítői egytől-egyig ezen eszmekörben éltek, közjogi felfogásuk az államegységen alapszik, melyen belül Magyarország és Erdély csak tartományok. A családi statutumban az uralkodócsaláddal mindig az „állam” áll szemben, mely mint láttuk, nem más, mint az egységes monarchia. A magyar államiság teljes elismeréséig, a parlamentáris kormányzat behozataláig a családi autonómiának szabályait a központi abszolutizmus az egységesnek vett állammal szemben korlátlanul érvényesítette. 1867 után sem szűnt meg a családi statutum élő jog forrása lenni az *uralkodó családon belül*, de közjogi vonatkozásban többé nem lehetett rendelkezéseit érvényre juttatni másként, mint törvényhozási uton. Így történt ez, mikor Ferenc Ferdinánd morganatikus házasságának megkötése előtt kiadott nyilatkozatát törvénybe cikkelyezték. (1900. évi XXIV. tc.) Az alkotmányos tényezők mellőzésével létrejött szabálygyűjtemény, melyet az abszolutizmus jogforrásnak tekintett, a parlamentarizmus korában már nem lehetett más, mint az uralkodócsalád belső ügye.

⁶⁰ L. Iratváltás Kart, 3. F. III. 7/b.

A LEGFONTOSABB IRATOK.

1.

1829 március 28.

Ferenc Metternich herceghez.

Lieber Fürst Metternich! Da das österreichische Haus bisher eines bestimmten folgerechten Hausgesetzes entbehrt und bis nun über die Erbfolgeordnung, die Volljährigkeit, die Appanagen und Ausstattungen der Prinzen und Prinzessinnen des Hauses nur einzelne sich oft sogar widerstrebende Anordnungen Meiner Habsburgischen, sowohl der lothringischen durchlauchtigen Ahnen bestehen, Meine sich immer mehr ausbreitende Familie dessen aber nothwendig bedarf, so beauftrage Ich Sie ein solches umfassendes Hausgesetz mit gehöriger Beachtung der einzelnen Verfassungen der verschiedenen Provinzen der österreichischen Monarchie, daher auch Ungarn und Siebenbürgen Mir baldigst vorzulegen, in welchem nicht nur die Rechte des jeweiligen Chefs des Hauses und der Mitglieder, sondern auch ihre Verbindlichkeiten genau bezeichnet, die Erbfolgeordnung fest und deutlich bestimmt wird, sondern auch über die Heurathen der Prinzen und Prinzessinnen des Hauses, über Ihre Volljährigkeit, Appanagen und Ausstattungen bestimmte Vorschriften enthalten sind.

Bei Vorlegung dieses Hausgesetzes sind Mir aber auch alle einzelnen früheren Anordnungen Meiner beiderseitigen durchlauchtigen Ahnen, insbesondere die lothringische Hausordnung und auch die für Ungarn und Siebenbürgen bestehenden Gesetze und Anordnungen zur Einsicht zu unterlegen.

Wien den 28. März 1829.

Franz m. p.

(Eredeti, Hausarchiv, Karton 1. F. I. 1/b.)

2.

1830 május 1.

Ferenc Metternich hercegehez.

Lieber Fürst Metternich!

Da der bevorstehende ungarische Landtag und andere zu erwartende, Ihnen nicht unbekannte Ereignisse die baldige Redaction und Festsetzung eines neuen umfassenden Hausgesetzes für die österreichische Kaiserfamilie wünschenswerth machen, so bringe Ich Ihnen den hierwegen früher erlassenen Auftrag in Erinnerung und gewärtige somit die baldmöglichste Vorlegung desselben.

Wien den 1. Mai 1830.

Franz m. p.

(Eredeti, Hausarchiv, F. A. Karton 1. Fasc. I. 1/b.)

3.

1832 október 7.

**Reviczky magyar kancellár véleménye
a házi törvény ügyében.**

Der zur Frage liegende Entwurf eines Hausgesetzes für das allerdurchlauchtigste Kaiserhaus enthält nicht bloß *Familien-Anordnungen*, sondern auch förmliche Verfügungen in *staats- und privatrechtlicher* Beziehung.

Abgesehen von den eigentlichen *Familien-Anordnungen*, hinsichtlich welcher ich der Meinung bin: dass jede Veränderung der bisherigen diesfälligen Bestimmungen, nicht anders, als mit Beirath und Zustimmung aller übrigen volljährigen Glieder des durchlauchtigsten Hauses vorgenommen werden könne, wie dies auch am Schlusse des neuen Entwurfes enthalten ist — habe ich die Ehre, in Betreff der die *staats- und privatrechtlichen Verhältnisse* berührenden Punkte des zu erlassenden neuen Hausgesetzes zu bemerken, dass dasselbe für Ungarn und Siebenbürgen nur nach einer förmlichen Verhandlung und Annahme auf dem Reichstage Gesetzeskraft erhalten könne, und ich bedauere die Meinung, „dass die blossen Kund-

machung der ausser dem Reichstage getroffenen rein privatrechtlichen Verfügungen auch in Ungarn genüge“ mit der ungarischen Verfassung nicht in Einklang setzen zu können; indem ungeachtet der pragmatischen Sankzion, und der nachträglichen Gesetze, in welchem die unauflösliche Verbindung des Königreichs Ungarn mit den übrigen deutschen Erbländern (*inseparabiliter et indivisibiliter*) festgesetzt worden ist, dennoch durch den 3. Art. 1723, mit Berufung auf den 3. Art. d. J. 1715, ausdrücklich fürgesorgt wurde „*ne Hungaria ad normam aliarum provinciarum gubernetur*“ — welche Unabhängigkeit dieses Königreichs auch mit dem 10. Art. 1790/91. bekräftiget worden ist.

Unter die *staats- und privatrechtlichen* Verfügungen, welche um Gesetzeskraft in Ungarn zu erhalten, der reichstäglichen Verhandlung nicht entzogen werden könnten, gehören die § 18. 23. 24. 25. 26. 27 und 28, welche von dem minderjährigen Landesfürsten, seiner Vormundschaft und der einsweiligen Reichsverwesung handeln; dann der §. 21 und 38, welcher die Volljährigkeit der übrigen Glieder des durchlauchtigsten Hauses, und die Bestimmungen bei ihrer Verehelichung zum Gegenstande haben.

Was den 18. §. betrifft, in welchem die Volljährigkeit des österreichischen Kaisers, und sohin auch des ungarischen Königs, auf des vollendete 16. Jahr gesetzt wird — so besteht über die Volljährigkeit des Königs in Ungarn, noch kein eigenes Gesetz. Allein, abgesehen von älteren Beispielen, war Leopold I. kaum 15 Jahre alt, als er gekrönt wurde, und im Jahre 1655 sein Inaugural-Diplom erlassen hatte; Joseph I. zählte aber bei Ausfertigung des Inaugural-Diploms kaum 9 Jahre. Da also diese Bestimmung gegen die ungarischen Gesetze nicht anstösst, so glaube ich, dass blos dieser Anordnung wegen das festzusetzende Hausgesetz um so weniger zu einem ungarischen Reichstag zu leiten wäre; als der Thronfolger nach dem Tode des Königs in Ungarn laut des 3. Gesetz-Artikels vom J. 1790/1 „*cum singula regiminis mutatione intra sex mensium a die obitus defuncti regis computandorum spatium, ritu legali, inomisse*“ erfolgen muss,

ohne Unterschied, ob der König im Knaben- oder Jünglingsalter sei; daher es keinem Anstande unterliegen könnte: dass der bereits gekrönte König, so wie in dem übrigen Kaiserreiche, eben so auch im Königreiche Ungarn in demselben 16. Jahre die Regierung persönlich übernehme.

Weit schwierigerer Art sind jedoch die vom 23. bis 28. §. hinsichtlich Vormundschaft und Reichsverwesung vorkommenden Bestimmungen. Freiherr von Hormayr, dem auch die Hofrätthe Baron Gärtner und von Hess beitreten, ist zwar der Meinung, dass der 2te und 3te Art. des Decrets vom J. 1485 Königs Mathias Corvinus, in welchem die Vormundschaft der künftigen ungarischen Könige und die Reichsverwesung während deren Minderjährigkeit, oder in gänzlicher Ermanglung eines Königs, mit unbedingter Vollmacht und von Amtswegen dem Reichspalatinus übertragen wird, nur eine zu Emerich Zápolyas Gunsten gemachte ephemere Verfügung gewesen sei, welche nie angewendet und schon bei dem nächsten, bald darauf erfolgten Fall der Minderjährigkeit Ludwigs des II. durch das Testament König Wladislaw des II. und die von diesem getroffene Verfügung, dass nicht der Palatin Emerich Perényi, sondern Sigmund, König von Pohlen, der Markgraf von Brandenburg, der ungarische Reichsprimas, und Johann von Bornemisza die Vormünder seines Sohnes Ludwig sein sollen, beseitigt wurde. Diese Meinung ist jedoch keinesweges statthaft. Wahr ist es, dass König Wladislaw, dem der Palatin Perényi verhasst war, jene testamentarische Verfügung gemacht habe, aber wahr ist es auch: dass diese Anordnung nie in Erfüllung ging, ja vielmehr bei dem 42 Tage nach Wladislaws Tode auf dem Felde Rákos abgehaltenen Reichstage, von der Gesamtheit des Adels lebhaft angefochten worden ist und zu Gewaltthätigkeiten und blutigem Streite Anlass gegeben hat. Als König Mathias Corvinus jenes Dekret erliess, stand er auf dem Gipfel seiner Macht, und unter solchen Verhältnissen kann wohl nicht angenommen werden, dass er sich wegen Zápolyas Gunsten zu Zugeständnissen habe herbeilassen

wollen, dass übrigens diese Verfügung nicht als ephemere angesehen werden könne, ist schon aus dem 1. Art. des gedachten Decrets 1485 zu entnehmen, wie es heisst: dass die hinsichtlich der Gerechtsame des Palatins gefassten Bestimmungen *ex vetusta majorum ordinatione* geschöpft seien. Vollkommen wird jedoch die Ansicht des Freyherren Hormayr und der ihnen beitretenen Hofräthe dadurch widerlegt, dass gerade der in Frage stehende 2te Art. 1485, unter der Regierung Kaiser Leopolds I. nach langwierigen und heftigen Debatten wegen des statt des Statthalters Georg Szelepcsényi zu treffenden Palatinus wohl durch den 1. Art. des I. 1681 mit den Worten „prout et Art^m, 30^{mum} Anni 1659 Mathiae Regis Decreti et Articulos 1, 2, 3, 4, 5 et 6 de Palatinatu subnexus“ erneuert, und mit dem 5. Art. 1715 bekräftigt wurde.

Seit Ludwig des II. Zeiten hat sich die Nothwendigkeit solch einer Vormundschaft und Reichsverwesung die kurze Zeit des den Tod Joseph I. gefolgten Interregnum's ausgenommen, nicht wieder ereignet; und wenn auch 1741, als Kaiser Franz der I. aus eigenem Antriebe der Nation zum Mitregenten der Kaiserin Maria Theresia gewählt wurde, in dem 3. §. des 4. Art. Allerhöchstdemselben, mit Beseitigung des gleichzeitig erwählten Palatins Grafen Pálffy, auch die Vormundschaft und Reichsverwesung während der etwaigen Minderjährigkeit des damaligen Thronerben eventuel zugesagt wurde, so geschah dies doch immer mit ausdrücklicher Verwahrung gegen jede Exemplification und unbeschadet der Gerechtsame des Palatins, welche im Eingange des 4. Artikels 1741 mit den Worten: „absque ulla in futurum per alios regni hujus regis conjugis sumenda consequentia, salvaque omnimode autoritate palatini“ — verwahrt wurden. Dieser Umstand dient vielmehr zu einem weiteren Beleg dessen, dass die Übertragung der eigentlich dem Palatin zustehenden Vormundschaft der minderjährigen ungarischen Könige, selbst in dem besonderen Falle, wo dies den Vater und Corregenten betraf, der vorläufigen Zustimmung der Stände und einer

ausdrücklichen Erwähnung im Gesetze bedürfte.

Die vom Hofrath v. Hess genährte Hoffnung: dass die ungarischen Stände bewogen werden dürften, die gesetzliche Verfügung des Art. 2, 1486 aufzuheben, vermag ich um so weniger zu theilen, als selbst die Wahl des Hochseligen Erzherzogs Alexander zum Palatin im 5. Art. 1790 die ausdrückliche Clausulirung enthält: „salvis nihilo minus in perpetuum ac in vigore suo permanentibus legibus de candidatura et electione, autoritate item et iurisdictione palatini conditis, et in futurum diaetaliter condendis citraque consequentiam eatenus in futuris casibus nectendam.“

Eine ähnliche Verwahrung enthält auch der 1. Art. 1796, aus Veranlassung der Wahl S. Kais. Hoheit, des Erzherzogs dermaligen Palatins, und auch in neuester Zeit haben die Stände im 1. Art. 1830 vorgesehen: dass selbst der jüngere König ohne Zustimmung der Stände sich in die Reichsverwaltung nicht einlassen könne. Ich kann mich demnach darüber keineswegs täuschen, dass die Stände eine solche Gewalt gewiss um so weniger anderen Vormündern und Reichsverwesern, ausser dem Palatin, überlassen würden, und dass die Verhandlungen zur Annahme der diesfälligen Bestimmungen des in Antrag gebrachten Hausgesetzes äusserst schwierig und erfolglos wären oder gar von unabsehbaren widrigen Folgerungen werden könnten.

Betreffend die §. 21. und 38. worin festgesetzt werden will: dass die übrigen Glieder des kaiserlichen Hauses mit vollendetem 20. Jahre und rücksichtlich der Prinzessinnen mit ihrer Verheleichung volljährig werden; dann dass die eingegangenen Ehen der k. k. Prinzen zu ihrer Gültigkeit der Zustimmung des jeweiligen Familien-Oberhauptes bedürfen, dürften dieselbe, wie ich nicht zweifle, die Zustimmung der Stände zwar ohne vieler Schwierigkeit erhalten, sie können aber ohne einer landtäglichen Verhandlung im Bereich der ungarischen Länder aus dem Grunde nicht verbindend sein, weil hier nach dem 12. Art. 1790/1 keine Art gesetzlicher Anordnung ohne landtäglicher Zustimmung rechtskräftig wird;

allein dieses Umstandes wegen das Hausgesetz entweder ganz, oder in Bruchstücken der Discussion der ungarischen Stände zu unterziehen, halte ich für bedenklich, und auch für überflüssig, weil im schlimmsten Falle dem ungarischen Könige das unbestreitbare Recht zustehet, die *veniam aetatis* zu gewähren, und eine in dem übrigen Kaiserreiche gesetzlich ungültige Ehe irgend eines Mitgliedes des kaiserlichen Hauses, in Ungarn nicht wohl für gültig gehalten und rechtskräftig werden kann, und selbst in ihren äussersten Folgen um so weniger befürchtet werden kann, als das Königreich Ungarn nur *indivisibiliter et inseparabiliter invicem et insimul* (§. 7. Act. 2. 1723) mit den übrigen deutschen Erbländern besessen werden kann. Der also hier gesetzlich regierungs- und successions-unfähig ist, es auch in Ungarn sein muss.

Aus diesem ergibt es sich, dass es in vielen Hinsichten überflüssig und vermeidlich, in manchen aber sehr bedenklich wäre, das Hausgesetz, in welcher Form es immer sei, besonders in dieser aufgeregten Zeit, der Discussion der ungarischen Stände zu unterziehen. Da aber diese Sache von' äusserster Wichtigkeit ist, und ich meine Meinung hierüber jeder richtigeren Einsicht gerne unterordne, so bin ich des ehrfurchtsvollsten Erachtens: dass das Hausgesetz — wenn ja ein solches für nothwendig befunden wird — ohne aller Rücksicht auf Ungarn, berathen, und so wie es das Beste des übrigen Kaiserreichs und des glorreichen Hauses erheischt, festgesetzt, dann aber vor der Kundmachung einer eigenen ungarischen Commission, die aus sehr bewährten Publizisten und Rechtsgelehrten zusammengesetzt werden könnte, zur Erstattung des Gutachtens mitgetheilt werde, ob und welche Modificationen und Beisätze darin, mit Rücksicht auf den pragmatischen Grundsatz: „dass Ungarn dem Kaiserreiche *inseparabiliter* und *indivisibiliter* angehöre“, räthlich wäre? — ob, und inwieweit eine Nothwendigkeit obwalte, das Hausgesetz, damit seine Wirksamkeit und Verbindlichkeit auch in Ungarn, sowohl in Bezug auf das Land, als auch die erlauchten Mitglieder des Hauses geltend und rechtskräftig werde, den reichstäg-

lichen Verhandlungen mit den ungarischen Ständen zu unterziehen? — in welcher Art und Form, ob einzelne Punkte, oder das Hausgesetz in toto suo complexu vor den Reichstag zu bringen wäre?

Übrigens erlaube ich mir über die übrigen Details des vorliegenden Entwurfes um so weniger irgend eine Bemerkung, als selbe von den würdigsten Votanten vollkommen erschöpft sind, wornach die Redaction in eine ganz andere Form umgestaltet werden müsste.

Nur das Gefühl kann ich nicht unterdrücken, dass ich überhaupt ein neues Hausgesetz nicht für nothwendig halte, da ich aus den gegenwärtigen Akten mich überzeugt habe, dass die uralt herkömmlichen und späteren pragmatischen staats- und privatrechtlichen, wie nicht minder auch die inneren Verhältnisse des so viele Millionen und Reiche beglückenden Regentenhauses so festgestellt und begründet seien: dass Discussionen darüber, und die Erneuerung derselben die Sankzion so vieler Jahrhunderte eher schwächen, als stärken würde, — jede Abänderung aber in der Form eines Gesetzes, also im Wege der Öffentlichkeit, wenn nicht bedenklich werden könnte, doch immerhin nicht rätlich zu sein scheint, und im anderen Wege, allenfalls mittels eines Familien-Statutes, füglicher erzielt werden dürfte.

Wien, den 7. Oktober 1832.

Revitzky.

(Ered. Hausarchiv. Kart. 3. F. II. b.)

4.

1832 december 26.

Metternich felterjesztése a házitörvény ügyében.

Allergnädigster Herr! Ich habe bereits mit meinem unterthänigsten Vortrag vom 10. Juli 1830 ehrerbiethigst angezeigt, dass in folge des allergnädigsten Kabinetsschreibens vom 28. März in Bezug auf die anbefohlene Vorlegung des Entwurfes eines umfassenden Hausgesetzes — alle den Gegenstand betreffenden Dokumente und Akten

aus dem geheimen Haus-Hof-u. Staats-Archive sowohl, als aus den übrigen Archiven, mit Inbegriff des Ungarischen und Siebenbürgischen, gesammelt, durch den von mir damit beauftragten Hofrath von Gervay bearbeitet, und darnach von eben demselben der Entwurf eines Hausgesetzes in Gemässheit der allerhöchsten Absicht zusammengestellt worden sei.

In Befolgung des über besagten Vortrag ergangenen allerh. Befehles vom 19. Juli 1830 wurde dieser Entwurf samt allen einschlägigen Akten bei dem aus dem Gremio der Obersten Justizstelle gewählten Hofrath, Freiherrn von Gärtner, dem Präsidenten der Obersten Justizstelle Grafen Taaffe, bei dem von Eurer Majestät später statt des verstorbenen Staatsrathes Münch hiezu bestimmten Hofrath und staatsrätlichen Referenten von Hess, endlich bei dem ungarischen Hofkanzler Grafen Revitzky in Circulation gesetzt, und von jedem derselben ausführliche schriftliche Gutachten abgegeben, welche ich, nebst den betreffenden Aktenauszügen und dem vom Hofrath Gervay verfassten Gesetz-Entwurfe, dann einer zur leichteren Uebersicht bearbeiteten Zusammenstellung dieses letzteren mit den darüber abgegebenen Gutachten, hier ehrerbietigst beizuschliessen mir erlaube.

Es würde sich nunmehr darum handeln, zur mündlichen Berathung überzugehen und mit reifer Erwägung der geäusserten einzelnen Meinungen ein übereinstimmendes Ganzes zu bilden. Da sich indessen aus den vorliegenden Arbeiten eine sehr wichtige Vorfrage ergibt, welche auf die Richtung der weiteren Verhandlung dieser Angelegenheit von dem wesentlichsten Einflusse ist, so glaube ich selbst in dem Sinne der von Eurer Majestät gewünschten Beschleunigung der Sache, Recht zu thun, wenn ich mir über diese Vorfrage eine allerhöchste Entscheidung vorläufig erbitte

Nach der in dem allerh. Kabinetsschreiben vom 28 März 1829 geäusserten Absicht soll das zu entwerfende Haus-Gesetz umfassend sein, und die wichtigsten, die allerh. Familie betreffenden Verhältnisse, mit Rücksicht auf die Verfassungen der einzelnen Provinzen der österreichischen Monarchie feststellen.

In diesem Sinne hat auch der Verfasser des vorliegenden Entwurfes gearbeitet, indem er in den fünf Hauptstücken des Operates :

in dem ersten von dem Haupt-Staats-Grundgesetz der Erbllichkeit und Untheilbarkeit der Monarchie, dann von den Attributen des Monarchen sowohl, als der einzelnen Glieder des durchlauchtigsten Kaiserhauses,

in dem zweiten von der Erbfolge,

in dem dritten von der Volljährigkeit und Vormundschaft des Thronfolgers und der übrigen Familien-Glieder, somit auch von der höchst wichtigen und delicaten Frage der Reichsverwesung während der Minderjährigkeit oder sonstigen Unfähigkeit des Souverains,

in dem vierten von dem Unterhalte und der Ausstattung der Prinzen und Prinzessinnen des durchlauchtigsten Erzhauses,

in dem fünften endlich von den persönlichen Verhältnissen der durchlauchtigsten Familien-Glieder, mit stättem Rückblick auf die souverainen Nebenlinien von Toscana und Modena handelt.

Es ist mir nicht entgangen und mehrere der Herren Volanten, namentlich Graf Revitzky und Graf Taaffe haben es gleichfalls ausgesprochen, dass ein Hausgesetz *in dieser Ausdehnung* verschiedene Bestimmungen berührt, die bereits durch Verträge und Gesetze oder altes Herkommen festgestellt sind, eben deshalb aber, als von altersher bestehend und anerkannt, durch eine Erneuerung, Erläuterung oder gar Abänderung an ihrer alten Kraft verlieren, nie gewinnen könnten, und dass ferner ein solches umfassendes Hausgesetz Fragen von höchst delicater Natur zur Sprache bringen muss, in Ansehung welcher vorerst in reife Erwägung zu ziehen wäre, ob bei der ganz besondern Beschaffenheit der oesterreichischen Monarchie und bei dem gegenwärtigen bewegten Weltzustande die möglichen naheliegenden Gefahren und Nachtheile einer bloss eventuellen Bestimmung über diese Fragen mit den ungewissen Vorthelen im Verhältnisse stehen, welche selbe in künftigen entfernten Fällen haben könnte ?

Ich rechne zur ersten Kategorie der bereits unterschiedenen Gegenstände alles, was über die Einheit und Untheilbarkeit der Monarchie, über die Erbfolge, über Titel und Wappen des Souverains und der durchlauchtigsten Familienglieder, sowie über andere Fragen in dem 1. und 2. Hauptstück des vorliegenden Entwurfes gesagt wird, über welche durch Gesetz und Herkommen alles so bestimmt ist, dass nicht leicht der Fall eines wesentlichen Zweifels, oder einer schwer zu lösenden Ungewissheit darüber entstehen dürfte.

Zur zweiten Kategorie aber rechne ich vorzüglich die Frage wegen der Reichs-Verwesung, und jene Bestimmungen, welche das Verhältniss der von Seitenlinien des durchlauchtigsten Erzhauses regierten Staaten von Toscana und Modena betreffen.

Welche Schwierigkeiten eine eventuelle allgemeine Bestimmung über die Reichsverwesung sowohl an und für sich, als besonders in Bezug auf Ungarn darbiethet, geht aus dem vorliegenden Gutachten hinreichend hervor, und ist vorzüglich von Grafen Revitzky herausgehoben worden, welcher hauptsächlich wegen dieser Schwierigkeit den Antrag stellt, lieber von der Errichtung eines so ausgedehnten Hausgesetzes abzugehen, wenn es aber dennoch dabei zu verbleiben hätte, dasselbe ohne Rücksicht auf Ungarn zu bearbeiten, und erst, nachdem man damit ins Reine gekommen, mit einer Commission erprobter ungarischer Publicisten darüber zu Rathe zu gehen.

Eurer Majestät tiefen Weisheit kann es nicht entgehen, dass es eine kaum lösbare Aufgabe sei, dasjenige, was die Einheit der Staatsverwaltung und das Interesse des Gesamtstaates auch während einer Minderjährigkeit fordert, mit den durch die ungarischen Gesetze für diesen Fall begründeten Rechten des Reichspalatin zu vereinbaren, ohne entweder den andern Provinzen Ursache zur Aufsichtigkeit zu geben, wenn dem Ungarischen Reichspalatin vorzugsweise ein entschiedener Antheil an der nothwendig vereinten Obersten Staatsverwaltung während der Minderjährigkeit gelassen, oder ohne Ungarn aufzuregen, wenn dieser Antheil beseitigt oder zu sehr

beschränkt würde. So lange demnach die Zeitumstände die Hoffnung nicht gestatten, in Ungarn eine Abänderung der diesfälligen Gesetze zu bewirken, wird es immer leichter sein, in einem gegebenen einzelnen Falle einen zweckmässigen Ausweg zu finden, um das Wohl des Staates bei einer zu besorgenden Minorität des Regenten nach Möglichkeit zu wahren, als eine für alle Fälle dieser Art anwendbare, allgemeine und allseitig befriedigende Bestimmung zu treffen. In diesem schwierigen Verhältnisse und nicht in einem Mangel an Voraussicht glaube ich auch den Grund zu erblicken, warum Eurer Majestät glorreiche Regierungsvorfahrer es nie unternahmen, zu einem allgemeinen Gesetz über einen so wichtigen Gegenstand, als die Reichsverwesung, zu schreiten, weil sie mit der ihnen eigenthümlichen hohen Staatsklugheit, durch welche allein die so verschiedenartigen Bestandtheile des Oesterreichischen Kaiserstaates durch Jahrhunderte in enger Verbindung und gemeinsamer Wirkksamkeit erhalten werden konnten, das was in andern Staaten, wo Einheit der Nationalität und des Gesetzes besteht, eine nicht leichte Aufgabe ist, in einem so zusammengegesetzten Körper, wie die österreichische Monarchie, statt den gemeinsamen Staatsverband zu bekräftigen, denselben vielmehr gefährden dürfte.

Ob aber bei der gegenwärtigen Lage der Dinge die Staatsklugheit nicht dieselbe Vorsicht erheischt, und ob es nicht auch jetzt angemessener wäre, eine so wichtige Entscheidung um so mehr der Zeit und den Verhältnissen zu überlassen, als deren Vollziehung selbst durch die am zweckmässigsten scheinenden Verfügungen im Vorhinein kaum gesichert zu werden vermag, werden Euere Majestät am richtigsten zu würdigen geruhen.

Nicht minder bedenklich scheint es mir, in einem dem Zwecke nach zur Oeffentlichkeit bestimmten Hausgesetze die Fragen zu berühren, welche die Erbfolge in Toscana und Modena, die Verwaltung besagter Staaten im Falle einer Minderjährigkeit des Regenten und andere Verhältnisse des Familien-Nexus zwischen diesen souverainen Linien und dem Hauptstamme des durchlauch-

ligsten Erzhauses betreffen, welche Fragen zum Theile durch Traktate oder Staats-Urkunden bereits festgesetzt sind, über deren Handhabung im eintretenden Fall kein neues Gesetz, wohl aber die Kraft des Herrscherhauses mit Rücksicht auf die jeweiligen Zeitumstände entscheiden wird, oder welche, wenn dadurch wie natürlich, eine Bekräftigung des Familienverbandes bezweckt werden soll, geeignet wären, selbst die Aufsichtigkeit des auf den oesterreichischen Einfluss in Italien ohnedies eifersüchtigen Auslandes zu erwerben.

Aus diesen ehrerbiethigen Bemerkungen erlaube ich mir nun die der Allerhöchsten Entscheidung zu unterlegende Vorfrage herzuleiten:

Ob es überhaupt nothwendig und räthlich sei, ein derlei umfassendes Hausgesetz zu erlassen, und ob Euere Majestät es nicht angemessener finden dürften, nach der Meinung des Grafen Revitzky und Grafen Taaffe, einer Meinung, der ich mich vollkommen anschliesse, die zu treffenden Verfügungen auf ein Familien-Statut zu beschränken, welches bloss die gegenseitigen Rechte und Verbindlichkeiten des Allerhöchsten Familien-Oberhauptes und der übrigen Glieder des durchlauchtigsten Erzhauses auf eine jeden Zweifel hebende Weise, aber mit möglichster Beseitigung solcher Fragen, welche entweder bereits in diplomatisch rechtskräftiger Form entschieden sind, oder aus deren Erörterung Nachtheil erwachsen könnte, festzustellen und zu ordnen hätte?

Insoferne Euere Majestät diesen Hauptgrundsatz zu genehmigen geruhen, würde es der erste Gegenstand der weitem Berathung sein, die systematische Anordnung des zu verfassenden beschränkteren Familien-Statuts zu entwerfen, und sodann die vorhandenen älteren, sowie die neueren Bestimmungen des vorliegenden Entwurfs, mit Benützung der darüber gemachten Bemerkungen, gehörigen Ortes einzureihen.

Da es jetzt nicht an der Zeit ist, darüber in eine nähere Erörterung einzugehen, so sehe ich mich bloss noch bemüssiget, einen sehr wesentlichen Antrag des Hofraths von Hess herauszuheben, dass nämlich Eure

Majestät geruhen möchten, die Erörterung der Frage über die eigentliche Natur und Bestimmung des Allerhöchsten Familien-Versorgungsfondes von der Verhandlung über das Allerhöchste Privatvermögen ausscheiden und jener über das zu entwerfende Familienstatut zuweisen zu lassen, weil es, um das Kapital von dem Unterhalte u. der Ausstattung der kaiserlichen Prinzen und Prinzessinen erschöpfend behandeln zu können, durchaus nothwendig ist, über den Familien-Versorgungsfond im Reinen zu sein. Zu diesem Behufe müsste ich um die Allergnädigste Ausfolgung der betreffenden Akten und Eröffnung der etwa bereits darüber gefassten Beschlüsse unterthänigst bitten.

Wien den 26. December 1832.

Metternich.

[A legfelsőbb elhatározás:]

Ich genehmige den Antrag, dass die Abfassung eines erschöpfenden Hausgesetzes einstweilen auf sich beruhen solle, und statt dessen ein im beschränkten Sinne aufgefasstes Familien-Statut entworfen, in dieses Statut aber auch die über den Familien-Versorgungsfond zu treffende Bestimmung aufgenommen werde. Zu diesem Ende schliesse Ich in der Anlage einige auf den Familien-Versorgungsfond bezügliche Beylagen Ihres Vortrages vom 22. November 1828, eine Abschrift der diesfalls am 6. Dezember 1832 erlassenen Verfügung und die hierüber von Meinem Herrn Brüdern bereits erstatteten Aeusserungen bey, und werde Ihnen die noch abgängigen Aeusserungen und Acten, sobald sie einlangen, gleichfalls zusenden.

Da es sich nunmehr vor Allem darum handelt, welche Gegenstände, und in welcher Ausdehnung dieselben in das neue Familien-Statut aufgenommen werden sollen, so werden Sie ungesäumt die Einleitung treffen, dass ein den Umfang dieses Statutes darstellendes Schema entworfen, von der unter Ihrer Leitung stehenden Commission berathen, und Mir zur Genehmigung vorgelegt werde.

Wenn übrigens die Commission zum Behufe ihrer

Arbeit ausser den bereits abgeforderten noch weitere Aeusserungen von Mitgliedern Meiner Familie zu bedürfen glaubte: so ist Mir dies unter Einem anzuzeigen.

Wien, den 16. Februar 1833.

Franz

(Ered. Hausarchiv Karton 1 F. I. 2. b.)

5.

1838 május 31.

József nádor véleménye a kiskorú uralkodó gyámja kérdésében.

Euere Durchlaucht! Der Gegenstand des Inhalts des officiellen Schreibens Euerer Durchlaucht von 10. dieses ist von so hoher Wichtigkeit, dass ich keiner Entschuldigung zu bedürfen glaube, indem ich erst jetzo dessen Inhalt beantworte.

Einem so einsichtsvollen Staats-Mann, wie Euere Durchlaucht sind, konnte die Lücke nicht entgehen, welche in dem 10. §. des K. österreichischen neuen Familien Statutes, welcher von der Vormundschaft eines minderjährigen Souverains handelt, sich befindet; bey der ersten Durchlesung desselben gerieth ich daher auf die Vermuthung, dass besondere Rücksichten zu jener Form die Veranlassung gegeben, nach welcher dieser §. in dem mir auf allerhöchsten Befehl mitgetheilten neuen Statute redigirt wurde, und war mit mir selbst nicht einig. ob ich darüber Seiner Majestät eine, und welche Bemerkung unterbreiten solle.

Nach reiferer Erwägung der Sache schien mir jedoch jede anderweitige Rücksicht, welche zu dieser Fassung Anlass gegeben, der Betrachtung nachzustehen, dass bei der Wandelbarkeit der menschlichen Satzungen und bey der väterlichen Absicht unseres letzt verstorbenen unvergesslichen Herrschers, und Seiner jetzt regierenden Majestät, durch die Abfassung eines organischer Familien-Statuts für die Zukunft jedem denkbaren Zwiste unter

den Gleidern des Erzhauses zuvorgekommen, auch die Frage der Vormundschaft und der Reichsverwesung klar und bestimmt zu lösen sei, und ich wagte es daher in der Zahl meiner Bemerkungen auch, jene aufzunehmen, welche zu dem oben erwähnten Schreiben Euerer Durchlaucht Anlass gab, indem ich die weitere Prüfung desselben und des von mir angetragenen Zusatzes zu dem gedachten 10. §., sowie die Gegeneinanderhaltung der ersteren mit den früheren commissionellen Verhandlungen Euerer Durchlaucht, die Entscheidung über dieselben aber der allerhöchsten Schlussfassung anheim stellte.

Nun wünschen Euere Durchlaucht von mir eine weitere Äusserung über diesen Gegenstand und die damit verbundenen Fragen, und ich glaube dem Vertrauen, welches Sie auch aus diesem Anlass in mich setzen, nur auf jene Art gehörig entsprechen zu können, wenn ich etwas tiefer in die Sache eingehe.

Die Verhältnisse Hungarns sind es vorzüglich, welche bey den früheren Verhandlungen zu dem Entschluss führten, dem in Frage stehenden §. über die Vormundschaft jene Textur zu geben, welche mir nicht bestimmt genug zu sein scheint.

So viel mir die historischen und publicistischen Daten Hungarns bekannt sind, dürften in denselben von dem, unter dem Könige Mathias Corvinus im Jahre 1485 in Hinsicht der Palatinal-Würde erlassenen Decret, keine Spuren einer gesetzlichen Verfügung über die durch den Reichs-Palatin zu führende Vormundschaft des minderjährigen Königs, so wie überhaupt keine bestimmten gesetzlichen Vorschriften über den Gegenstand der Vormundschaft zu finden sein, sondern darüber verfügten nach Zeit und Umständen die regierenden Fürsten in Hinsicht ihrer Nachfolger durch Anordnungen bey Lebzeiten, oder durch testamentarische Verfügungen.

Im Decrete Mathias I. vom Jahre 1485 bestimmt der Art. 2 und 3, dass der Palatin von Amtswegen den Thronerben als Vormund bewahren und vertheidigen, die Rechts-Angelegenheiten an seiner Statt führen solle, auch

die Reichstage anzusagen habe.

Diese Artikel (wenn ich auch jene Erinnerungen welche einige Schriftsteller gegen die Ächtheit derselben machen wollen, nicht beachte) können nach meinem Dafürhalten nicht anders gedeutet werden, als dass sie sich einzig und allein auf jene Fälle beziehen, in welchen der letzte Regent vor seinem Absterben keine Verfügung über die Tutel des minderjährigen Thronfolgers getroffen, mithin diesen, so wie das Reich, ohne Obsorge, Schutz und Leitung hinterlassen hätte.

Dass der Inhalt dieses Gesetzes nicht anders gedeutet werden könne, beweisen die bald nach Abfassung dieses Gesetzes eingetretenen Ereignisse: Wladislaus der II., welcher Mathias den I. in der Regierung folgte, (bekanntlich ein sehr schwacher, von dem Einfluss der hungarischen Stände abhängender Fürst) setzte nämlich vor seinem, im Jahre 1516 (also 31 Jahre nach der Kundmachung des früher erwähnten Gesetzes) erfolgten Tode zu Vormündern seines Sohnes Ludwig, den König von Pohlen, Sigmund, den Markgrafen Georg von Brandenburg, den Primas und Johann Bornemisza ein, ohne des damaligen Palatins Perényi zu erwähnen; und ohngeachtet des, auf dem am 42. Tage nach Wladislaus Tode abgehaltenen Reichstage Statt gefundenen heftigen Debatten und Kämpfe, wurde der Pohlen-König Sigmund von den versammelten Ständen ersucht, die Vormundschaft zu übernehmen, und als er dieses beharrlich abschlug, führten die vom König Wladislaus ernannten Vormünder ohne weitere Widerrede der Stände die Vormundschaft Ludwigs, und dass der Palatin von der Theilnahme an letzterer ausgeschlossen blieb.

Von diesem Falle an bis zu dem kurzen, dem Tode Kaiser Joseph I. gefolgten Interregnum ereignete sich nicht die Nothwendigkeit einer Vormundschaft oder Reichsverwesung; bey der eben erwähnten Gelegenheit wurde aber diese Frage nicht angeregt, weil der Thronerbe (Karl VI.) schon mündig war, und dessen Rückkunft aus Spanien jeden Augenblick erwartet wurde, endlich und vorzüglich aber weil seit Abfassung des Gesetzes von

1485 und seit dem fortwährenden Besitz der Krone Hungarns durch das Erzhaus Oesterreich im Verband mit den übrigen Staaten desselben die inneren und äusseren Verhältnisse des ersteren Reiches sich anders gestaltet.

War nun in jener Periode, in welcher Hungarn in die Zahl der mehr oder minder selbständiger Wahlreiche gehörte, nach geschichtlichen Urkunden die Art, wie das öfterwähnte Gesetz in den seltenen Fällen dessen Anwendung offenkundig oder stillschweigend ausgelegt und angewandt wurde, jene, welche ich früher erwähnte, welche Änderung musste die Deutung und Anwendung dieses Gesetzes nicht erleiden, als durch die im Jahre 1687, auf den Mannessamm des Erzhauses Oesterreich übertragene Nachfolge das Wahlrecht der Stände zuerst beschränkt, dann aber im Jahre 1723 diese Beschränkung durch Annahme der im Erzhause eingeführten Successions-Ordnung auch für Hungarn, und durch die auf letzteres Land ausgedehnte Nachfolge des weiblichen Geschlechtes, noch erweitert wurde.

Wenn man die Geschichte der Reichstäge von 1687 bis 1723 aufmerksam durchgehet; wenn man die Verhandlungen derselben an der Hand, den Sinn der Art. 1 und 2 des Jahres 1723 und den Inhalt derselben prüft, so muss man erkennen, dass nachdem in dem § 3 des ersten, und dem 7. §. des zweyten, es ausdrücklich gesagt wird, dass die Stände die in den übrigen Erblanden früher bestandene, so wie die von Seiner damals regierenden Majestät eingeführte Successions-Ordnung zur Norm annehmen: *secundum normam in reliquis Suae Majestatis Sacratissimae regnis et provinciis haereditariis, in et extra Germaniam sitis jam per eandem ordinatam, stabilitam, publicatam et acceptatam* (so lauten nämlich die Worte des ersten, und mit geringem Unterschied in den Ausdrücken jene des zweyten Artikels), nachdem es weiters darin stehet, dass das jeweilige zur Thronfolge berufene Mitglied des Erzhauses die Erblande sammt Hungarn ungetheilt und unzertrennlich besitzen und regieren solle *indivisibilter ac*

inseparabiliter, invicem et insimul, ac una cum regno Hungariae et partibus, regnis et provinciis eidem annexis haereditarie possidendis regendam et gubernandam transferunt; wie dieses in dem § 7 des gedachten 2. Art. enthalten ist, — für der Fall, als bei dem Absterben des früheren Regenten der Thronfolger noch minderjährig wäre, derjenige Agnat auch in Ungarn zu der Vormundschaft berufen sein würde, welche dieselbe in den übrigen Erbländen laut den Familien-Pacten und Statuten des Erzhauses gebührt, und dass nach der, auf diese Weise und mit den obangeführten Worten von den Ständen Ungarns angenommene Erbfolge-Ordnung, die Anordnungen des Art. 2 und 3 von 1485 auch dann in dieser Hinsicht als modificirt oder erloschen zu betrachten sind, wenn es nicht erwiesen wäre, dass, wie in dem Vorangelasenen dargethan wurde, jener Theil der eben erwähnten Artikel, welcher von der Vormundschaft des minderjährigen Königs handelt, kurz nach Kundmachung derselben von den Ständen factisch anders gedeutet worden, als man es gemeiniglich annimmt.

Abgesehen davon, dass die Erbfolge-Ordnung mit der Frage der Befähigung zur Vormundschaft eng verwebt, und daher meist nach den nämlichen Regeln gelöst zu werden pflegt, und dass es nicht zu zweifeln ist, dass die darüber zu Zeiten Karls des VI., und zwar im Jahre 1723, für die übrigen Erblände bestehenden Normen nach diesem Princip abgefasst waren, mithin die Stände Ungarns durch Annahme der Normen, welche zu Zeiten Karls VI. für die Erbfolge der deutschen Erblände bestanden, auch jene über die Vormundschaft stillschweigend mit einbegriffen habe, so folgt es aus der Natur der Dinge, dass weder in einem foederativen Staate, noch weniger aber in einem so engen Länderverbände unter einem gemeinschaftlichen Regenten, wie jener des oesterreichischen Kaiser-Staats ist, für den Zweck und das Wohl des Gemeinstaates zulässig ist, dass für einzelne Theile desselben abgesondert Vormundschaften und Reichsverwesungen bestehen, und nicht ein Vormund und Reichsverweser die Tutel des minderjährigen Herrschers, und die Oberleitung der Geschäfte führe; ersteres würde dem Grundsatz der

Einheit der Leitung und den Vortheilen, welche hieraus für die einzelnen Theile des Gesamtkörpers erwachsen, nicht entsprechen, und die Wohlfahrt, das Ansehen des letzteren, welche nach den Worten der oftmals erwähnten Gesetze die Stände Hungarns bewogen, im Jahre 1723 die von Kaiser Karl VI. eingeführte Succession-Ordnung und Untheilbarkeit der Oesterreichischen Monarchie anzunehmen, wesentlich gefährden.

Bey Festhaltung dieser Ansicht, die, wie ich glaube, die einzig wahre, so wie die alleinige ist, welche aus der Natur und dem Zwecke des im Jahre 1723 zwischen den verschiedenen Theilen der oesterreichischen Monarchie zum gemeinschaftlichen Wohle enger geknüpften Bandes gefolgert werden kann, da im entgegengesetzten Falle, wenn man nämlich annehmen wollte, dass die Anordnung der Art. 2 und 3 1485 entweder in jener Beschränkung, dass die darin enthaltene Verfügung sich nur auf den Fall beziehe, wenn der letztverstorbene Herrscher über die Vormundschaft nichts verfügt, noch in seiner ganzen Kraft bestehe, daraus und aus dieser getheilten Vormundschaft die nachtheiligsten Folgen für den Gesamt-Staat entstehen könnten, sind nach meinem Dafürhalten die aus den späteren Gesetzen, worin die Vormundschafts-Frage berührt, oder die Wirksamkeit, die Vorrechte des Reichs-Palatins bestätigt wurden, geschöpften Einwendungen von keinem so grossen Belange, dass sie nicht ohne besondere Schwierigkeiten behoben werden könnten.

Das erste dieser Gesetzte, nämlich der Art. 4. 1741, worin dem Kaiser Franz die Corregentschaft und Mitverwaltung im Königreich Hungarn, wie nicht minder für den Fall der Minderjährigkeit des Thronfolgers die Vormundschaft übertragen wurde, bildet den Grund der wichtigsten unter diesen Einwendungen, indem man daraus folgern könnte, dass obgleich die damals versammelten Stände die Corregentschaft und Vormundschaft dem Kaiser Franz aus freyem Antriebe angeboten, sie dennoch in dem Eingange dieses Artikels die Rechte des Reichs-Palatins vorbehalten, und diese Rechte eben so, wie jenes der Stände, dass eine solche Abweichung von der allge-

meinen Regel nur mit ihrer vorläufigen Zustimmung Statt finden könne, durch diesen Vorbehalt gewahret worden. Mit Beziehung auf den früher aufgestellten Grundsatz glaube ich jedoch, dass diese Einwendung sich dadurch entsprechend lösen lasse, indem man annimmt, dass die versammelten Stände nur in Hinsicht jener Rechte der Palatins-Würde eine Verwahrung treffen konnten und wollten, welche nicht mittlerweile durch die neue Gestaltung der Verhältnisse Hungarns, in Folge der Aufnahme dieses Landes in den Staatskörper der oesterreichischen Monarchie abgeändert, oder durch die in Folge derselben getroffenen neuen gesetzlichen Anordnungen ausdrücklich oder stillschweigend aufgehoben wurden; wenn man ferner berücksichtigt, dass es sich im Jahre 1741, bey der gesetzlichen Bestimmung des künftigen Vormundes und Reichs-Verwesers nicht um die Person des durch die Haus- oder Successions-Ordnung zur Vormundschaft und Reichs-Verwesung berufenen Agnaten, sondern um den speciell hiezu zu berufenden Gatten des Herrschers der Monarchie handelte, mithin eine Abweichung von der früher festgesetzten Ordnung beabsichtigt wurde, welche eine Verabredung mit den Ständen und eine Zustimmung letzterer erforderte.

Die fernerer Gesetze Art. 2. 1751, 5. 1790/1, 1. 1796. beziehen sich auf die seit 1723 erfolgten Palatins Wahlen, und die bey denselben von den Ständen eingelegten Vorbehalte.

In dem ersten desselben durfte der Grund zur Einschaltung eines Vorbehalts darin zu suchen sein, dass dem damals erwählten Palatin manche Vorzüge und Attribute nicht beigelegt wurden, welche einige der früheren genossen, wie z. B. das Commando über das in Hungarn befindliche k. k. Militare, daher die Stände besorgt waren, die gesetzlichen Rechte dieser Würde durch die dem Gesetze eingeschaltete Klausel zu sichern.

Da bey den letzteren zweyen die Wahl des Palatins ohne Eröffnung der Candidirung durch Acclamation Statt hatte, und auf Mitglieder des regierenden Hauses fiel, so ist hieraus ersichtlich, was die Stände zu Ein-

schaltung der Vorbehalte in Hinsicht der Wahl-Methode sowohl, als der Rechte und des Wirkungskreises des Reichs-Palatins bewog; und da alle diese Vorbehalte in allgemeinen Ausdrücken abgefasst sind, so können sie nach meinen Ermessen und nach dem von mir angenommenen Grundsatz nicht anders gedeutet werden, als dass die versammelten Stände für künftige Zeiten denen nachfolgenden Palatinen jene Rechte, jenen Wirkungskreis vorbehalten, in deren Besitz sie bisher gewesen, oder welche selbst bei veränderter Lage der Sachen ihnen ungeschmälert geblieben, welche endlich bey der neuen Gestaltung der Verhältnisse Hungarns mit dem Wohle des Ganzen vereinbarlich sind.

Da ich nun der Meinung bin, dass die im Art. 2 und 3 1485 erwähnte Vormundschaft und Reichsverwesung nicht in so ausgedehntem Sinne zu nehmen sei, als es manche wollen; da vor dem Jahre 1723 kein Fall einer durch einen Palatin geführten Vormundschaft vorgekommen, ja vielmehr die Stände bey Gelegenheit der Minderjährigkeit König Ludwigs II. diesem Gesetze keine so ausgedehnte Deutung gegeben, als manche meinen; da endlich die Verhältnisse Hungarns durch die in diesem Jahre angenommene Successions-Ordnung und darüber abgefassten Grundgesetze wesentlich und auf eine Art verändert worden, dass dadurch jene Verfügungen der früheren Gesetze, welche mit dem Wohle des Gesamt-Körpers der österreichischen Monarchie, mithin auch Hungarns nicht vereinbarlich wären, (und unter diese gehört ohnstreitig jene des Bestandes eines abgesonderten Vormundes und Reichsverwesers für Hungarn) als stillschweigend aufgehoben zu betrachten sind, so ist es meine innige Überzeugung, dass die Gesetze Hungarns der ausdrücklichen Benennung des Vormundes und Reichsverwesers in dem zu gründenden Familien Statut nicht im Wege stehen, besonders wenn diese Bestimmung auf den nach der angenommenen Successions-Ordnung dem Thron-Erben in der Thronfolge am nächsten stehenden Agnaten fällt.

Indem ich diese meine Überzeugung hier aus-

spreche, glaube ich mich in eine weitere Widerlegung der, mit der meinigen nicht übereinstimmenden Ansicht des Grafen Reviczky nicht einlassen zu sollen, sondern gehe dem Wunsche Eurer Durchlaucht gemäss auf die Erörterung des practischen Theiles der Sache über.

Wesentlich trägt zur Erleichterung dieses Theiles, so wie zu der Durchführung der zu treffenden Verfügung, wenn einst die Sache bei den hungarischen Ständen zur Sprache kommen sollte, jene Bemerkung bey, dass das neue Familien-Statut im ganzen nicht zur Veröffentlichung bestimmt ist, und dass nur ein oder der andere Theil desselben, wo es durchaus nothwendig ist, zur Kenntniss des Publicums gebracht werden durfte, und ich muss in diesem Anbetracht vollkommen Eurer Durchlaucht Ansicht beistimmen.

In dem gegenwärtigen Zeitpunkte, in welchen jede Massregel der Regierung bekrittelt, nicht immer gehörig erwogen, und sehr oft vorhinein ungünstig beurtheilt wird; über Staats-Verhältnisse und öffentliche Geschäfte ohne Vorkenntnisse, ohne Rücksicht auf bestehende Gesetze, auf vieljährige Observanz und Gewohnheiten, aus blossen Doctrinen, vorgefassten Meynungen und Zeitungs-Artikeln, gesprochen und in öffentlichen Stände-Versammlungen discutirt wird; bey der geringen Kenntniss der staatsrechtlichen Grundsätze überhaupt, so wie des Staats-Rechtes von Hungarn, welche viele jener besitzen, welche in der gegenwärtigen Epoche in den Versammlungen dieses Reiches als Redner auftreten, werden in Hungarn, wenn die Bestimmungen des Familien-Statuts zur öffentlichen Kenntniss gelangen sollten, wie schon Euere Durchlaucht so richtig bemerken, dieselben, und insbesondere jene über die Vormundschaft, wenn sie auch in der dermaligen ausweichenden Fassung blieben, Anlass zu weitem Discussionen geben, und wohl gar nebst jenem, dessen das Anfangs berührte Schreiben Eurer Durchlaucht erwähnt, auch langwierige und unangenehme Streitigkeiten über die Rechte des Palatins herbeiführen.

Denen Anforderungen Hungarns in dieser Hinsicht

werden sich nebst dem aus dem Grund der Sache und den historischen Daten, welchen ich den Anfang dieses Schreibens widmete, zu jeder Zeit, mithin auch nach veränderter Fassung des betreffenden § des Familien-Statuts, jene Gründe entgegensetzen lassen, welche Euerer Durchlaucht erwähnen; und sollte die Sache erst bey Eintritt eines Vormundschaftsfallcs zur Sprache kommen, dann würde die Einigung der verschiedenen Ansichten, und die zu Vermeidung der daraus entstehen könnenden üblen Folgen nothwendigen Maassregeln sich aus besten auf die von Euerer Durchlaucht angeführte Art bewirken lassen.

Ich bin daher vollkkommen mit Euerer Durchlaucht darin einverstanden, dass das Familien-Statut nicht im Ganzen, in Hinsicht Hungarns aber bey den jetzigen Con-juncturen in keinem Falle die Bestimmungen über die Person des Vormundes, zur Veröffentlichung zu bringen seien, dass welche immer Textur diesem Punkte in dem Familien Statute gegeben würde, anfänglich, und bis nicht die Sache näher erörtert und aufgeklärt worden, dieselbe Anlass zu einigen Reclamationen von Seite Hungarns geben wird, dass aber diese Reclamationen auf die in Euerer Durchlaucht Schreiben erwähnte Weise, noch mehr aber durch die gründliche Erörterung der Sache mit Benützung der historischen und gesetzlichen Daten gehoben, und dass die Einigung der verschiedenen Ansichten auch in Hungarn am besten durch die Bestimmung des nächsten Agnaten zur Reichsverwesung sich treffen liesse, indem dadurch dem, vom Lande gesetzlich anerkannten Princip der festgesetzten Successions-Ordnung gefolgt würde, und es zu erwarten stehet, dass jener Agnat, welcher nach der Successions-Ordnung zur Thronfolge berufen ist, vor allen anderen das Wohl des Reiches beachten werde.

Um nichts unberührt zu lassen, was auf die Sache Bezug hat, will ich noch in Kürze jenen Gang bezeichnen welcher nach meiner Meynung zu beobachten wäre, wenn der obwohl sehr entfernte doch mögliche Fall ein-

treten würde, welcher den Anlass zu dieser Verhandlung gegeben.

In einem solchen Falle hätte der nächste Agnat, welcher durch das neue Statut zu der Vormundschaft berufen wäre, gleich nach Absterben des früheren Regenten dieselbe zur übernehmen und in den Kundmachungsschreiben, welche aus Anlass des Hintritts des verewigten Landesfürsten und der Nachfolge des Thronfolgers erlassen zu werden pflegen, die im Sinne der Hausgesetze, und der für alle Erbstaaten, mithin auch für Hungarn bestehenden, und im letzteren Lande im Jahr 1723 angenommenen und durch die folgenden königlichen Diplomen bestätigten Successions-Ordnung erfolgte Übernahme der Vormundschaft des minderjährigen Königs, kund zu machen und zugleich im Sinne des Art. 3. 1790/1 einen Krönungs Reichstag anzusagen, dieser Erklärung aber zugleich beyzufügen, dass er, im Sinne der bestehenden Gesetze, die Hungarn betreffenden Verwaltungs-Gegenstände mit Beyrath des Reichs-Palatins erledigen werde.

Auf diese Art glaube ich dass der Sache mit Beruhigung der Stände ins Leben treten, und die meisten der Schwierigkeiten gehoben werden könnten, welche man bey einer durch das neue Familien-Statut ausdrücklich ausgesprochene Bezeichnung des nächsten Agnaten zum Vormund eines minderjährigen Thronfolgers, und zu der von Ihm während der Minderjährigkeit zu führenden Reichs-Verwesung besorgt.

Aus dem bisher gesagten folgt dass ich auch ferner bey meiner früher geäußerten Meynung verbleibe, dass nämlich :

„in dem 10ten § des neuen Familien-Statuts eine Vorsehung für den Fall zu treffen sei, wenn ein Landesfürst mit Hinterlassung eines Thron-Erben im minderjährigen Alter, ohne letztwillige Anordnung über die Vormundschaft derselben abstürbe und dass erstere darin zu bestehen hätte, dass der nächste Agnat, welchen sonst nach der bestehenden Successions-Ordnung die Thronfolge träfe, die Vormundschaft und Reichs-Verwesung zu übernehmen berufen würde.“

Die mir gütigst mitgetheilten Aktenstücke sende ich,
Euerer Durchlaucht in der Anlage wieder zurück.

Joseph.

Ofen am 31ten May 1838.

(Staatsarchiv, mellékelve, Staats Conferenz 1838. Nr. 685).

6.

1839 február 3.

A családi statutum.

Wir Ferdinand der 1ste von Gottes Gnaden Kaiser von Oesterreich, König von Ungarn und Böhmen, dieses Namens der 5te, König der Lombardei und Venedigs, von Dalmatien, Croacien, Slavonien, Galicien, Lodomerien und Illyrien; König von Jerusalem, Erzherzog von Oesterreich, Grossherzog von Toscana, Herzog von Lothringen, von Salzburg, Steyer, Kärnthen, Krain, Grossfürst von Siebenbürgen, Markgraf von Mähren, Herzog von Ober und Nieder-Schlesien, von Modena, Parma, Piacenza, und Guastalla, von Auschwitz und Zator, von Teschen, Friaul, Ragusa und Zara, gefürsteter Graf von Habsburg, von Tirol, von Kyburg, Görz und Gradiska, Fürst von Triest und Brixen, Markgraf der Ober- und Nieder-Lausitz und in Istrien, Graf von Hohenembs, Feldkirch, Bregenz, Sonnenberg, Herr von Triest, von Cattaro und auf der windischen Mark.

Thun kund und bekennen hiemit:

Die von Unsern Durchlauchtigsten Regierunge Vor-
fahren erlassenen und zu unabänderlichen Staatsgrund-
gesetzen erhobenen Anordnungen haben zwar die Erb-
lichkeit und Untheilbarkeit der Oesterreichischen Monar-
chie, sowie die Successionsordnung zum Throne, auf eine
jeden Zweifel und jede Ungewissheit ausschliessende
Weise festgestellt; dagegen aber ist es der allumfassenden
Vorsorge Unseres in Gott ruhenden Herrn Vaters, des
Kaisers Franz Maiestät, sowie Unserer Aufmerksamkeit
nicht entgangen, dass die wichtigsten Bestimmungen,

welche die Rechte und Verpflichtungen des Familien-Oberhauptes und der einzelnen Glieder Unseres Hauses in ihren gegenseitigen Beziehungen betreffen, entweder auf blossen Gewohnheiten oder auf zerstreuten Verfügungen beruhen, die schon öfter das Bedürfniss schäferer Bezeichnung, oder selbst einiger Modificirung fühlbar gemacht haben, und dass es zum grösseren, vom Wohle des Staates unzertrennlichen Flor Unsers, unter Gottes Segen sich stets mehr verzweigenden Kaiserhauses, so wie zur Befestigung der so glücklich in demselben bestehenden Eintracht, wesentlich beitragen würde, wenn diese Bestimmungen gleichfalls bleibend und rechtskräftig festgesetzt wären. In Rücksicht dessen und in Folge Unserer innigsten Verehrung für die bereits von Unseres Durchlauchtigsten Herrn Vaters Maiestät gehegten und der Ausführung nahe gebrachten Absichten, haben Wir Uns entschlossen, Beirath und Zustimmung Unseres geliebten Herrn Bruders, so wie Unserer Herren Oheime und übrigen Agnaten, die in Familiensachen bestehenden Gewohnheiten und einzelnen Anordnungen in ein Familienstatut zusammen zu fassen, und mit den diensamen Vorschriften zu ergänzen, damit selbes in Unserem Durchlauchtigsten Kaiserhause zur bleibenden Richtschnur dienen möge.

Wir erklären und verordnen demnach, wie folgt:

I. Titel.

Von den Personen des Durchlauchtigsten Erzhauses, ihren gegenseitigen Rechten und Verpflichtungen im Allgemeinen.

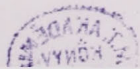
§. 1. Das Allerhöchste Erzhaus besteht:

Aus dem Kaiser als Oberhaupt desselben,

aus dessen Gemahlin,

aus den etwa vorhandenen Witwen seiner Regierungs-Vorfahren,

aus den Herren Erzherzogen und Frauen Erzherzoginnen, welche von des regierenden Kaisers Maiestät, oder von einem der Söhne der gemeinschaftlichen Stamm-Eltern, der Kaiserin und Königin Maria Theresia und

des Römischen Kaisers Franz I. Majestäten aus standesgemässer von dem jedesmaligen Allerhöchsten Familien-Oberhaupte genehmigten Ehe in männlicher Linie abstammen, und zwar die Frauen Erzherzoginnen, insolange sie nicht ausser dem Erzhause standesmässig vermählt sind, endlich,

aus den anerkannten Gemahlinnen der Herren Erzherzoge, auch als Witwen, so lange sie im Witwenstande verbleiben.

§. 2. Dem Kaiser und Familien-Oberhaupte steht nicht bloss die Souverainetät und Gerichtsbarkeit über sämtliche Familienglieder, sondern auch noch das Recht einer besonderen Aufsicht zu, das sich insbesondere auf Vormundschaften, Kuratelen und Verehelichungen, überhaupt aber auf alle Handlungen und Verhältnisse der Allerhöchsten Familienglieder erstreckt, welche auf die Ehre, Würde, Ruhe, Ordnung und Wohlfahrt des Durchlauchtigsten Erzhauses einen Einfluss haben können.

§. 3. Dagegen haben sämtliche Familienglieder, ausser dem in Gemässheit des diesfälligen Hausgesetzes durch die Geburt erworbenen eventuellen Anspruch auf die Regierungsnachfolge, das Recht

a) als Prinzen oder Prinzessinen des kaiserlichen Hauses öffentlich angesehen und behandelt zu werden, somit an allen ihnen als solchen gebührenden Rechten, Ehren und Vorzügen Antheil zu nehmen, insoferne nicht durch einen Ausspruch des Allerhöchsten Familien-Oberhauptes eine gänzliche oder beschränkte Suspension desselben eintritt, und

b) das Recht mit einer standesmässigen Ausstattung und eben solchen Unterhaltsmitteln nach Massgabe der weiteren Bestimmungen des gegenwärtigen Statutes versehen zu werden.

§. 4. Bei den mit eigener Souverainetät begabten Zweigen des Allerhöchsten Kaiserhauses stehen zwar dem jedesmaligen Oberhaupte jenes Zweiges die nämlichen Rechte und Verbindlichkeiten rücksichtlich der einzelnen Glieder desselben zu, welche so eben mit Bezug auf das Allerhöchste Familien-Oberhaupt angeführt worden sind;

als Theile des Gesammthauses aber und an dessen Rechten, Ehren und Vorzügen theilnehmend, fließt es aus der Natur der Sache, dass Seine Majestät der Kaiser als oberstes Familienhaupt von allen, jene einzelne Zweige betreffenden Personal- und Familienverhältnissen, und von allen darauf Bezug nehmenden wesentlicheren Beschlüssen in Kenntniss erhalten, und dass auf Allerhöchstdessen Beirath gebührende Rücksicht getragen werde.

II. Titel.

Von der Volljährigkeit, den Vormundschaften und Curatelen.

§. 5. Da es für das Wohl des Staates von grösster Wichtigkeit ist, dass die Dauer der Minderjährigkeit des Regenten oder jeweiligen Thronfolgers, zur möglichsten Abkürzung oder gänzlichen Vermeidung des immer nachtheiligen Falles einer Regentschaft, nach Thunlichkeit beschränkt werde, so glauben Wir, in Berücksichtigung sowohl der in dem Hause Habsburg errichteten Hausordnungen und Hausverträge, dann stattgehabten Vorgänge, als der in einigen Unseren Staaten und in dem Hause Lothringen eingetretenen selbst noch früheren Grossjährigkeitserklärungen, der Zeitpunkt der Volljährigkeit eines Regenten, oder des unmittelbar zur Thronfolge berufenen Sohnes des jeweiligen Souverains mit Beruhigung auf das vollendete sechzehnte Jahr festsetzen zu können.

§. 6. Für die übrigen Prinzen und Prinzessinnen Unseres Durchlauchtigen Erzhauses aber bestimmen Wir zur Volljährigkeit das vollendete zwanzigste Jahr.

§. 7. Es versteht sich jedoch von selbst, dass dem Souverain und Familien-Oberhaupten jederzeit vorbehalten bleibt, die Volljährigkeits-Erklärung sowohl des Thronfolgers, als eines nachgeborenen Prinzen, oder einer Prinzessin des kaiserlichen Hauses bei dringenden Umständen und bewiesener Reife des Verstandes früher eintreten zu lassen, oder dieselbe auch aus überwiegenden Gründen über die obenbestimmte Zeit hinauszusetzen.

§. 8 Die Wirkungen der Grossjährigkeit sind :

1. Aufhören der etwa bestehenden Vormundschaft,
 2. Das Recht des unmittelbaren Regierungsantrittes für den unter Vormundschaft gestandenen Souverain, so wie für den Thronfolger bei erfolgender Erledigung des Thrones,

3. für sämtliche Prinzen und Prinzessinnen das Recht der eigenen Vermögensverwaltung, und jenes, giltige Verbindlichkeiten einzugehen, insoferne sie nicht den allgemeinen Gesetzen und gegenwärtigen Anordnungen zuwiderlaufen.

4. Anspruch auf einen besondern Hofstaat und auf Sustentation oder Appanage unter jenen Bedingungen, welche weiter unten im 6. Titel näher bestimmt sind.

§. 9. Die Fälle einer Kuratel über Personen, die nicht minderjährig sind, richten sich nach dem allgemeinen Gesetze.

§. 10. Die testamentarischen Anordnungen des letzten regierenden Familienoberhauptes bestimmen mit voller Giltigkeit über die Vormundschaft seines minderjährigen Nachfolgers, und da die Rücksichten, welche bei Einsetzung eines Vormundes für den Souverain eintreten, so vielfältig und die Folgen dieser Einsetzung von so ausnehmender Wichtigkeit sind, dass sich nicht voraussehen lässt, welche Anordnung in jedem gegebenen Falle dem Wohle des Staates und dem Besten Unseres Erzhauses am meisten entsprechen werde, dieses aber von dem jeweiligen Regenten allein mit einiger Sicherheit beurtheilt werden kann, so glauben Wir vor Allem Unsern Regierungsnachfolgern angelegentlichst an das Herz legen zu sollen, dass sie in jenen Fällen, wo auch nur die entfernte Möglichkeit einer Vormund- und Regentschaft während der Minderjährigkeit des künftigen Souverains vorhanden wäre, es nicht ausser Acht lassen mögen, die den jedesmaligen Umständen am meisten zusagenden Anordnungen in gehöriger Zeit zu treffen.

Sollte jedoch der unerwartete Fall eintreten, dass Einer Unserer Regierungsnachfolger durch den Willen der göttlichen Vorsehung aus dieser Welt abberufen würde, bevor er eine Verfügung über die Vormundschaft seines

minderjährigen Nachfolgers getroffen hätte, so hat der nach der eingeführten Successionsordnung zunächst zur Erbfolge berufene volljährige Erzherzog, welcher weder mit einer eigenen Souverainetät begabt ist, noch zu einer mit eigener Souverainetät begabten Linie des Erzhauses gehört und seinen Wohnort inner der Grenzen der Monarchie hat, diese Vormundschaft zu übernehmen, zugleich aber seinen Wohnort an den Sitz der Regierung zu übertragen.

Die Erzherzoge, welche mit eigener Souverainetät begabt, oder einer mit solcher begabten Linie des Erzhauses angehörig, oder ausser der Oesterreichischen Monarchie wohnhaft sind, können nur in Ermanglung vollkommen geeigneter Prinzen zur Vormundschaft des minderjährigen Souverains gelangen, müssen aber auch dann ihren Wohnort am Sitze der Regierung aufschlagen.

§. 11. In Ansehung der übrigen Prinzen und Prinzessinnen Unseres Durchlaughtigen Erzhauses haben ebenfalls die väterlichen Anordnungen rücksichtlich der Bestellung eines Vormundes, sie mögen durch Testament, oder in anderer Weise gemacht sein, ihre volle Giltigkeit, sobald selbe von dem jedesmaligen Souverain und Familien-Oberhaupt die Bestätigung erhalten haben.

In Ermanglung einer solchen bestätigten Anordnung ernennt der Kaiser als Familienoberhaupt den Vormund der minderjährigen Prinzen und Prinzessinnen oder einen Mitvormund, falls deren Durchlaughtige Mutter am Leben und in der Lage ist, sich mit der Vormundschaft zu befassen.

§. 12. In beiden Fällen, nämlich einer väterlichen von dem Souverain bloss bestätigten oder einer unmittelbar von diesem ausgegangenen Vormundschafts-Bestellung, steht die Obervormundschaft dem Kaiser und Obersten Familienhaupte zu, welchem auch die Vormünder verantwortlich und rechnungspflichtig sind.

§. 13. Die Vorschriften der §§. 11. und 12. gelten auch für Kuratelen.

§. 14. Bei den mit eigener Souverainetät begabten Zweigen Unseres Durchlaughtigen Erzhauses übt natürlich das jeweilige Haupt dieses Zweiges hinsichtlich seiner

Angehörigen die vorstehend bezeichneten Rechte in Bezug auf Volljährigkeitsbestimmung, Vormundschaft und Kuratel nach dem etwa darüber bestehenden Staats-Grundgesetzen oder besondern Familienstatuten aus. Es liegt aber in der Natur des Allgemeinen Familienbandes, welches alle Zweige des Erzhauses umschlingt und in dem Zwecke der Erhaltung einer für sämtliche Zweige desselben erspriesslichen Eintracht, dass das gemeinsame höchste Familien-Oberhaupt gleichfalls in der Kenntniss der diesfälligen Familien-Anordnungen und ihrer Motive erhalten so wie auch, dass in den Fällen, wo wider alles bessere Vermuthen keine Vorsorge getroffen worden wäre, dieselbe dem Allerhöchsten Familien-Oberhaupte anheimgestellt bleibe.

III. Titel.

Von den Heirathen der Prinzen und Prinzessinnen des Kaiserlichen Hauses.

§. 15. Kein Prinz und keine Prinzessinn Unseres Kaiserhauses darf eine eheliche Verbindung ohne Einwilligung des jeweiligen Familienoberhauptes eingehen.

§. 16. Diese Einwilligung wird durch Ratificirung des Ehevertrags, oder durch eine andere förmliche Erklärung ertheilt.

§. 17. Ein ohne diese Bestätigung abgeschlossener Ehevertrag ist als null und nichtig anzusehen und begründet für die angetraute Person und deren Kinder weder Ansprüche auf Erbfolge, Appanage, Witthum, Aussteuer oder auf Stand, Titel und Wappen der Mitglieder Unseres Hauses, noch auf andere rechtliche Folgen einer ehelichen Verbindung.

§. 18. In den Fällen, wo über die Giltigkeit oder Ungiltigkeit einer Ehe in dem durchlauchtigsten Erz Hause eine Streitfrage entstehen sollte, ist die Entscheidung dem Familien-Oberhaupte vorbehalten.

§. 19. Ehen zur linken Hand oder sogenannte morganatische Ehen können in Unserem Kaiserhause gleichfalls nur mit Bewilligung des jedesmaligen Familienoberhauptes giltig geschlossen werden.

§. 20. Die in dem Allerhöchsten Erzhause bei Vermählung der Prinzessinnen nach erhaltener Aussteuer und Abfertigung eingeführten, von dem Bräutigam zu bestätigenden Verzichtleistungen derselben für sich und ihre Nachkommen zu Gunsten des Mansstammes, und der ihnen nach der Successionsordnung vorgehenden weiblichen Linien nicht bloss auf die Thronfolge, sondern auch auf eventuelle Intestaterbrechte, sollen fernerhin zu mehrerer Befestigung der bestehenden Erbfolge- und Hausordnung gehandhabt werden.

§. 21. Adoptionen können im Allerhöchsten Erzhause nur unter Familiengliedern und mit Bestätigung des Allerhöchsten Familienoberhauptes Statt finden, haben aber auf das Recht der Thronfolge keinen Einfluss.

§. 22. In den mit eigener Souverainetät begabten Zweigen Unseres Erzhauses üben die Häupter dieser Zweige die Rechte des gemeinsamen Familien-Oberhauptes für die Glieder derselben in Ansehung ihrer Verhelichungen aus und ist mit Zuversicht zu erwarten, dass in jedem dieser Zweige in Berücksichtigung der gemeinsamen Rechte aller Familienglieder und der Bande, welche alle Zweige des Gesammthausess vereinigen, die von jeher in dem Erzhause bei Verhelichungen bestandenen gleichartigen Grundsätze und die gemeinsamen Familien-Interessen nicht werden ausser Acht gelassen werden.

IV. Titel.

Aufsicht des Familien-Oberhauptes über einige andere Handlungen der Familienglieder.

§. 23. Die auf dem erhabenen Standpunkte des Durchlauchtigen Erzhauses zur eigenen Wohlfahrt desselben, so wie zum Besten des Staates nothwendig zu erhaltende Ruhe und Einheit unter allen Familienzweigen und Gliedern und möglichste Vermeidung jedes Vorganges, welcher auf dessen Ehre und Nutzen einen nachtheiligen Einfluss haben könnte, erfordern es unumgänglich, dass das Allerhöchste Familien-Oberhaupt auf jede Handlung der einzelnen Familienglieder, aus welcher ein derlei

nachtheiliger Einfluss früher oder später entspringen könnte fortan eine genaue sorgfältige Aufsicht ausübe und somit hiezu das von dem Gesamthause anerkannte Recht habe.

§. 24. Es steht demnach dem Allerhöchsten Familienoberhaupte zu, von der Erziehung sämmtlicher Prinzen und Prinzessinnen des Erzhauses Kenntniss zu nehmen und darüber zu wachen, dass selbe eine der erhabenen Stellung und Bestimmung der höchsten Familienglieder entsprechenden Richtung erhalte, ohne dass die Erziehungsweise, welche einzelne höchste Familienhäupter in ihrer väterlichen Fürsorge anzuwenden finden, in höherem Maasse beschränkt werde, als dies Familien-Interessen oder das Staats-Interesse erfordern dürften.

§. 25. Nicht minder wichtig sind in jener höheren Beziehung die Begründung der Etablissements jedes einzelnen Familiengliedes, ihre Standeswahlen, die Wahlen ihres Hofstaates, das ist der Personen, welche ihre nächste Umgebung bilden sollen, ihre Reisen, namentlich jene ins Ausland, Alle diese und ähnliche Handlungen, welche auf die Ruhe, Ordnung, Ehre und Wohlfahrt des Erzhauses, so wie des Staates nicht ohne Einfluss sind, bleiben demnach der besonderen Aufsicht des Allerhöchsten Familienoberhauptes unterworfen, und können ohne dessen Vorwissen und Beistimmung nicht vorgenommen werden.

§. 26. Dieselben Rechte stehen den Häuption der mit eigener Souverainetät theilten Zweige des Erzhauses in Ansehung der zu diesen Zweigen gehörigen Familienglieder zu, insoferne diese durch ihre persönlichen Verhältnisse nicht in nähere Verbindung mit dem Hauptstamme getreten wären.

V. Titel.

Von der Gerichtsbarkeit über die zur kaiserlichen Familie gehörigen Personen.

§. 27. Die streitige und freiwillige Gerichtsbarkeit über die nach §. 1. zum Erzause gehörigen Personen, welche nicht unter einer andern Souverainetät stehen, oder selbst Souveraine sind, soll in allen nicht ausge-

nommenen oder der unmittelbaren Bestimmung des Regenten und Familien-Oberhauptes vorbehaltenen Fällen, in erster Instanz, dem Herkommen gemäss, von Unserem Obersthofmarschallamte, in zweiter Instanz von dem Niederösterreichischen Appellationsgerichte, in dritter Instanz von der obersten Justizstelle im Namen des Kaisers und Allerhöchsten Familienhauptes nach den in der Monarchie geltenden Gesetzen und Vorschriften ausgeübt werden.

§. 28. Unter die von der Gerichtsbarkeit des Obersthofmarschallamtes ausgenommenen Fälle gehören insbesondere jene, in welchen unter den Mitgliedern des Erzhauses selbst privatrechtliche Streitigkeiten entstehen sollten. In solchen Fällen haben die streitenden Theile Schiedsrichter zu wählen und dem Oberhaupte der Familie unter Beilegung des Kompromisses zur Bestätigung anzuzeigen. Sollten sie sich über die Wahl nicht vereinigen können, so bleibt dem Oberhaupte der Familie deren Benennung vorbehalten. Die Schiedsrichter haben die Verhandlung nach den allgemein bestehenden Gesetzen zu leiten und zu entscheiden. Von dieser Entscheidung hat eine Berufung an das Oberhaupt der Familie nur dann Statt, wenn sich die streitenden Theile diese Berufung in dem Kompromisse ausdrücklich vorbehalten, und auch in diesem Punkte die Bestätigung des Kompromisses erlangt haben.

§. 29. Das Obersthofmarschallamt hat in allen die Person oder das Vermögen kaiserlicher Familienglieder betreffenden Angelegenheiten der offiziosen Gerichtsbarkeit, namentlich bei Sterbfällen, einzuschreiten, und nach dem Gesetze und seinen besonderen Instructionen das Amt zu handeln. So wie Wir aber Uns und Unseren Regierungsnachfolgern die unmittelbare Benennung oder Bestätigung der Vormünder und Kuratoren in Unserem Kaiserlichen Hause, dann die oberste Aufsicht über sie vorbehalten haben, so wollen Wir auch, dass zu keiner Publication und Vollziehung des Testamentes eines verstorbenen Familiengliedes geschritten werde, bevor dasselbe der unmittelbaren Einsicht des jedesmaligen Souverains und Familienoberhauptes unterzogen worden, insofern dieses nicht schon bei Lebzeiten des Erblassers geschehen wäre.

§. 30. In den Fällen, wo eine gerichtliche Vernehmung oder ein anderer gerichtlicher Akt von Seite eines Gliedes Unseres kaiserlichen Hauses in irgend einer Rechtsangelegenheit erfordert würde, hat die Requisition an das Obersthofmarschallamt zu geschehen, welches nach Vorschrift zu verfahren und in Abwesenheit des betreffenden durchlauchtigen Familiengliedes die Delegation an jene Gerichtsbehörde auszustellen hätte, welche den betreffenden Akt am füglichsten vornehmen könnte.

§. 31. Bei den Mitgliedern der durchlauchtigen Familie gilt eine an Eidesstatt abgegebene schriftliche Versicherung für die wirkliche Ablegung des Eides und hat alle rechtlichen Folgen derselben.

§. 32. Die nicht ausgenommenen Rechtsfälle, woran die Mitglieder Unseres Erzhauses als Beklagte Theil nehmen sind bei dem Obersthofmarschallamte zu verhandeln und zu entscheiden. Diesem Gerichtsstande kann durch Vertrag nicht entsagt werden. Die Jurisdiction des Obersthofmarschallamtes erstreckt sich jedoch nicht auf dingliche Klagen, die wegen unbeweglicher Güter gegen Mitglieder der Durchlauchtigen Familie angebracht werden. Für diese bleibt es bei der allgemeinen Vorschrift über den Gerichtsstand der gelegenen Sache. Das Obersthofmarschallamt soll die vorkommenden Prozesse der Durchlauchtigen Prinzen und Prinzessinnen so viel möglich durch Vergleich beizulegen bemüht sein.

§. 33. Obwohl Wir endlich in der beruhigenden Ueberzeugung stehen, und es von Gott als eine Gnade des Himmels erfliehen, dass der Fall nie eintreten möge, wo ein strafrechtliches Vorfahren gegen ein Glied Unseres Kaiserlichen Hauses einzutreten hätte: so wollen Wir doch Uns sowohl als Unsern Regierungsnachfolgern für einen solchen Fall ausdrücklich vorbehalten, nach den jedesmaligen Umständen jene Verfügungen zu treffen, welche die Handhabung des Rechtes, das Wohl des Staates, so wie die Ehre und das Beste Unseres Hauses erfordern werden.

§. 34. Eben so behalten Wir Uns und Unseren Nachfolgern in den Fällen, wo in Zivilrechtssachen gegen ein

Mitglied Unseres Hauses eine Mobilar-Pfändung ange-
sucht werden sollte, die den Umständen angemessene
Anordnung vor.

Eine die persönliche Freiheit beschränkende Verfü-
gung kann gegen ein Glied des Erzhauses nicht nachge-
sucht werden.

§. 35. Über jene Glieder Unseres Durchlauchtigen
Erzhauses, welche den mit eigener Souverainetät begabten
Zweigen desselben angehören, steht die Jurisdiction na-
türlich dem souverainen Oberhaupte dieses Zweiges zu,
wenn derlei Glieder nicht in Unseren Staaten ihr blei-
bendes Domizil genommen hätten.

VI. Titel.

*Von Appanagen, Ausstattung, Witthum und überhaupt
von dem Vermögen und Einkommen der Allerhöchsten
Familien-Glieder.*

§. 36. So wie jedem in Unserem Durchlauchtigen
Erzhause aus standesgemässen von dem jedesmaligen
Allerhöchsten Familien-Oberhaupte genehmigter Ehe ent-
sprossenen Prinzen und jeder Prinzessin das Recht der
eventuellen Thronfolge nach Massgabe der Bestimmungen
des diesfälligen vollgiltigen und unumstösslichen Haus-
gesetzes vom 19. April 1713, die pragmatische Sanction
genannt, von Geburt zusteht, und sowie die Herren
Erzherzoge und Frauen Erzherzoginnen, und nicht minder
auch die rechtmässigen anerkannten Gemahlinnen und
Witwen der Herren Erzherzoge, auf alle Vorzüge, Ehren
und Auszeichnungen, die für die Glieder des regierenden
Hauses vorgeschrieben und eingeführt sind, einen recht-
mässigen Anspruch haben, eben so gebührt ihnen auch
von Rechtswegen ein ihrer erhabenen Würde und Ab-
stammung entsprechender Unterhalt, und eine angemes-
sene Ausstattung.

*Von dem Privat-Vermögen der Herren Erzherzoge und
Frauen Erzherzoginnen.*

§. 37. Jedes Glied Unseres Erzhauses kann durch
eigene Ersparnisse, durch Vermächtniss, Schenkung und

andere gesetzliche Titel freieigenthümliches Vermögen erwerben und darüber nach den Bestimmungen des Gesetzes, insoferne gegenwärtige Statuten keine Ausnahme begründen, sowohl unter Lebenden als von Todeswegen verfügen; nur der Souverain ist in Ansehung der Dispositionen über sein Privateigenthum an das allgemeine bürgerliche Gesetz nicht gebunden.

§. 38. Bei Abgang einer letztwilligen Anordnung findet die gesetzliche Intestat-Erbfolge sowohl in Ansehung des Privatvermögens des Souverains, als jenes der einzelnen Familien-Glieder, jedoch bloss zu Gunsten des Mannsstammes, und bei weiblichen Gliedern und deren Nachkommen nur nach Erlöschen des Mannsstammes Statt, es wäre denn, dass in besonderen Verträgen z. B. in den Ehepakten, zu Gunsten derselben ausdrücklich etwas anderes bestimmt wäre, oder dass eine ohne Testament mit Tod abgehende vermählte Frau Erzherzogin bloss Töchter hinterliesse. in welchem Falle auch wenn in den Ehepakten darüber nichts bestimmt wäre, ihr Vermögen auf diese Töchter übergeht. Die weiblichen Glieder des Durchlauchtigen Erzhauses sollen überhaupt bei dem Bestehen eines Mannsstammes bloss auf ein angemessenes Heirathsgut und Ausstattung, und bis zu ihrer Verhehlung auf einen standesmässigen Unterhalt gesetzlichen Anspruch haben.

§ 39. Die Glieder der mit eigener Souverainetät begabten Zweige des Durchlauchtigen Erzhauses haben gleichfalls bei dem Bestehen eines Mannsstammes im Hauptzweige keinen Anspruch auf die in diesem vorkommenden Intestat-Erbfälle, da jene besonderen Zweige vermöge der erworbenen Souverainetät als verzichtet anzusehen sind.

Von dem gemeinschaftlichen Familienvermögen.

§. 40. Das gemeinschaftliche Familien-Vermögen besteht für dermalen und so lange es nicht etwa einen weitem Zuwachs erhält:

a) in den aus dem Nachlasse der höchstseligen Kaiserin Elisabeth, Gemahlin weiland Seiner Majestät Kai-

ser Carl VI. herrührenden, dem ungarischen Gesetze unterliegenden sogenannten Aviticalgütern, welche unter der Verwaltung des Familienoberhauptes stehen, und deren Einkünfte, so wie bisher an jene Familienglieder, welche darauf gesetzlich Anspruch haben, vertheilt werden sollen ;

b) in dem von Unserer glorwürdigen Frau Urgrossmutter, der Kaiserin und Königin Maria Theresia, Majestät, gestifteten Familien-Versorgungsfond, in Ansehung dessen Wir nach eingeholter Beistimmung der dabei theilten grossjährigen Prinzen Unseres kaiserlichen Hauses, und in Erwägung sowohl der darüber bereits bestehenden Bestimmungen, als der seither veränderten Verhältnisse, vermöge souverainer Machtvollkommenheit und als Familien-Oberhaupt, Nachfolgendes anzuordnen finden.

§. 41. Der Familien-Versorgungsfond soll fortan unter der Aufsicht und Verwaltung des zeitlichen Regenten und Oberhauptes des Erzhauses stehen, welcher auch allein das Recht hat, die den einzelnen Familiengliedern daraus zukommenden Zuflüsse zu bemessen.

§. 42 Da bei der unter Gottes Segen stattgefundenen vielfältigen Verzweigung und ansehnlichen Vermehrung Unseres kaiserlichen Hauses der Familien-Versorgungsfond nicht mehr zureichen würde, um den standesmässigen Unterhalt zu decken, so wie selber nach den Anordnungen Unserer Durchlaughtigen Ahnen und namentlich nach dem von Unserer ebengenannten Frau Urgrossmutter der Kaiserin und Königin Maria Theresia, glorwürdigen Andenkens mit Ihres Durchlaughtigen Gemahles des Kaisers Franz Majestät am 3. April 1754 errichteten Hausgesetze, dann nach den Bestimmungen des gegenwärtigen Familienstatutes, einem jeden unversorgten Prinzen oder einer jeden Prinzessin Unseres Hauses gebühret, da ferner die Absicht der Durchlaughtigen Stifterin dieses Fondes hauptsächlich auf die häufig selbst durch Staatsrücksichten gebotene bessere Versorgung Ihrer Descendenz gerichtet war, wozu die Fälle bei der grösseren Vermehrung des Hauses sich nothwendig vervielfältigen werden, und da endlich dem Staate, welchem es nach

anerkannten staatsrechtlichen Grundsätzen obliegt, den standesmässigen Unterhalt aller Glieder des regierenden Hauses zu decken, noch immer eine wesentliche Erleichterung zugehen würde, wenn er durch das Bestehen dieses Fonds in der Regel von den ausserordentlichen Beiträgen zur bessern Versorgung der einzelnen Glieder des Regentenhauses und zur Vermehrung des sie umgebenden auch das allgemeine Beste befördernden Glanzes enthoben würde; so verordnen Wir hiemit, dass der Familienversorgungsfond hinfüro nichts mehr, weder ganz noch theilweise, an jenen Beiträgen zu leisten haben soll, welche nach gegenwärtigem Familienstatute für Mitglieder Unseres Kaiserhauses an ordentlicher Appanage, Sustentation, Witwengehalt, Spennadelgeld, Heirathsgut, Widerlage, Ausstattungs oder Einrichtungskosten aus den Staatskassen zu entrichten kommen, und dass dem zu Folge die Bestimmung des Versorgungsfondes bloss darin zu bestehen hat, diejenigen Zahlungen zu bestreiten, welche der Landesfürst als Zuschuss zu den auf die Staatskassen angewiesenen Unterhaltsgeldern und übrigen Zahlungen, oder zur Bestreitung anderer Auslagen und Bedürfnisse der Mitglieder der Durchlauchtigsten Familie zu bewilligen, den Umständen, so wie dem Besten des Staates und des kaiserlichen Hauses entsprechend finden wird.

§. 43. Um den Versorgungsfond fortan in dem Stande zu erhalten, der Bestimmung einer besseren Versorgung der zahlreichen nachgeborenen Glieder Unsers Kaiserlichen Hauses, in allen Fällen, wo selbe wünschenswerth und nothwendig erscheinen dürfte, oder ihrer zeitlichen Unterstützung zu entsprechen, soll das Kapital desselben nie vermindert, auch in Ansehung der jährlichen Nutzungen solche Obsorge getragen werden, damit nicht durch willkührliche Begünstigung des Einen, ein Abgang in andern nothwendigen Fällen entstehe.

Es soll daher nur ein Drittheil der reinen Einkünfte des Familien-Versorgungsfondes jährlich unter die Mitglieder Unseres Hauses, welche auf jenen Fond ein vorzugsweises Recht haben, nach Stämmen vertheilt werden,

die übrigen zwei Drittheile aber sind nach Ermessen des Souverains zu ausserordentlichen Unterstützungen etc. für jene Familienglieder, welche derselben bedürfen sollten, soferne aber solche Fälle nicht eintreten zur Vermehrung des Stammkapitals zu verwenden. Auch versteht es sich von selbst, dass wenn der Fall eintreten sollte, wo einige der nach früheren Anordnungen von dem Fonds getrennten Bestandtheile wieder an denselben zurückfielen; die vorstehenden Anordnungen auf solche reinkorporirte Theile ihre volle Anwendung zu finden hätten.

§. 44. Den Prinzen und Prinzessinnen der mit eigener Souverainetät begabten Zweige Unsers Erzhauses stehen zwar, da diese Zweige als verzichtet anzusehen sind, in der Regel keine Ansprüche auf Betheilung aus dem Familien-Versorgungsfonds zu, doch bleiben ihnen dieselben für den Fall ausserordentlicher, eine wesentliche Veränderung in ihren Verhältnissen bewirkender Ereignisse vorbehalten.

Von den Ansprüchen der Herren Erzherzoge und Frauen Erzherzoginnen an den Staat.

§. 45. So wie die Bestreitung des, dem Glanze der Krone entsprechenden Unterhalts und Aufwandes des Souverains und des Thronfolgers sammt Ihren Gemahlinnen vorzugsweise eine unbestrittene Obliegenheit des Staates ist, so sind auch die Kosten für den Unterhalt und die Erziehung der übrigen Kinder des Souverains und der Kinder des Thronfolgers, dann der Geschwister des Souverains, so lange sie minderjährig sind, und nicht zu einem eigenen Etablissement gelangen, in den allgemeinen Hofhaltungs-Auslagen begriffen.

§. 46. Kinder nachgeborener Herren Erzherzoge haben, so lange sie minderjährig sind, in der Regel ihren Unterhalt und ihre Erziehung aus jenem Einkommen zu erhalten, welches ihrem Durchlauchtigen Vater bei seiner Etablirung und Verehelichung zugewiesen worden ist. Sollten sie des Vaters vor erreichter Grossjährigkeit beraubt werden, und in dem auch nach seinem Tode gesicherten Einkommen dieses Zweiges kein hinreichender

Fond zur Deckung der ihrem hohen Range entsprechenden Unterhaltes- und Erziehungskosten vorhanden sein, so kommt es dem Souverain und Familienoberhaupte als Obervormunde zu, dasjenige zu bestimmen, was entweder aus dem Versorgungsfonde, oder nach Umständen aus dem Staatsvermögen zu diesem Ende hinzuzufügen käme.

§. 47. Grossjährige nachgeborne Prinzen, wenn sie vaterlos, und grossjährige Prinzessinnen, wenn sie zugleich vater- und mutterlos wären, erhalten vom Tage der erreichten Grossjährigkeit und insoferne nicht die weiter unten erwähnten Ausnahmefälle eintreten, Anspruch auf eigene Appanagen die ihnen aus dem vom Staate dotirten Hofzahlamte zu erfolgen sind, bis dahin gebührt ihnen nach den Bestimmungen des nachfolgenden §. 51. bloss der Genuss einer entsprechenden Sustentation. Besondere Motive und Umstände können indessen bei Prinzen auch noch während der Lebensdauer des Vaters, so wie bei Prinzessinnen bei Lebzeiten der Mutter die Notwendigkeit eines eigenen Haus- und Hofhaltes und somit den Eintritt in den Genuss der Appanage von Seile des Staates begründen, worüber jedoch das Durchlauchtigste Familienoberhaupt allein zu erkennen hat.

§. 48. Indem Wir die Anordnungen Unseres in Gott ruhenden Ahnherrn, Kaiser Ferdinand II. und Unserer glorwürdigen Urgrosseltern, des Kaisers Franz und der Kaiserin und Königin Maria Theresia Majestäten in Bezug auf die Appanagen der Herren Erzherzoge und Frauen Erzherzoginnen, wie nicht minder die gegenwärtigen wesentlich veränderten Verhältnisse und die Lage des Staates in reife Erwägung gezogen, bestimmen Wir die Appanagen der nachgebornen Herren Erzherzoge, welche Brüder oder Söhne des Souverains und Familien-Oberhauptes sind, auf fünfundsiebzig tausend Gulden Konventions-Münze jährlich, jene der Frauen Erzherzoginnen Töchter oder Schwestern des Souverains auf zweiundvierzigtausend Gulden, der übrigen Herren Erzherzoge und Frauen Erzherzoginnen aber, bei den Herren Erzherzogen auf fünfundvierzigtausend Gulden, und bei den

Frauen Erzherzoginnen auf vierundzwanzigtausend Gulden, jedoch in der Art, dass die appanagierten Prinzen und Prinzessinnen damit sämtliche Erfordernisse ihres Hof- und Haushaltes zu bestreiten haben, und das für den Fall einer der appanagierten Herren Erzherzoge und Frauen Erzherzoginnen am Hofe den bleibenden Aufenthalt nehme und aus dem allgemeinem Hofhaltungsfonde mit Wohnung, Küche, Keller, Stall u. s. w. bleibend und standesmässig versehen würde, von den obenerwähnten Appanage-Beträgen ein Drittheil zur Deckung dieser Auslagen abzugehen hätte.

§. 49. Diese Appanagen werden aus dem Staatsvermögen geleistet, da der standesmässige Unterhalt aller zur Regentenfamilie gehörigen Individuen eine Obliegenheit des Staates ist, und soll dabei auf Gehalt und sonstige systemmässige Bezüge bei wirklicher Dienstleistung der Herren Erzherzoge, es sei im Zivil oder Militär keine Rechnung getragen werden.

§. 50. Die Verbindlichkeit zur Bestreitung der Appanagen von Seite des Staates hat aber ganz oder zum Theile weg zu fallen oder aufzuhören:

a) wenn eine erzherzogliche Linie bereits in der Art bleibend dotiert worden ist, dass die Appanagen der einzelnen Glieder derselben aus dieser Dotation bestritten werden könnten,

b) wenn einem Herrn Erzherzoge, es sei von der Kirche, oder vom Staate (jedoch nicht bloss als Dienstgehalt) oder auch in anderen Wegen eine standesmässige und genügende Versorgung zu Theil würde,

c) bei den Frauen Erzherzoginnen ausser der Vermählung auch durch den Eintritt in ein Kloster, endlich

d) erlischt die Appanage mit dem Tode des appanagierten Familiengliedes.

§. 51. Bis zu dem Zeitpunkte, wo bei einem grossjährigen Herrn Erzherzoge oder einer Frau Erzherzogin die Betheilung mit einer eigenen Appanage eintritt, haben sie Anspruch auf standesmässige Sustentation, welche in der Regel von der Bestimmung Ihres Herrn Vaters abhängt, und aus dessen Dotation zu decken ist. Wenn je-

doch die Familie eines Herrn Erzherzogs in dem Masse zunehmen sollte, dass die ihm bei seiner Verheleichung bemessene Dotation zum standesmässigen Unterhalte dieser zahlreichen Familie nicht zulangen könnte, so träte der Fall ein, demselben zur Bestreitung der Sustentationen entweder von Seite des Familienfonds oder des Staates unter die Arme zu greifen; für derlei Sustentationen soll in der Regel die Hälfte der oben bemessenen Appanagen für jedes einzelne Familienglied angenommen werden. Ebenso wären die erforderlichen Sustentationen zu leisten, wenn Frauen Erzherzoginnen nach dem Ableben ihres Herrn Vaters bei ihrer im Witwenstande lebenden Frau Mutter verblieben.

§. 52. Die Herren Erzherzoge oder Frauen Erzherzoginnen haben bei Errichtung eines eigenen bleibenden Haus- und Hofhaltes auf eine standesmässige Einrichtung und letztere bei ihrer Verheleichung auf Ausstattung und Heirathsgut Anspruch.

§. 53. Den Betrag der Einrichtung oder Ausstattung setzen Wir bei Erzherzogen oder Erzherzoginnen, welche Geschwister, Söhne oder Töchter des Souverains oder Thronfolgers sind, zum mindesten auf vierzigtausend Gulden, bei den übrigen Erzherzogen oder Erzherzoginnen zum mindesten auf fünfundzwanzigtausend Gulden fest.

§. 54. Das Heirathsgut der Töchter oder Schwestern des Souverains, so wie der Töchter des Thronfolgers bestimmen Wir auf zweimalhunderttausend Gulden und jenes der übrigen Frauen Erzherzoginnen auf einmalhunderttausend Gulden.

Bei dem Eintritte einer Frau Erzherzogin in ein Kloster ist dasjenige vorzukehren, was die Umstände und der Anstand erfordern.

§. 55. Die Ausstattung und das Heirathsgut der Frauen Erzherzoginnen sind nach den vorstehenden Bestimmungen sowohl in der Haupt- als in den Nebenlinien nur aus dem Staatsvermögen zu tragen.

§. 56. Bei Vermählung eines Herrn Erzherzogs kommt dessen Gemahlin eine Widerlage und Morgengabe, dann während der Ehe für ihre persönlichen Bedürfnisse ein

verhältnissmässiges Nadelgeld, und für den Fall des früheren Absterbens des Gemahls ein Witthum zuzusichern.

§. 57. Diese Beträge hängen von den Stipulationen der betreffenden Ehepakten ab, welche jederzeit der Genehmigung des Souverains und Familien-Oberhauptes unterliegen, doch soll der Witwenunterhalt einer Frau Erzherzoginn in keinem Falle geringer, als die Appanage einer auf derselben Linie mit ihrem verstorbenen Gemahle gestandenen unvermählten Erzherzoginn, und das Nadelgeld nicht geringer als das Drittel besagter Appanage seyn.

§. 58. So wie bei Vermählung eines Herrn Erzherzogs, wenn er nicht bereits ein zureichendes eigenes Vermögen besitzt, für eine angemessene Dotirung desselben die Bestimmung zu treffen ist, so soll zugleich wegen Dekkung der erforderlichen Beträge für Morgengabe, Nadelgeld und namentlich für das Witthum bei etwa eintretendem Witwenstande der erzherzoglichen Gemahlin fürgedacht werden, insoferne dieses nicht durch das eigene Vermögen des sich vermählenden Herrn Erzherzogs geschehen kann.

§. 59. Da sowohl in individuellen Fällen, wo Umstände und Rücksichten für das Beste Unseres Hauses und des Staates es erfordern sollten, als auch im Allgemeinen bei wesentlicher Veränderung der Verhältnisse Aenderungen in den vorstehenden Bestimmungen über den Betrag der Appanage, der Sustentation, des Heiratsgutes, der Ausstattung und anderen derlei für die Glieder Unseres Erzhauses festgesetzten Zahlungen räthlich und nothwendig werden dürften; so behalten Wir Uns und Unsern Regierungsnachfolgern zu jeder Zeit das Recht vor, die für räthlich erkannten Aenderungen in diesen Bestimmungen zu treffen.

§. 60. Die bei dem Versorgungsfonde oder bei Hof- und Staatskassen als Appanage, Sustentation, Spennadelgeld oder Witwengehalt, angewiesenen Beträge können weder abgetreten oder verpfändet, noch in gerichtliche Exekution gezogen oder mit Verboth belegt werden.

§. 61. Die vorstehenden Bestimmungen für Appanagen, Ausstattung, Witwenunterhalt u. s. w. beziehen sich

nicht auf jene Zweige Unseres Allerhöchsten Erzhauses, welche mit eigener Souverainetät begabt sind, welchen es zusteht, ihre eigenen diesfälligen Anordnungen zu treffen und darnach vorzugehen.

Gegenwärtiges im gemeinsamen Einverständnisse mit sämtlichen hiez zu berufenen Familiengliedern errichtetes und hinfüro in allen vorkommenden Fällen allein giltiges Familienstatut soll in der von Uns eigenhändig vollzogenen und mit Unserem Kaiserlichen Siegel versehenen Ausfertigung im geheimen Haus-, Hof- und Staats-Archiv hinterlegt, und allen Familiengliedern beglaubigte Abschriften davon erfolgt werden.

Gegeben in Unserer Kaiserlichen Haupt- und Residenz-Stadt Wien, den dritten Tag des Monats Februar, im Jahre nach Christi Geburt Ein Tausend Acht Hundert Neun und Dreissig, Unserer Reiche im Vierten.

Ferdinand

Clemens Wenzel Lothar, Fürst
von Metternich Winneburg

Auf Allerhöchsteigenen Befehl
Sr. K. K. Apost. Majestaet

Franz Freiherr v. Lebzeltern
Collenbach Hofrath.

7.

1900 június 12.

Pótlék a családi statutum 1. §-ához.

Wir Franz Joseph I., von Gottes Gnaden Kaiser von Oesterreich, König von Böhmen u. s. w. und Apostolischer König von Ungarn.

Stets von dem Wunsche geleitet, Unserem erhabenen Erzhause auch bis in die fernste Zeit Glanz und Ansehen ungetrübt zu erhalten, sowie von der Erwägung ausgehend, von welch hohem Werthe es ist, dass bei einem so wichtigen Documente, wie es das von Unserem in Gott ruhenden Herrn Oheime, des Kaisers und Königs Ferdinand Majestät mit Beirath und Zustimmung aller Agnaten, des Erzhauses am 3. Februar 1839 erlassene Familienstatut ist, jede darin enthaltene bedeutungsvolle Bestimmung die richtige, jeden Zweifel ausschliessende Auslegung und Erklärung finde und für immerwährende Zeiten beibehalte, haben Wir Uns mit Beirath und Zustimmung Unseres geliebten Herrn Neffen des durchlauchtigsten Erzherzoges Franz Ferdinand von Oesterreich-Este, sowie aller anderen Agnaten Unseres durchlauchtigsten Erzhauses und unter neuerlicher Bestätigung des obigen Familienstatutes bestimmt gefunden zu erklären und zu verordnen, wie folgt:

Nachdem im Titel I §. 1 des Familienstatutes die Anordnung getroffen ist, dass die *standesgemässe* vom jeweiligen Allerhöchsten Familienoberhaupte genehmigte Ehe eine Grund und Vorbedingung ist, damit die aus einer solchen ehelichen Verbindung stammenden Sprossen als zu dem Allerhöchsten Erzhause gehörig angesehen werden und demgemäss in den Genuss der den Mitgliedern desselben zustehenden Rechte, Vorzüge, Ehren, Titel, Wappen etc. etc. gelangen können, so erklären Wir hiemit dass als *standesgemässe* Ehen in Hinkunft diejenigen anzusehen sind, welche Mitglieder Unseres durchlauchtigsten Erzhauses

1. mit einem Mitgliede des Allerhöchsten Erzhauses eingehen,

2. mit Mitgliedern eines anderen christlichen gegenwärtig oder vormalig souveränen Hauses, oder

3. mit Mitgliedern solcher fürstlichen Häuser abschliessen, denen nach Artikel XIV der deutschen Bundes-Akte und nach dem von Weiland Seiner Majestät dem Kaiser Franz I. erlassenen Handschreiben de dato Pressburg, 17. September 1825 das Recht der Ebenbürtigkeit zusteht und welche in dem Unserer gegenwärtigen Erklärung angehefteten Verzeichnisse namentlich angeführt sind. Dabei ist vorausgesetzt, dass die Personen, mit welchen Mitglieder Unseres Hauses sich vermählen, aus Ehen stammen, welche nach den Hausgesetzen der betreffenden höchsten oder hohen Familien, oder in Ermanglung solcher Bestimmungen nach den in gegenwärtiger Erklärung des Näheren ausgeführten Grundsätzen Unseres Hausgesetzes als standesgemäss gelten. Ehen zwischen Mitgliedern Unseres Hauses und Mitgliedern eines fürstlichen Hauses, welchem nach Artikel XIV der deutschen Bundes-Akte und in Gemässheit des oberwähnten Handschreibens Unseres in Gott ruhenden Herrn Grossvaters das Recht der Ebenbürtigkeit zusteht, gelten nur dann als standesgemäss, wenn entweder auch nach dem Familienstatute dieses fürstlichen Hauses die Ebenbürtigkeit eine Voraussetzung für eine standesgemässe Ehe ist, oder wenn bei Ermanglung einer solchen statutarischen Bestimmung das Mitglied des fürstlichen Hauses, mit welchem ein Mitglied Unseres durchlauchtigsten Erzhauses sich ehelich zu verbinden die Absicht haben sollte, die Ritter-, Turnier- und Stiftsmässigkeit des Adels seiner Geburt durch die in beiliegendem Schema ersichtlich gemachte Abstammung von acht väterlichen und ebensovielen mütterlichen Ahnen, dann von dem in den fünften Grad eingehenden Elternpaare der beiderseitigen directen Linie zu erweisen und auf Seite der zwei männlichen Ascendenten im fünften Grade zum mindesten einen drei Jahrhunderte ununterbrochen währenden Adelsbesitzstand, sowie bei den übrigen sechzehn adeligen Geschlechtern das Dasein der Ritterbürtigkeit strenge nachzuweisen vermag.

Alle anderen Eheschliessungen können nicht als stan-

desgemässe Ehen angesehen werden. Dieselben gelten nur als Ehen zur linken Hand oder sogenannte morgannatische Ehen und kommen diesen Ehen die Wirkungen der standesgemässen Ehen nicht zu.

Diese Bestimmungen sind auch für die von dem Oberhaupte Unseres durchlauchtigten Erzhauses einzugehenden Ehen massgebend.

Gegenwärtige im gemeinsamen Einverständnisse mit sämmtlichen hiezu berufenen Familienmitgliedern erteilte Erklärung, welche für alle künftigen Fälle als allein gültige Interpretation und Auslegung des Titels I. S. 1 Unseres Familienstatutes vom 3. Februar 1839 und als Richtschnur für die aus diesem Paragraphen zu ziehenden Folgerungen zu dienen hat, ist in der von Uns eigenhändig vollzogenen und mit Unserem Insiegel versehenen Ausfertigung des von Weiland Seiner Majestät dem Kaiser und Könige Ferdinand unterm 3. Februar 1839 Allerhöchst eigenhändig gefertigten mit Allerhöchst dessen Insiegel ausgestatteten, im Kaiserlichen und Königlichen Haus-Hof- und Staatsarchive hinterlegten Ausfertigung Unseres Familienstatutes, als ein integrierender Bestandtheil derselben anzuheften, und sind von dieser gegenwärtigen Ausfertigung authentische Abschriften allen Mitgliedern Unseres Erzhauses zu erfolgen.

Gegeben in Wien am 12. Juni 1900, das ist im Jahre des Heils eintausendneunhundert, Unserer Regierung, im zweiundfünfzigsten.

Franz Joseph

Agenor Graf Goluchowski

Auf Allerhöchsten Befehl Seiner Kaiserlichen und Königlich Apostolischen Majestät.

Karl Ritter Schultes von Felzdorf und Tzimitz K. u. k. Hof- und. Ministerialrath.

Verzeichniss.
der mittelbar gewordenen ehemals Reichsständischen
fürstlichen Häuser.

I.

Mediatisirte Fürsten, welche in der österreichischen Monarchie domizilirt sind.

Auersperg,
Colloredo-Mannsfeld,
Esterházy,
Kaunitz-Rietberg,
Khevenhüller,
Lobkowitz,
Metternich,
Rosenberg,
Salm-Reifferscheid-Krautheim,
Schwarzenberg,
Schönburg-Waldenburg,
Schönburg-Hartenstein,
Starhemberg,
Trauttmansdorff,
Windisch-Graetz.

II.

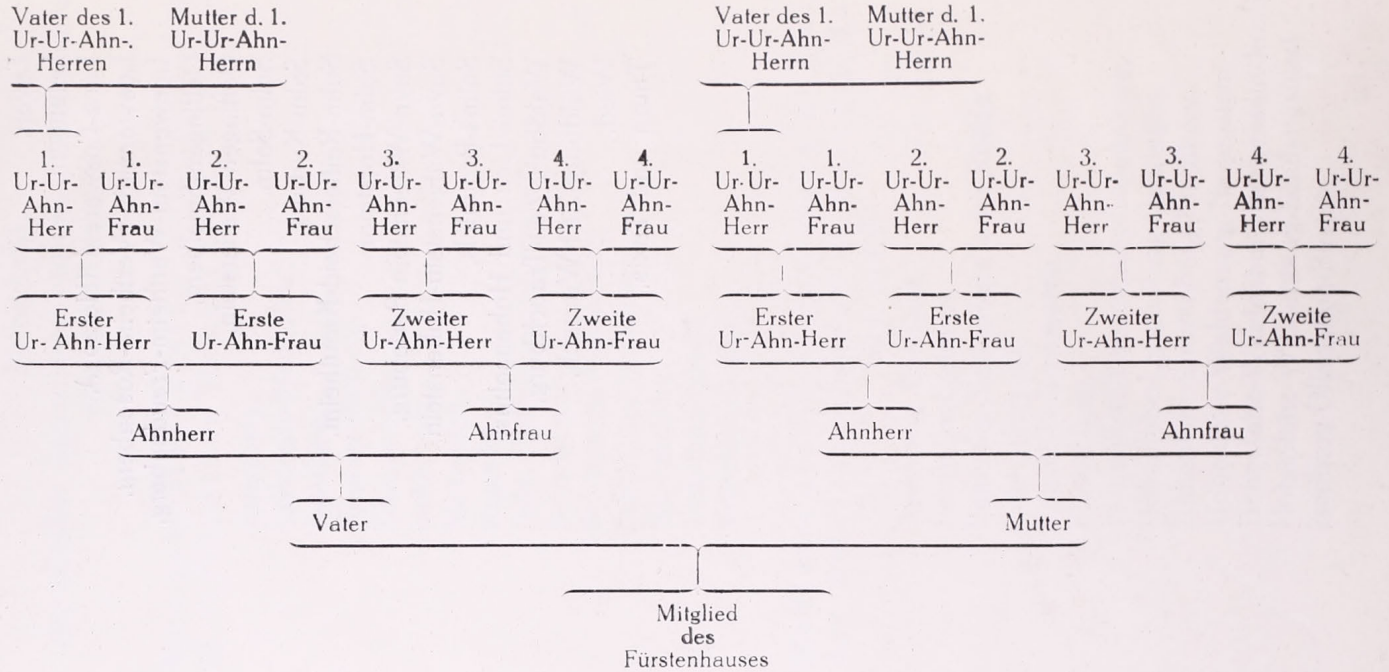
Mediatisirte Fürsten, welche ausserhalb der österreichischen Monarchie domizilirt sind.

Aremberg (Herzog),
Bentheim-Steinfurt,
Bentheim-Teklenburg oder Rheda,
Croy (Herzog),
Fugger-Babenhhausen,
Fürstenberg,
Hohenlohe-Langenburg-Langenburg,
Hohenlohe-Langenburg-Oehringen,
Hohenlohe-Langenburg-Kirchberg,
Hohenlohe-Waldenburg-Bartenstein,
Hohenlohe-Waldenburg-Bartenstein-Jaxtberg,
Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst,
Isenburg-Offenbach-Birstein,

Leyen,
Leiningen,
Loez-Coswarem (Herzog.),
Loewenstein-Wertheim-Rosenberg,
Loewenstein-Wertheim-Freudenberg,
Oettingen-Spielberg,
Oettingen-Wallerstein,
Salm-Salm,
Salm-Kyrburg,
Salm-Reifferscheid-Krautheim,
Salm-Horstmar,
Sayn-Wittgenstein-Berleburg,
Sayn-Wittgenstein-Hohenstein,
Solms-Braunfels,
Solms-Lich und Hohensolms,
Waldburg-Zeil-Trauchburg,
Waldburg-Zeil-Wurzach,
Wied,
Thurn und Taxis,

A családi statutum pótlékához mellékelt családfaminta.

Das Familiengesetz des Hauses Habsburg-Lothringen. (Deutscher Auszug.)

Nachdem die deutschen Fürstenhäuser 1806 auch rechtlich die vollständige Souveränität erlangt hatten, begann man mit der Kodifizierung des Fürstenrechtes der regierenden Häuser. Die Reihenfolge wurde durch Bayerns Dynastie eröffnet, deren Statut vom Jahre 1819 nicht ohne Wirkung auf die anderen regierenden Familien blieb. Obgleich das Familienrecht des Kaiserhauses Habsburg-Lothringen durch altes und bezüglich der Thronfolge durch verfassungsmässig gesichertes Herkommen geregelt war, wurde das Beispiel der deutschen Häuser auch in Wien befolgt. Wahrscheinlich dachte Kaiser Franz auch an die geistige Inferiorität seines Sohnes und Nachfolgers, Ferdinand, als er Metternich am 28. März 1829 die Weisung erteilte „ein umfassendes Hausgesetz mit gehöriger Beachtung der einzelnen Verfassungen der verschiedenen Provinzen der österreichischen Monarchie, daher auch Hungarn und Siebenbürgen“ vorzulegen. Das neue Hausgesetz sollte nicht nur die Rechte des Familienhauptes und der Mitglieder, sondern auch ihre Verpflichtungen „genau bezeichnen“, ausserdem die Erbfolgeordnung deutlich bestimmen und auch über die Heiraten der kaiserlichen Prinzen und Prinzessinnen, über ihre Volljährigkeit, Apanagen, und Ausstattungen Vorschriften enthalten.*

Ein Jahr darauf erneuerte der Kaiser seinen Wunsch in einem Schreiben an den Staatskanzler und wies auf den bevorstehenden ungarischen Landtag hin, auf welchem sein Sohn, Ferdinand zum König von Ungarn gekrönt werden sollte. Durch die Krönung sollte jeder selbst am Hofe aufgetauchte Zweifel an der zukünftigen Thronbesteigung des schwachsinnigen Erben beseitigt werden. Ferdinand, als Herrscher der Monarchie und der weit verzweigten Familie dedurfte dringend eines Hausgesetzes.

Auf Vorschlag des Kanzlers wurde die Bearbeitung

* Haus-, Hof u. Staatsarchiv Fam. Arch. Hausgesetze Karton 1. S. S. 55.

des neuen Hausgesetzes einer Kommission übertragen, die unter dem Vorsitze Metternichs aus dem ungarischen Hofkanzler Graf Adam Reviczky, dem Präsidenten der Obersten Justizstelle Graf Ludwig Taaffe, ferner dem Hofrat Gärtner, Staatsrat Münch und als Schriftführer, Hofrat Gervay bestand. Anlässlich der Vorberatungen machte Reviczky darauf aufmerksam, dass ohne Zustimmung des ungarischen Landtages den Verfügungen des Hausgesetzes insbesondere über die Grossjährigkeit des Herrschers, über die Vormundschaft und Reichsverweserschaft in Ungarn keine Gesetzeskraft zukomme. Einer einheitlichen Regelung der letzteren Fragen für die ganze Monarchie stehe aber das ungarische Gesetz vom Jahre 1485 im Wege, nach welchem in Ungarn der Palatin Vormund des unmündigen Thronerben und Reichsverweser sei. Eine Änderung des betreffenden Gesetzes würden die Stände nicht zulassen ganz abgesehen davon, dass eine Erörterung dieser Fragen auf dem Landtage „besonders in dieser aufgeregten Zeit“ gefährliche Folgen haben könne. Da die „uraltherkömmlichen staats- und privatrechtlichen Verhältnisse des Herrscherhauses ohnehin festgestellt seien und die Erneuerung derselben die Sanktion so vieler Jahrhunderte eher schwächen, als stärken würde“ ihre Abänderung aber in der Form eines Gesetzes, also im Wege der Öffentlichkeit nicht rätlich erscheine, so schlug der ungarische Hofkanzler die Errichtung eines Familienstatuts vor. Reviczky unterschied also und zwar im Hinblick auf die Verhältnisse in Ungarn zwischen Hausgesetz und Familienstatut.* Ein Gesetz ist an die Zustimmung der Stände gebunden, ein Statut kann durch jede autonome Körperschaft geschaffen werden.

Reviczky's Anregung fand bei Metternich um so eher Verständnis, als auch schon Taaffe darauf hingewiesen hatte, dass ein umfassendes Hausgesetz auch Fragen erörtern müsse, die durch Verträge, Gesetze oder altes Herkommen schon längst gelöst seien. Überdies müsse es, war Metternichs Meinung, Fragen „von höchst deli-

* 7 Okt 1832. Ebend. Kart. 3. F. 3 7/b. S. S. 56 uff.

Natur“ aufrollen, zu denen der Staatskanzler in erster Reihe die der Reichsverweserschaft zählte. „Es wäre also zu überlegen schreibt Metternich in seinem Vortrag vom 26. Dezember 1832, ob bei der ganz besonderen Beschaffenheit der österreichischen Monarchie und bei dem gegenwärtigen bewegten Weltzustande die möglichen naheliegenden Gefahren Nachtheile einer bloss eventuellen Bestimmung über diese Fragen mit den ungewissen Vortheilen im Verhältnisse stehen, welche selbe in künftigen entfernten Fällen haben könnte“. Es sei eine unlösbare Aufgabe „dasjenige was Einheit der Staatsverwaltung und das Interesse des Gesamtstaates auch während einer Minderjährigkeit fordert, mit den durch die ungarischen Gesetze für diesen Fall begründeten Rechten des Reichspalatins zu vereinbaren“. Solange die „Zeitumstände“ eine Änderung der bestehenden Gesetze in Ungarn nicht erlaubten, sei es immer noch leichter im gegebenen Falle einen Ausweg zu finden, als eine allgemeine niemanden befriedigende Regelung zu treffen. Metternich gab daher dem Kaiser zu erwägen, ob es nicht richtiger wäre, sich auf ein Statut zu beschränken das „bloss die gegenseitigen Rechte und Verbindlichkeiten“ des Familienhauptes und der übrigen Glieder des Erzhauses „auf eine jeden Zweifel hebende Weise“ festzustellen und alle Fragen ausser Acht zu lassen hätte, „welche bereits in diplomatisch-rechtskräftiger Form entschieden sind oder aus deren Erörterung Nachtheil erwachsen könnte“.*

Kaiser Franz nahm den Vorschlag an und verlangte nur, es möge ins neue Statut auch die schon seit langem erörterte Frage des Familienversorgungsfonds einbezogen werden. Die Kommission, welcher nun unter dem Vorsitz Metternichs Taaffe, die Hofräte Gärtner und Hess, und nach des letzteren Tode Staatsrat Pilgram, sowie als Vertreter Metternichs B. Lebzelter angehörten, hatte nun eine Aufgabe von anscheinend weit geringerer Verantwortung, als vorher, zu bewältigen: die Redaction eines Familienstatuts mit möglichster Vermeidung staats-

* Ebend. Karlton I. F. I. 2/b, S. S. 62 uff.

rechtlicher Fragen. Der Kaiser und Metternich hatten sich zwar der staatsrechtlichen Auffassung des Ungarischen Hofkanzlers, zum Zustandekommen eines *Hausgesetzes* sei die Zustimmung der Stände unerlässlich, während ein Familienstatut einer solchen nicht bedürfe, angeschlossen. Es stellte sich aber bald heraus, dass sich zwischen Hausgesetz und Familienstatut ein Unterschied nicht zu machen liess, da auch das letztere ohne staatsrechtliche Verfügungen nicht auskommen konnte. Dem deutschen Fürstenrecht war übrigens eine solche Differenzierung niemals geläufig gewesen. Gesetze, welche Fragen der Thronfolge, der Vormundschaft u. s. w. regelten wurden verschiedentlich „Hausgesetz“, „Familiengesetz“ oder „Familienstatut“ genannt.

Schon während der Vorberatungen des neuen Statutes wurde in der Kommission der Wunsch laut, das Recht des Herrschers zur Bestimmung des Vormundes für seinen minderjährigen Nachfolger zwar festzustellen, die Fragen der Reichsverweserschaft jedoch zu umgehen. Der ungarische Hofkanzler wurde von Metternich mündlich befragt, ob er gegen eine Verfügung über die Grossjährigkeit des Herrschers nichts einzuwenden habe. Reviczky fand keinen Anstand dabei „sobald nur jede spezielle Berührung Ungarns vermieden wird.“ Das ungarische Corpus Juris enthielt nämlich keine diesbezügliche Regelung.

Kaiser Franz konnte die Fertigstellung des neuen Statutes trotz wiederholter Urgenzen nicht mehr erleben. Noch am 21. Februar 1835, einige Tage vor seinem Tode (2. März) äusserte er den Wunsch, die Angelegenheit möge „bei der Einigkeit, die in meiner Familie herrscht, unter den jetzt lebenden Gliedern derselben“ noch bei seinen Lebzeiten erledigt werden**. Der von der Kommission vorgeschlagene Text gelangte jedoch erst 1837 vor seinen Nachfolger, Ferdinand und wurde dann im Sinne der Kommission den grossjährigen Erzherzogen zwecks Meinungsäusserung zugeschickt. Von den von ihnen gemachten Bemerkungen

* Vortr. Mett. v. 19. dez. 1833. Ebend. F. 1. 2/b.

** Vortr. Mett. v. 20. Febr. 1835, Ebend.

kungen verdienen die des Erzherzog-Palatins Josef umsomehr Beachtung, als er sich den früher erwähnten Ansichten des ungarischen Hofkanrlers entschiedenst widersetzte.

Der Palatin gab seiner Unzufriedenheit darüber Ausdruck, dass § 10 des Entwurfes die Frage der Vormundschaft nur mangelhaft löse. Was geschehe, wenn der jeweilige Herrscher sterbe, ohne für die Vormundschaft gesorgt zu haben. Der Zweck des Statuts sei doch die Erhaltung der Einigkeit innerhalb des Erzhauses, ferner die Fürsorge für das Wohl des Staates „welche nicht gestattet, das die Wahl des Vormundes eines Thronfolgers dem Zufall überlassen bleibe.“ Um Störungen „der Staatsmaschine“ zu verhindern, schlug er daher vor, die Bestimmungen über die Vormundschaft dahin zu ergänzen „dass für den unerwarteten Fall, dass einer der Regierungs-Nachfolger Seiner Majestät durch den Willen der göttlichen Vorsehung aus dieser Welt abberufen würde, bevor er eine Verfügung über die Vormundschaft seines minderjährigen Nachfolgers getroffen, jenes grossjährige Mitglied des Erzhauses, welches nach der hergebrachten Successions-Ordnung bei Erlöschen der directen Abstammung des letztverstorbenen Regenten zur Succession berufen wäre, diese Vormundschaft zu übernehmen habe.* Die Bemerkungen des Palatins veranlassten Metternich mit Zustimmung Ferdinands den Erzherzog zur eingehenden Äusserung aufzufordern, ob sein Vorschlag dem ungarischen Staatsrechte nicht widerspreche. Denn die Kommission hatte gerade mit Rücksicht auf den durch die ungarischen Gesetze festgestellten Anspruch des Palatins auf die Vormundschaft es vermieden, in ihrem Entwurfe die Frage der Vormundschaft des minderjährigen Herrschers genau zu präzisieren.

Der Palatin legte nun in einem langen Memorandum seine Ansichten dar. Sie zeigten, dass der oft verdächtige und polizeilichen Beobachtungen unterworfenen Erzherzog ein treuer Sohn seiner Familie war, der

* 9. Dez. 1837. Ebend. Karton 3. F, 3. 7/c.

die Interessen des „Gesamtstaates“ weit höher schätzte, als die Ansprüche seiner staatsrechtlichen Stelle in Ungarn. Die Darlegungen des Erzherzogs gipfelten in dem Satze, dass es „weder in einem foederativen Staate, noch weniger aber in einem so engen Länderverbände unter einem gemeinschaftlichen Regenten, wie jener des österreichischen Kaiser-Staats ist, für den Zweck und das Wohl des Gemeinstaates zulässig ist, dass für einzelne Theile desselben abgesondert Vormundschaften und Reichsverwesungen bestehen und nicht ein Vormund und Reichsverweser die Tutel des minderjährigen Herrschers und die Oberleitung der Geschäfte führe.“ Ungarns Gesetze stehen einer entschiedenen Verfügung über die einheitliche Reichsverweserschaft nicht im Wege. Um die Durchführung einer solchen im gegebenen Falle zu erleichtern, sprach er der Geheimhaltung des Familienstatuts das Wort, was auch Metternich ins Auge gefasst hatte. Eine Veröffentlichung der Bestimmungen würde in einer Zeit, in welcher „jede Massregel der Regierung bekritelt, nicht immer gehörig erwogen und sehr oft ungünstig benutheilt wird“ zu weiteren Erörterungen Anlass geben und unangenehme Streitigkeiten über die Rechte des Palatins herbeiführen.“* Aus dem Memorandum des Erzherzogs geht also hervor, dass das Familienstatut vor Allem wegen seiner Bestimmungen über die Vormundschaft des minderjährigen Thronerben und die Reichsverweserschaft geheim gehalten wurde. Es waren das gerade jene Fragen die dazu beigetragen hatten, dass der ursprüngliche Plan der Schaffung eines Hausgesetzes fallen gelassen wurde.

Am 3. Februar 1839 wurde das Familienstatut von Ferdinand unterzeichnet. Es ist also nicht „unter vorwiegend ungarischer Führung“** zustande gekommen, sondern ohne jede Einflussnahme ungarischer Ratgeber. Nur der Erzherzog-Palatin wurde als Mitglied der Familie befragt.

* Memorandum v. 31. Mai 1838. Staatsarch. Conf. Akten 1838. Nr. 685. S. S. 69 uff.

** G. Turba, Neues über Lothringisches und Habsburgisches Privateigentum Wien 1925. S. 110.

Das Familienstatut umfasst in sechs Titeln 61 Punkte. Die ersten fünf Titel behandeln die Rechte des Familienhauptes und die Pflichten der Familienmitglieder ihm gegenüber, der sechste die Rechte und Ansprüche der letzteren. Die Zweige der Familie mit eigener Suveränität bilden innerhalb der Familie kleinere Einheiten, über deren Mitglieder das Haupt des Zweiges die gleichen Rechte ausübt, wie das Familienoberhaupt über das ganze Haus. Wie in allen Statuten ähnlicher Art besitzt der Hauptzweig den Nebenzweigen, wie im allgemeinen der männliche Stamm dem weiblichen gegenüber eine bevorzugte Stellung.

Der erste Titel bestimmt, wer dem Erzhause angehört. Die Mitglieder der Familie müssen aus einer „standesgemässen“ vom jeweiligen Herrscher gutgeheissenen Ehe abstammen. Der Begriff der Standesgemässheit wird im Statut nicht näher umgeschrieben. Dies geschah erst in einer Ergänzung des Familienstatuts, welche anlässlich der Verheiratung des Thronfolgers, Erzherzog Franz Ferdinand genau feststellte, mit welchen Mitgliedern anderer Familien die Erzherzoge eine ebenbürtige, d. h. standesgemässe Ehe eingehen könnten. Die Anerkennung dieser Ergänzung durch Erzherzog Franz Ferdinand war anscheinend die Vorbedingung der Zustimmung des Familienhauptes zu dessen morganatischer Eheschliessung.

Im zweiten Titel befinden sich meistens Verfügungen staatsrechtlicher Natur, so über die Grossjährigkeit und die Vormundschaft des Thronfolgers und der übrigen Erzherzoge. Die Folgen der Grossjährigkeit sind teils statsrechtlicher, teils privatrechtlicher Natur. Zu jenen gehört das Recht der Thronbesteigung für den Thronfolger, wenn der Thron nicht besetzt ist und der Anspruch auf eine eigene Hofhaltung für die Erzherzoge. Die Folgen privatrechtlicher Natur sind dieselben, wie sie das bürgerliche Gesetzbuch bestimmt.

Die grösste Beschränkung privatrechtlicher Natur ist die im 3. Titel ausgesprochene Verfügung, nach welcher die Familienglieder ohne Zustimmung des Familienhauptes keine gültige Ehe abschliessen können. Ohne die kaiser-

liche Genehmigung abgeschlossene Ehen geben keinen Anspruch auf die Rechte, die aus der Zugehörigkeit zum Hause entspringen. Auch fehlen ihnen die gewöhnlichen Rechtsfolgen einer Ehe.

Der vierte Titel stellt auch andere Aufsichtsrechte des Familienhauptes über die Mitglieder, so in der Frage der Erziehung wie in der Einrichtung des Hofstaates derselben fest. Im fünften wird die Gerichtsbarkeit über die Familie bestimmt.

Der umfassendste Titel, der sechste befasst sich mit den vermögensrechtlichen Verhältnissen und Ansprüchen der Mitglieder des Hauses. Er enthält auch die auf Grund langjähriger Verhandlungen entstandenen Bestimmungen über den Familienversorgungsfond. Die Erzherzöge und Erzherzoginnen können dem Staate gegenüber materielle Ansprüche auf standesgemässe Versorgung erheben. Diese entspringen der Auffassung, dass der Herrscher Herr der aus einzelnen Provinzen entstandenen Gesamtstaates und dieser, wie zur Zeit der Pragmatischen Sanktion als ein Familienfideikommiss betrachtet wird. Der Herrscher ist daher verpflichtet die übrigen Familienglieder zu versorgen. Das ist einestheils eine Gegenleistung für das alleinige Erbschaftsrecht der Primogeniturlinie, anderenteils Entschädigung für diejenigen Beschränkungen privatrechtlicher Natur, denen die Familienmitglieder seitens des Erstgeborenen unterworfen sind. Die Frage der Apanagen, der Heirats- und Ausstattungsgelder fand ihre Lösung auf altherkömmlicher Grundlage der Verfügungen Ferdinands II. und Maria Theresias. Während aber vor der Erlassung des Familienstatuts nur die Geschwister und die Kinder des Herrschers materielle Ansprüche an den Staat stellen konnten, wurde nun die Verpflichtung des Staates vom Kaiser auf alle übrigen Familienglieder ausgedehnt und ausgesprochen, das Privatvermögen der einzelnen Familienglieder sei bei der Befriedigung dieser Ansprüche in keiner Weise in Anrechnung zu bringen. Übermässigen Forderungen der Erzherzöge leistete Metternich energisch Widerstand und wies ihre anscheinend bestehende Ansicht zurück „den in neuerer Zeit schärfer gezogenen Unter-

schied zwischen dem Staate und dem Souverain in seinen Privatverhältnissen aufzuheben und das regierende Oberhaupt mit dem Staate in der Art zu identifizieren, dass alles nur von ersterem ausgehe und der Staat sich in seiner Person auflöse“. Er liess die „Staatsverhältnisse“ nicht in jene Zeiten zurückführen, „wo man von keinem Staatsvermögen und Patrimonialvermögen etwas kannte, sondern beides als Eigenthum des Regenten, entweder Fideicommiss oder Allod, zusammenschmolz“.*

Im Familienstatut steht dem Herrscherhause immer der einheitliche Staat, d. i. die Gesamtmonarchie gegenüber. Bis zur Anerkennung der ungarischen Staatlichkeit machte der Absolutismus die Regeln des Statutes uneingeschränkt geltend. Auch nach 1867 hörte aber das Familienstatut nicht auf Quelle lebenden Rechtes innerhalb des Herrscherhauses zu sein. In staatsrechtlicher Beziehung konnten aber seine Bestimmungen nur auf legislatorischem Wege geltend gemacht werden. So geschah das bei der Inartikulierung der Erklärung des Erzherzogs Franz Ferdinand vor seiner Eheschliessung. (1900 Gesetzart. XXIV.)

* Votr. Metternichs v. 29. April 1838. Ebend. F. I. 2/b.

Tartalomjegyzék.

	Lap
1. Kimerítő házi törvény terve	3
2. Családi statutum keletkezése	19
3. A családfő jogai és a családtagok kötelességei .	28
4. A családtagok jogai és igényei	38
A legfontosabb iratok:	
1. 1829 márc. 28. Ferenc Metternich herceghez . .	55
2. 1830 máj. 1. Ferenc Metternich herceghez . .	56
3. 1832 okt. 7. Radványi véleménye a házi törvény ügyében	56
4. 1832 dec. 26. Metternich felterjesztése a házi tör- vény ügyében	62
5. 1838 máj. 31. József nádor véleménye a kiskorú uralkodó gyámja kérdésében	69
6. 1839 febr. 3. A családi statutum	80
7. 1900 jun. 12. Pótlék a családi statutum I. §-ához	101
Német kivonat	108